
CUMHURİYETİN 100. YILINDA ÜSKÜDARLI RESSAMLAR

تصویر مسجد جامع تبریز
مهرماه ۱۳۰۰
محل
محل
محل

CUMHURİYETİN 100. YILINDA
ÜSKÜDARLI RESSAMLAR

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ÜSKÜDARLI RESSAMLAR

Üsküdar Belediyesi Adına Yayın Sahibi

Hilmi Türkmen
Belediye Başkanı

Genel Koordinatör

Zekeriya Şanlıer
Başkan Yardımcısı

Proje Yönetimi

Gülsüm Hasbal İsmailoğlu
Kültür Sanat Danışmanı

Mesut Meyveci

Kültür İşleri Müdürü

Hüseyin Hilmi Erdem

Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü

Küratör

Erkan Doğanay

Organizasyon Koordinatörü

Meral Çam

Grafik Tasarım ve Uygulama

Kemal Kara

Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları – 2023

Yayın No: 169

ISBN: 978-605-9719-99-5

Baskı

Matsis Matbaa Sistemleri
Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cd. No: 51 Sefaköy - İstanbul
Sertifika No: 40421

Bu yayının bütün hakları saklıdır. Görsel ve yazılı hiçbir bölümü Üsküdar Belediyesi'nin yazılı izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri yollarla çoğaltılamaz, aktarılamaz, yayınlanamaz. 2023.

TEŞEKKÜRLER

MSGSÜ Rektörlüğü / İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
Bilfen Şirketler Topluluğu Koleksiyonu

Folkart Koleksiyonu

Ahmet MEREY

Bahtiyar İSTEKLİ

Dursun GÜRLEK

Fahri ÖZDEMİR

Fatih ÖZTÜRK

Gül SARIDİKMEN

Hasan KARAKAYA

İrfan DAĞDELEN

Mehmet ÇEBİ

Remzi GÜR

Uğur YEĞİN

Zeynep – Osman ÖZTÜRK

iyi ki ÜSKÜDAR var!

İçindekiler

- 11 **Önsöz**
Cumhuriyetin Üsküdar'ına Sanatsal Bir Bakış
Hilmi Türkmen
- 17 **Giriş: Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yüzyıl Öncesi**
Üsküdar'dan Yüzyıl Sonrası Üsküdar'a
Erkan Doğanay
- 23 **Son Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde**
Üsküdar'ı Resmeden Sanatçılar ve Eserleri İle Resim
Sergilerinden Üsküdar'a Bir Bakış
Dr. Öğr. Üyesi Gül Sarıdikmen
- 91 **Şeker Ahmet Paşa (1842-1907)**
- 111 **Süleyman Seyyid (1842-1913)**
- 125 **Halil Paşa (1852-1939)**
- 139 **Hoca Ali Rıza (1858-1930)**
- 153 **Hüseyin Zekai Paşa (1860-1919)**
- 161 **Üsküdarlı Osman (1866-1921)**
- 167 **Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)**
- 179 **Cevat Göktengiz (1875-1939)**
- 191 **Müfide Kadri (1890-1912)**
- 201 **Münif Fehim Özarman (1899-1983)**
- 205 **Selâhattin Teoman (1901-1980)**
- 211 **Ali Halil Sözel (1904-1974)**

Önsöz

Hilmi Türkmen

Belediye Başkanı

Cumhuriyetin Üsküdar'ına Sanatsal Bir Bakış

HER biri diğerinden daha zor geçen Milli Mücadele günlerinin ardından 100 yıl önce bugünlerde milletçe Cumhuriyetimizle tanıştık. Bu yeni rejimle birlikte kültürümüzde, sanatımızda, eğitim anlayışımızda yenilikler oldu. Bilhassa kültür ve sanat alanındaki yeniliklerin doğduğu veyahut geliştiği yerlerden biri de Üsküdar olmuştur. Üsküdar bugün de bu hususiyetini korumaktadır.

Osmanlıdan Cumhuriyet'e devreden bir süreklilik içinde Üsküdar şairlerin, bestekarların, mimarların, yazarların, geleneksel ve modern sanatçıların mekânı, yurdu olmuştur. Bu tarihsel gücümüzle gurur duyuyoruz, bu temellerin üzerinde yeni fikirlerle yükseliyoruz.

Değerli okurlar,

Cumhuriyetin 100 yılda ürettiği büyük bir miras var. Bilimde, kültürde, sanatta, siyasette, düşüncede büyük adımlar attık, milletçe büyük eserler oluşturduk. Bu bütünlüğün bir parçası, Cumhuriyet tarihi boyunca İstanbul'un ve ülkemizin sanat ikliminde rüzgarlar estirmiş bir şehir olarak, içinde Cumhuriyetimizin adeta yankılandığı bir sergi ve kitap hazırladık.

Cumhuriyetin 100. Yılında Üsküdarlı Ressamlar sergimizin eserlerinden oluşan bu kitapla hem Üsküdar'ın hem de Türk resminin tarihine zarif bir not düşmüş olduk. Böylece ressamlarımızı hatırlamak, hatırlatmak istedik.

Modern Türk resim sanatının kurucularından Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyid, Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, Müfide Kadri gibi birçok ressamla

hemşeri olmak bize onur veriyor. Özellikle gençlerimizin bu isimleri tanımaları, eserlerine aşina olmaları geleceğimiz açısından çok önemli.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında büyük ressamlar, büyük sanatçıların yetişmesi için bu yüzyılın iyi anlaşılması gerekiyor. Biz de bunun için çalışıyoruz. Üsküdar Belediyesi olarak kültür, sanat politikalarımızın temelinde işte bu ideal var. Geleceği inşa etmeye yönelik, bir müfredat görevi görece her çabanın yanındayız.

Üsküdar'ın yetiştirdiği bütün sanatçılara dair bugüne kadar çok güzel işlere imza attık. Sergiler, sempozyumlar, milli hafızayı tazeleyen etkinlikler düzenliyoruz. İsimlerini yaşatmaya yönelik olarak kamusal mekanlara sanatçıların, kültür insanlarının isimlerini veriyoruz.

Bütün bunları Üsküdar dostlarının, kültür ve sanatı seven siz değerli hemşerilerimizin destekleriyle, katılımlarıyla yapıyoruz.

Bu sergimizin de böyle güçlü bir tarafı var. Sergimiz, ellerindeki eserlerini bir süreliğine bizimle paylaşan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi ve koleksiyonerlerimizin takdire şayan iyilikleri ile gerçekleşti. Kendilerine sanat dünyamız adına teşekkür ediyorum. Sayelerinde bu anlamlı günlerde her yaştan sanatseveri Türk resim sanatının özel eserleriyle buluşturmuş olduk.

Bu vesileyle bir kere daha ilelebet payidar kalacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı'nı kutluyorum.

Cevat 930

احمد محمد الدين
١٤٠٩

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yüzyıl Öncesi Üsküdar'dan Yüzyıl Sonrası Üsküdar'a

Erkan Doğanay

İSTANBUL eşsiz güzelliği ve kadim tarihi ile bütün sanat disiplinlerinde olduğu gibi Türk Resim Sanatı için de sonsuz bir konu ve vazgeçilmez ilham kaynağıdır. Özellikle de Boğaz kıyıları ve semtleri. Sanırım bu semtler arasında da Üsküdar açık ara başı çekmektedir. Üsküdar, şehrin güzelliğinin yegâne temsilcisidir adeta. Kız Kulesi, Beylerbeyi, Kuzguncuk, Çamlıca gibi semtlere ek olarak sahip olduğu çok sayıda Mimar Sinan ve Osmanlı dönemi yapısı ile bu ayrıcalığın merkezinde bir semttir. Ayrıca işgal yıllarında başlayan Millî Mücadele'nin de Anadolu'yu tetikleyen, iletişim sağlayan önemli harekât merkezlerinden biridir Üsküdar. Yüzüncü yılını kutladığımız Cumhuriyetimize bir armağan olarak hazırladığımız “Üsküdarlı Ressamlar” sergimizle de dönemin Üsküdar'ını, o dönemi yaşayan ressamların tabloları, notları, belge ve fotoğraflarıyla tarihe ışık tutmaya çalıştık. Yüzyıl öncesinin Üsküdar'ını yüzyıl sonra Üsküdar'la buluşturduk.

Ne güzel anlatmıştır büyük şair Yahya Kemal Beyatlı “Hayâl Şehir” şiirinde Üsküdar'ı;

Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir'den bak!

Bir zaman kendini karşındaki rü'yâya bırak!

Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan;

Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;

O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kâşânesine.
Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.

Adı sanatla ve ressamlarla özdeşleşen Üsküdar için Malik Aksel “Ressamlar Şehri Üsküdar ve “Üsküdar’ın Ressamları” başlıklı yazılar yazmıştır. Aksel, “Açık havalarda, Üsküdar Çamlıca ve civarı Ali Rıza Bey’in tablolarına benzer. Düz kobalt mavisi bir gök, seyrek beyaz bulutlar, durgun, ayna gibi bir deniz, fıstık ağaçları, uzaktan bir yelkenli, huzur ve sükûn... Bütün bunlar Üsküdar sanat kolunun tekrarlanan işaretleridir. Hele aşı boyalı, kafesli cumbalı, cihannümalı, tahta boşlu evler, incir, çitlembik, mürver, hünnap ağaçları, namazgâhlar, tekkeler, çardaklı asmalı kahveler, sundurmalarında güvercinler dolaşan mescitler, çıkırlıklı bostan dolapları, nihayet seccadeler, kandiller, mangallar, hep bu neslin resimlerini süsleyen güzelliklerdi.

“Üsküdarlı Ressamlar”, “Üsküdar’ın Ressamları” ya da “Ressamlar Şehir Üsküdar”ın yüzüncü yılını kutladığımız Cumhuriyetimizle yaşıt sayılabilecek tarihlerini dikkate aldığımızda bu semt için büyük bir şanstır bu sanatçı topluluğunun buradaki yaşamları. Mektebi Harbiye’de eğitim gören asker kökenli ressamlar Türk Resim Sanatının da tarihçesini oluştururlar. Mektebi Harbiye gibi Çamlıca İnas Sultanisi gibi okullar dönemin Üsküdar’ının sanatsal ve entelektüel bir ortama kavuşmasını sağlar. Özellikle Türk sanatçılar için bir çekim merkezine dönüşür.

Önemli bir kaynak olarak hazırladığımız bu kitabın ilerleyen sayfalarında Üsküdar resimleri envanteri ve Üsküdarlı Ressamlar üzerine çok ciddi araştırmalar yapan akademisyen Gül Sarıdiken’in hazırlamış olduğu makalesini okumanızı ısrarla tavsiye ederim. Devam eden sayfalarda da sanat tarihimizden belge ve kaynaklardan derlediğim bir arşiv taraması yaptım ve Üsküdar Sempozyumu kaynaklarından elde ettiğim verilerle Üsküdarlı Ressamlar olarak anılan isimlerin yaşamları ve sanatsal faaliyetlerine dair bulduğum izleri paylaştım. Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyid, Halil Paşa,

Malik Aksel
Kadın ve Çocuk
Kağıt üzerine suluboya
26 x 36 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Hoca Ali Rıza, Hüseyin Zekai Paşa, Üsküdarlı Osman, Ahmet Ziya Akbulut, Cevat Göktengiz, Müfide Kadri, Münif Fehim Özarman, Selâhattin Teoman, Ali Halil Sözel (Üsküdarlı Ressamlar Ekolü diyebileceğimiz isimler) hakkında dönemlerine dair belgeler, dergiler, fotoğraflar ve üretimlerine dair önemli notlar ekledim.

Türk sanat tarihimizin en önemli kilometre taşları olarak isimlerini andığım Üsküdarlı Ressamları saygı ve minnetle anarken, paydaşı olduğumuz, birlikteliğimizin nişanesi olan Cumhuriyetimize daha nice yüzyıllar diliyorum...

*“Türk resmi Üsküdar’dan
doğmuştur dense yanlış veya
mübalâğalı bir söz söylenmiş
sayılmaz.”*

MALİK AKSEL

Son Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Üsküdar'ı Resmeden Sanatçılar ve Eserleri İle Resim Sergilerinden Üsküdar'a Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Gül Sarıdikmen

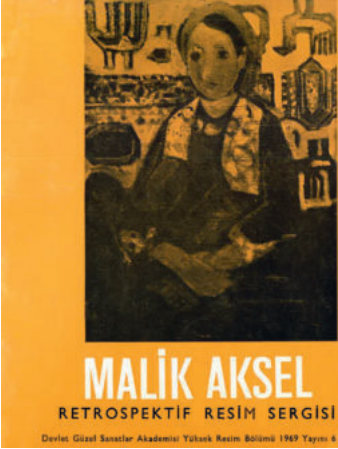
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü

KÖKLÜ bir tarih ve sanatla adı özdeşleşen Üsküdar, doğal güzellikleri ve camiler, çeşmeler, sebiller, yalılar, köşkler, konaklar gibi anıtsal yapılarıyla pek çok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Üsküdarlı olarak anılan ve bu güzel semti adeta karış karış resimlerinde belgeleyen Hoca Ali Rıza (1930-1858) ile Cevat Göktengiz (1939-1875) başta olmak üzere, Üsküdar'da doğmuş ve yaşamış pek çok sanatçı vardır. Şeker Ahmet Paşa (1907-1842), Süleyman Seyyid (1913-1842), Hüseyin Zekai Paşa (1919-1860), Halil Paşa (1939-1852), Müfide Kadri (1912-1890), Münif Fehim Özarman (-1899 1983), Selâhattin Teoman (1980-1901), Ali Halil Sözel (1974-1904) gibi isimler, Üsküdar'da doğmuş ve yaşamış sanatçılar arasında ilk akla gelenlerdir. Üsküdarlı Osman (1921-1866), Ahmet Ziya Akbulut (1938-1869), ile Üsküdarlı Abdi (?-?), ressam ve Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1946-1873), müzehhip ve çiçek ressamı Üsküdarlı Ali (?-?)¹ gibi isimler de eklendikçe Üsküdar bağlantılı sanatçı sayısı oldukça artmaktadır.

Saraybosna doğumlu olan ve sonrasında İstanbul'a yerleşen Osman Asaf Bora (1868-1935) da hem Osmanlı Ressamlar Cemiyeti hem de cemiyetin yayını olan *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası* için önemli bir isim olduğu

¹ A. Süheyl Ünver, *Müzehhip ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali ve Eserleri*, Tege Laboratuvarı, İstanbul 1954.

Malik Aksel, Retrospektif Resim Sergisi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü 1969 yayını. Ahmet Meray Koleksiyonu.

Malik Aksel

Manzara

55 x 68 cm.

Tuval üzerine yağlıboya
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu.

kadar, Üsküdar'ı resmeden sanatçılar arasında da değerli bir isimdir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularının ve ilk üyelerinin büyük çoğunluğunun Üsküdarlı ressam olduğu da dikkat çekicidir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türk resminin önde gelen isimlerinden Nazmi Ziya Güran (1880-1937), İbrahim Çallı (1882-1960) ve Hikmet Onat (1882-1977) gibi Türk resminin öncü ve açık havada izlenimci nitelikte resimler yapan sanatçıları da yine Üsküdar ve çevresini resimlerine aktaran ressamlar arasındadır. Adı geçen bu isimler dışında, Mehmet Ali Laga (1878-1947), Ahmet Doğer (1890-1944), Hayri Çizel (1891-1950), Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971), Feyhaman Duran (1886-1970), Güzin Duran (1898-1981), A. Süheyl Ünver (1898-1986), Şeref Akdik (1899-1972), Nazlı Ecevit (1900-1985), Bedia Güteryüz (1903-1991), Zeki Faik İzer (1905-1988), Ahmet Yakupoğlu (1920-2016), Feridun Saraçoğlu (1924-2013), Ali Rıza Beyazıt (1883-1963), Sami Lim (1905-1986)

ve daha pek çok ressamın eserlerinde pitoresk görünüşleri, doğası, mimarlık örnekleri ve gündelik yaşamdan kesitlerle Üsküdar'ı izlemek mümkündür.

Adı sanatla ve ressamlarla özdeşleşen Üsküdar için Malik Aksel “Ressamlar Şehri Üsküdar² ve “Üsküdar’ın Ressamları”³ başlıklı yazılar yazmıştır. Aksel, “Açık havalarda, Üsküdar Çamlıca ve civarı Ali Rıza Bey’in tablolarına benzer. Düz kobalt mavisi bir gök, seyrek beyaz bulutlar, durgun, ayna gibi bir deniz, fıstık ağaçları, uzaktan bir yelkenli, huzur ve sükûn... Bütün bunlar Üsküdar sanat kolunun tekrarlanan işaretleridir. Hele aşı boyalı, kafesli cumbalı, cihannümalı, tahta boşlu evler, incir, çitlembik, mürver, hünnap ağaçları, namazgâhlar, tekkeler, çardaklı asmalı kahveler, sundurmalarında güvercinler dolaşan mescitler, çıkırlık bostan dolapları, nihayet seccadeler, kandiller, mangallar, hep bu neslin resimlerini süsleyen güzelliklerdi.

Bunlar aydınlık, ferah, iç açıcı bir hava içinde yapılır, tabiat, eşya bir yazı gibi nizama sokulur, eserlerde yapmacılık, özentisi ve böbürlenmeden bir iz dahi görülmezdi... Bunlar günah olan sureti sirete çevirmişlerdi.”⁴ cümlelerini yazmıştır “Üsküdar’ın Ressamları” yazısının giriş kısmına.

Aksel, “... Türk resmi Üsküdar’dan doğmuştur dense yanlış veya mübalâğalı bir söz söylenmiş sayılmaz.”⁵ diyerek Üsküdar’ı Türk resminin merkezi olarak değerlendirmiştir ve yazısının sonunda Üsküdar ekolü/ Üsküdar ressam ekolünden de bahsetmiştir.⁶ Başta Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat olmak üzere, Süleyman Seyit, Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekâi Paşa, Halil Paşa, Ahmet Ziya Akbulut, Üsküdarlı Osman, Osman Asaf gibi Üsküdarlı olarak değerlendirilen Türk ressamı, İstanbul’un Avrupalılarca cazip olan oryantalist tarafını değil, Üsküdar’ın Anadolu yakasının tenha, sessiz köşelerini ve manzaralarını resmetmişlerdir. Beyazıt meydanı, Fatih, Yeni Cami, Galata rıhtımı gibi kalabalık yerler, Kağıthane, Göksu kayık sefaları, mesireler, Mevlevi ayinleri, Rufai tekkesi, balıkçılar, berberler, kahveler, çeşme başında kırbalı sakalar, şerbetçiler, yangınlar, tulumbacılar, Avrupalı realist bazı ressamların ilgi alanlarında olmuştur. Kapalıçarşı, Bedesten içi ve harem hayatı, harem ağaları, kadınlar hamamı da Batılı ressamların hayal gücüne yönelik resimlerde öne çıkmıştır. Batılılar, toplu yaşayışımızı biraz da abartarak görmek istedikleri şekilde göstermeye çalışırken, Türk ressamlar ise buna

² Malik Aksel, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, *Şadırvan Haftalık Sanat Mecmuası*, Sayı:16, 15 Temmuz 1949, Vatan Neşriyatı, s.8-9; Malik Aksel, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, *Sanat ve Folklor*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s.273-279.

³ Malik Aksel, “Üsküdar’ın Ressamları”, *Pazar Postası*, Sayı:64, 18 Nisan 1952, s.2; Malik Aksel, *Masal ve Resim Malik Aksel’in Kitaplarına Girmeyen Yazıları*, Haz. Beşir Ayvazoğlu, Kapı Yayınları 544, Malik Aksel Bütün Eserleri 6, İstanbul 2015, s.174-178.

⁴ Malik Aksel, “Üsküdar’ın Ressamları”, *Pazar Postası*, Sayı:64, 18 Nisan 1952, s.2; Malik Aksel, *Masal ve Resim*, s.174.

⁵ Malik Aksel, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, s.275.

⁶ Malik Aksel, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, s.279.

- 7 Malik Aksel, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, *Sanat ve Folklor*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 273-274; Gül Sarıdikmen, *Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri 1860-1960*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.22-23; Gül Sarıdikmen, *Resimlerde İstanbul, Din ve Hayat TDV - İstanbul Müftülüğü Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 2010, s.135.
- 8 Seza Sinanlar, *Pera’da Resim Üretim Ortamı 1844-1916*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008, s.107. Seza Sinanlar Uslu, *Pera Ressamları - Pera Sergileri: 1845-1916*, Norgunk Yayıncılık, İstanbul 2010, s.29-30.
- 9 Ömer Faruk Şerifoğlu, “Sanatla yoğrulmuş bir ömürden izler”, *İstanbul’un Ressamı Hoca Ali Rıza Ev ve Şehir I*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kültür Yayınları, s.126-131.
- 10 Gül Sarıdikmen, *Üsküdarlı Cevat (1875-1939)*, Galerimart Yayını, İstanbul 2008, s.10; Elif Naci, *On Yılda Resim 1923-1933*, İstanbul 1933, s.27; Sami Yetik, *Ressamlarımız Cild 1*, Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi Neşriyatı, Marifet Yayınevi, İstanbul 1940, s.95; Pertev Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları Hayatları ve Eserleri*, Jandarma Basımevi, Ankara 1948, s.103.

önem vermemişler, cemiyet hayatımızı ihmal etmekle beraber mahallî renk ve üslupta, yapmacılıktan uzak, gördüklerini gerçeğe uygun olarak aktarmaya çalışmışlardır. Avrupalı ressamın tersine, resimleri figürlerle dolu değildir, tabiata bağlı Türk manzara geleneğini yaratmışlardır.⁷

Kendilerinde özel bir yere sahip olan Üsküdar’ı resimlerine aktarmış ya da Üsküdar’da resimler yapmış yüzlerce yerli ve yabancı sanatçı vardır. Türk sanatçılar gibi saray ressamı olan İtalyan asıllı Fausto Zonaro (1854-1929) gibi oryantalist olarak değerlendirilen sanatçılar da Üsküdar’ı resimlerine aktarmışlardır. Leonardo de Mango (1843-1930), Malta asıllı Kont Amedeo Preziosi (1816-1882) gibi sanatçılar, kimi zaman gündelik yaşamdan kesitler de sunarak Üsküdar ve çevresini resmetmiştir.

19. yüzyıl Osmanlı ve Erken Cumhuriyet döneminde Üsküdar’ı resmeden sanatçılar ve eserlerine ulaşabilmek için sanatçıların özellikle tarihi belli resimleri yanı sıra o zamanlarda açılan resim sergilerine de bakmak gerekir.

Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat, Osman Asaf gibi tanınmış sanatçılar başta olmak üzere, Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Üsküdar’ı resmeden diğer sanatçılar ve eserleri değerlendirildiğinde, günümüz Cumhuriyetin 100. yılından, sanatçıların gözünden, fırçasından, renklerinden bakışla doğası ve mimarisiyle sanat ve kültür merkezi olan 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ortalarındaki Üsküdar’a sanatsal bir yolculuk yapılabilmesi mümkündür.

Üsküdar doğumlu olan ve Şeker Ahmet Paşa olarak anılan Ahmed Ali Paşa, öncü bir Türk ressam olarak 1873, 1875, 1877 yıllarında düzenlediği sergilerle Osmanlı’da hem resim sanatının sevilmesine hem de sanatçıların desteklenmesine büyük katkı sağlamıştır. Sanatçının 1897, 1898 ve 1900 yıllarında kişisel sergiler açtığı da kaynaklarla belgelenmektedir.⁸ Hoca Ali Rıza da çok sayıda sergiye katılmıştır. Sanatçının en kapsamlı sergisi ise vefatından sonra 1956’da Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde açılmış ve sonrasında bu eserler, 1957’de Milli Kütüphane Koleksiyonu’na alınmıştır.⁹ Bu sergide sanatçının adeta belgesel nitelikte Üsküdar ve çevresine ait çok sayıda eseri sergilenmiştir. Üsküdarlı Cevat da eserleriyle pek çok sergiye katılmış, 1932’de Taksim’de açtığı kişisel sergisinde Üsküdar resimlerini sanat severlerle buluşturmuş ve Ankara Halkevi’nde de sergi açmıştır.¹⁰

Fausto Zonaro

Hoca Ali Rıza Portresi

41 x 27 cm.

Tuval üzerine yağlıboya
Cem Ener Koleksiyonu

Üsküdarlı Hoca Ali Rıza

Kırmızı Ev
Kağıt üzerine suluboya
22 x 22 cm.
1900
Ankara Milli Kütüphane
Koleksiyonu

Üsküdarlı Hoca Ali Rıza

Kayalıklar
Kağıt üzerine suluboya
18 x 15,5 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Üsküdar resimleri açısından Halil Paşa, Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat gibi Üsküdar doğumlu asker kökenli ressamı bir grup ve onlara nazaran genç kuşak olan Âli Halil, Selâhattin Teoman ve Münif Fehim'i¹¹ de ayrı bir grup olarak değerlendirmek mümkündür. Bu sanatçıların katıldıkları karma sergiler ya da açtıkları kişisel sergilerde de Üsküdar bağlantılı resimleri bulabilmek mümkündür.

¹¹ Gül Sarıdikmen, "Münif Fehim Özarman ve Sanatı", *Uluslararası X. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler 19-21 Ekim 2018*, C.3, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2019, s.173-213.

1901'deki I. Pera Salon Sergisi, 1902'deki II. Pera Salon Sergisi ve 1903'te açılan III. Pera Salon Sergisi; 1916'da başlayan Galatasaray Sergileri ve 1939'da başlayan Devlet Resim ve Heykel Sergileri dönemin önemli sanat etkinlikleridir. Üsküdarlı ressam ve Üsküdar resimleri yapan sanatçılar ve eserleri için de oldukça önemli kaynaklardır.

Pera Salon Sergileri

1901'deki I. Pera Salon Sergisi, 1902'deki II. Pera Salon Sergisi ve 1903'te açılan III. Pera Salon Sergisi, Osmanlı'daki resim sergileri ve sanatçı isimleri açısından oldukça önemlidir. Adolphe Thalasso'nun (1857-1919) 1906 yılında yazdığı "Konstantinopolis'in ilk Salonları"¹² başlıklı yazısı, sergiler açısından önemli bir kaynaktır. Régis Delbeuf de sergiler kapsamında yazılar yazan isimlerden biridir. 1903'te açılan III. Pera Salon Sergisi için de yazılar yazılmıştır.¹³

Thalasso, Paris'te çıkan L'Art et Les Artistes [Sanat ve Sanatçılar] dergisinde 1906-1914 yılları arasında çeşitli yazılar yazmıştır. Dergide, "Les Premiers Salons de Constantinople" [Konstantinopolis'in İlk Sergileri], "Une Revolution Artistique en Turquie" [Türkiye'de Sanatsal Bir Devrim] ve "Un Prince Artiste: S.A.I. Abdul Medjid Effendi" [Ressam Prenses: Abdül Mecid Efendi] gibi yazıları ile *Le Figaro Illustré*'de yayımlanmış "Fausto Zonaro, Peintre de S.M.I. Le Sultan" [Sultan'ın ressamı Zonaro] (no: 203, 1907), "Constantinople" [İstanbul], (no: 223, 1908) gibi yazıları vardır.¹⁴ 1908 tarihli *Déri S'adet; ou Stamboul, Porte du Bonheur, Scène de la Vie Turque* [Dersaadet Saadet Kapısı İstanbul: Türklerin Hayatından Sahneler]¹⁵ ile 1910-11'de yayımlanan *Ottoman, Les Peintres de Turquie* [Osmanlı Sanatı, Türkiye'nin Ressamları]¹⁶ kitabı, Türk resmi açısından önemli kaynaklar arasında sayılabilir.

Osmanlı dönemi sanat sergileri ile alakalı yazılar ve kataloglardan, Üsküdar ve çevresini konu alan resimler ve bu civarda yaşayan ressam isimleri ve eser isimleri tespit edilebilmektedir. Pera Salon Sergileri kapsamında Üsküdar ile bağlantılı sanatçı isimleri ve eser isimlerine de ulaşılabilmektedir.

¹² Adolphe Thalasso, "Les Premiers Salons de Peinture de Constantinople", L'Art et Les Artistes, Pierre Lafitte Edition, Paris, Nisan - Eylül 1906, C. 3, s.172'den aktaran Seza Sinanlar Uslu, *a.g.e.*, s.40.

¹³ Fransız gazeteci Régis Delbeuf (1854-1911), İstanbul'a 1895'te *Le Figaro* gazetesinin muhabiri olarak gelmiş ve bir yıl sonra da *Stamboul* gazetesinde editör ve başyazar olarak çalışmaya başlamıştır. Adolphe Thalasso ile yakın dost olan Delbeuf'ün İstanbul'da basılmış kitapları da vardır. 12 Kasım 1911'de vefat etmiştir. "Grézy" takma adıyla eleştiriler yazmıştır. Resimle ilgili olarak dizi yazı niteliğinde, tanıtım ve değerlendirme amaçlı yazıları, dönemin resim sanatı açısından da önemlidir. Seza Sinanlar Uslu, *a.g.e.*, s.50.

¹⁴ Adolphe Thalasso ve yazıları için bkz. Seza Sinanlar Uslu, *a.g.e.*, s.55-56; Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.147-148.

¹⁵ Adolphe Thalasso, Fausto Zonaro, *Dersaadet Saadet Kapısı İstanbul: Türklerin Hayatından Sahneler İstanbul, The Gate to Bliss Scenes from Turkish Life*, (Haz.) Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Sanat Dizisi II, İstanbul 2009.

¹⁶ Adolphe Thalasso, *Osmanlı Sanatı, Türkiye'nin Ressamları Ottoman Art The Painters of Turkey*, (Haz.) Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Sanat Dizisi I, İstanbul 2008.

Régis Delbeuf'ün I. Pera Salon Sergisi hakkındaki yazıları, “Konstantinopolis’in Sanatçıları ve Pera Salon Sergisi”, Mayıs 1901’de *Stamboul*’da ve Delbeuf’ün II. Pera Salon Sergisi yazıları da Nisan- Mayıs 1902’de *Stamboul*’da yayımlanmıştır.¹⁷ Bu yazılardan Lina Gabuzzi’nin de sergiye 3 resmiyle katılmış olduğu ve resimlerden birinin konusunun Üsküdar’daki mezarlık yolu olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁸ Halil Paşa, ilk sergiye 9 eserle, ikincisine 23 ve son sergiye 26 eserle katılmıştır ve yazarın bildirdiğine göre sergide 105 numara ile kayıtlı olan *Alemdağ Yolu* tablosu, yazarın en çok beğendiği resmi olmuştur.¹⁹

Adil Bey (1868-1928), Pera Sergilerinin üçüne de katılmıştır ve İkinci Salon Sergisi’ne katıldığı eserleri arasında Üsküdar’daki Pencere²⁰ isimli resmi vardır. 1902 yılındaki sergide Adil Bey, 6 eseriyle sergide varlık göstermiştir. Sanayi-i Nefise’de Mariani’nin öğrencisi olmuştur. 8.numaradaki eserinin adı *Üsküdar’daki Pencere*²¹ olarak kaydedilmiştir. “Geçen sene, Adil Bey imzasını ilk gördüğümüzde, kendisini hiç tanımadan ona dostça önerilerde bulunmuştuk. ‘Konstantinopolis’te doğmuş, ama bunu unutmuş. Zira gönderdiği 7 tablonun sadece biri oryantal konulu.’ demiştik. Bu eleştirimiz işe yaramış görünüyor ki Adil Bey bize 1902 Sergisinde doğu konulu tablolar hediye ediyor... Unutulmuş Bahçe ve Üsküdar’daki kendi evi gösteren eserleri var. Açıkça söylemeliyiz ki, bunlar, serginin en güzel resimleri arasındalar.”²²

Philippe Bello, sergiye 21 eserle katılmıştır. 35. *Beylerbeyi*, 51. *Boğaz Sırtları*²³ isimli eserleri, Üsküdar ile bağlantılı olabilecek resimlerdendir. 11 eserle sergiye katılan Copelle R., Madam Copello’nun öğrencisidir ve sanatçı, Konstantinopolis doğumludur. Sergideki eser numara ve isimleri arasında Üsküdar ve çevresi de vardır: 65. *Göksu Çeşmesi*, 67. *Üsküdar Sırtları*, 68. *Üsküdar’da Bir Sokak*, 71. *Limandan Görünüm*, 74. *Kadıköy Deniz Hamamları*; Thalia Floras, sergiye 22 eserle katılmıştır. Makedonya doğumludur ve Münih Akademisinde eğitim almış olup adresi, Kadıköy’de Dr. Floras’ın evidir ve sergideki Üsküdar ile ilgili resmi: 97. *Üsküdar Civarı Peyzaj* ismini taşır.

Halil [Halit] Naci Bey, 4 eserle sergiye katılmıştır. Konstantinopolis doğumludur ve Sanayi-i Nefise öğrencilerindendir. Adresi, Yıldız Sarayı Çini Fabrikası olarak kaydedilmiş olan Halid Naci’nin eserleri arasında,

¹⁷ Régis Delbeuf ve yazıları için bkz. Seza Sinanlar, *a.g.t.*, 139-147, 246-262.

¹⁸ *Stamboul* 29 Mai 1901’den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.249.

¹⁹ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.112; *Stamboul* 30 Mai 1901’den Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.249.

²⁰ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.111.

²¹ Aynı sergiye Ahmed Ali Paşa, 5 eserle katılmıştır ve *Erenköy Peyzajı* 1 numarada yer alır. Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.252.

²² *Stamboul*, 22 Avril 1902’den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.256.

²³ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.257.

Hüseyin Avni Lifij

Ağaçlar Altında Cami Avlusu

29,5 x 37 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

117. *Aydınlatılmış Kız Kulesi* isimli resmi, Üsküdar ile ilgilidir. Halil Paşa, 23 eserle sergiye katılmıştır. Gérôme ve Courtois'nin öğrencisi olmuştur. Adresi, Beylerbeyi'dir. Üsküdar isimli ve Üsküdar çevresiyle bağlantılı olabilecek resimleri: 125. *Bostancı Çeşmesi*, 128. *Fırtınadan sonra Bostancı*, 129. *Göksu Deresi*, 135. Bostancı'da bir yol, 138. *Boğaz*, 139. *Alemdağ*, 141. *Maltepe'de Deniz Kıyısı*. Ayrıca, 130. *Amazon (Madam X'in Portresi)*. Halil Paşa, "130 numaralı Amazon isimli resimde ise Üsküdar'daki Amerikan Okulu'nun Müdiresi Bayan Patrick, al renkli atı üzerinde. Son olarak ressamın Göksu'da Sonbahar tablosu önündeyiz. Ön planda eylülde dökülen yaprakların suya düşüşünü görüyoruz. Geride bir kayık geçiyor, belki çok belirgin değil ama sonbahar ışığı altında tüm değerlere sahip. Bu belki de Paşa'nın (albay) en iyi tablosu."²⁴ Fransa'da 1900 Paris Salonu'nda bronz madalya kazanan Halil Paşa, tüm Pera Salon sergilerine katılmıştır. İkinci sergideki eserlerinin isimleri arasında *Çeşme*, *Göksu Deresi*, *Boğaz*, *Alemdağ*, Maltepe ve Bostancı yer alır.

Hamdi Kenan Bey, sergiye bir eserle katılmıştır. Konstantinopolis doğumlu Hamdi Kenan, Valeri'nin öğrencisidir ve sergideki eseri, 142. *Üsküdar'dan görünüm*²⁵ adını taşır. "Hamdi Kenan Bey, 1 eserle Salon C'de Profesör Valeri'nin bir öğrencisi. Gönderdiği tek bir eserde dahi gerçek bir kimlik görüyoruz. Üsküdar'da durmuş, karşıya Çırağan ve Ortaköy'e bakmış. Bence bu bir deneme, Valeri, bu tek eserden sonra seneye başka öğrencilerinin eserlerini de getirecektir."²⁶

Lorenzo Valeri, 14 eserle sergiye katılmıştır, mühendistir ve adresi Kadıköy Mühürdar olduğu bilgileri vardır. Sergideki Üsküdar ve çevresi bağlantılı olabilecek resimleri: 209. *Anadolu Hisarı*, 210-211. *Haydarpaşa'da Hıdırellez*, 212. *Cami Avlusu*, 213. *İbrahim Mahallesi-Haydarpaşa*, 214. *Sokak*, 215. *Üsküdar'da Sokak*, 216. *Çamlıca'da Ev*, 217. *Haydarpaşa'da kış*.²⁷ "Lorenzo, Salvator'un kardeşidir. Mühendis olmasına rağmen sanatı çok seviyor ve severek de icra ediyor. Gerçi her işi aynı düzeyde değil. Ama en başarılı olduğu tarz 'kırdaki ev peyzajları'. Sergide 209 numaralı resmi 'Anadolu Hisarı', 212 numara 'Camii Avlusu', 214-215 numaralar 'Üsküdar sokakları' diğer resimleri 'Haydarpaşa'da Kış' –bu resimde kar efekti çok iyi verilmiş. Bir diğeri yine Haydarpaşa'da Hıdırellez şenlikleri."²⁸

²⁴ *Stamboul*, 9 Mai 1902'den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.258. Régis Delbeuf, I. Pera Salon Sergisi hakkındaki yazılarında da Halil Paşa'nın eserleriyle ilgili açıklamalar vardır. *Stamboul*, 30 Mai 1901'den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.249-250.

²⁵ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.253.

²⁶ *Stamboul*, 9 Mai 1902'den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.258.

²⁷ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.254.

²⁸ *Stamboul*, 23 Mai 1902'den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.260.

Halil Paşa

Madam X

1889

100,5 x 65 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Sabancı Müzesi Koleksiyonu

Halife Abdülmecid Efendi'nin Harbiye Askeri Okulu'nda açılan sergiyi ziyareti.

Harbiye Askeri Okulu'ndaki resim salonu.

Leonardo de Mango, sergiye 33 eserle katılmıştır. İtalya'da Biscegli doğumlu sanatçı, Napoli Okulunda eğitim almıştır. Sergideki eser isimlerine göre Üsküdar bağlantılı resimleri: 161-162. *Kız Kulesi*, 174. Üsküdar Çeşmesi, 182. *Göksu Çeşmesi*, 184. *Göksu Çeşmesi etüdü*. Fausto Zonaro, 34 eserle sergiye katılmıştır; 236. *Üsküdar'da Balık Avı*, 242. *Salacak'ta Küçük Bir Cami*, 244. *Üsküdar'da Sokak*, 246. *Üsküdar Sırtlarında*, 248. *Salacak'ta*, 249. *Üsküdar'da*, 254. *Salacak Plajı*, 256. *Asya'da Plaj*, 259. *Üsküdar Plajı*, 263. *Kız Kulesi*²⁹ isimli resimleri, Üsküdar bağlantılıdır. "Fausto Zonaro, 34 eserle Salon B'de. İlk sergide pek yoktu Zonaro. Ama şimdi en büyük katılımlardan birini yapıyor.... Resimlerini detaylı incelemiyoruz bu yazımızda zira yerimiz sınırlı. Belli başlılar şunlar: 235 numara: "Bayram" yüzlerce insanı gösteren büyük bir resim. Muhtemelen burası Üsküdar... Zonaro, Doğulu kalabalıkların o biraz durağan hareketini, o biraz donuk neşesini aktarmayı başarmış... 254 numara "Salacak Plajı", 255 numara "Kürekçi", 256 numara "Asya'da plaj".³⁰

²⁹ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.254.

³⁰ *Stamboul*, 27 Mai 1902'den aktaran Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.261.

³¹ Seza Sinanlar, *a.g.t.*, s.255.

Lina Gabuzzi, 13 desen ve 9 gravürle sergiye katılmıştır. Konstantinopolis doğumlu Gabuzzi, Bello ve Valery'nin öğrencisidir. Desenlerinden 282. *Göksu'da Göl*; gravürlerinden 291-292. *Üsküdar'da Mezarlık*, 296. *Göksu'da Ağaçlı Yol*,³¹ eser isimlerinden Üsküdar ve çevresi

ile ilgili olduğu anlaşılır. “Gravürler bütün artistler arasında en çok tenkit edilenler. Fotoğrafın gelişimi ve başka tekniklerin ortaya çıkması gravürcüleri rekabete soktu. Fakat bu sanat hâlâ varlığını sürdürebiliyor. Konstantinopolis’te bile! Bu bir cesaret ürünü. Üstelik alıcı da buldu. Gerçi biz bu hanım sanatçıyı tanıyoruz. Eseri, daha evvel Leduc vitrininde sergilenmişti. Orada Üsküdar mezarlığına giden büyük yolu çizmişti bu hanım. Bu sergide de yedi kadar eseri var. Ama esas başarısı karakalemde. Nitekim karakalemlerini daha önce Paris’te de gördük. Çoğu manzara. Sergideki resimlerin en başarılısı: 290 numaralı “Beykoz Limanı”. Bir de “Büyükada yolu”, “Kar”, “Türk Kadını” var. Bunların hepsi alıcı bulmuş.”³²

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ve Galatasaray Sergileri:

Osmanlı’da resim ile ilgili olarak ilk cemiyet, 1908’de Osmanlı Ressamlar Cemiyeti³³ adıyla kurulmuştur. Cemiyet tarafından, 1911-1914 arasında 18 sayı olarak *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası* yayımlanmıştır. 1916 yılında Galatasaray Sergisi’nin açılmasını da sağlayan bu cemiyet ve uzun yıllar süren Galatasaray Sergileri, Türk resim sanatı açısından oldukça önemlidir. Cemiyetin üyeleri arasında Üsküdarlı ve Üsküdar bağlantılı sanatçılar da vardır.

*Halil Paşa, Salacak, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, Numara 13, ikinci sene, 25 Mayıs sene 1328 [1912]. (Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914, s.161.)*³⁴

Üsküdar resimleri için ilk akla gelen sergiler arasında, ilki 1916’da açılan ve uzun yıllar kesintisiz devam eden Galatasaray Sergileri ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Beyoğlu’nda Karlman Derun mağazaları yanındaki sokakta yer alan Galatasaraylılar Yurdu’nda açılan ilk sergi olan *Galatasaraylılar Yurdu 332 İkbahar Resim Sergisi Birinci Sene*³⁵ adıyla katalogu da yayımlanmış olan sergide, katalogdaki sanatçı ve eser isimleri arasında hemen ilk sırada, 1.-3. sırada Cevat Bey adı ve yine 13.-15. sıralar ile 22-24. sıra aralığında da Cevat Bey’in eserlerinin isimleri sıralanır. 14. sıradaki eser *Üsküdar’da Bir Cadde*; 22. sıradaki eseri *Üsküdar’da Bir Sokak* ve 23. sıradaki eseri ise *Üsküdar’da Bir Türbe*

³² *Stamboul*, 27 Mai 1902’den aktaran Seza Sinanlar Uslu, *a.g.t.*, s.262.

³³ Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 1921’de “Türk Ressamlar Cemiyeti”, 1926’da “Türk Sanayi-i Nefise Derneği”, 1927’de “Türk Sanayi-i Nefise Birliği” ve 1929’da “Güzel Sanatlar Birliği” olarak isim değiştirmiştir.

³⁴ Yaprak Zihnioğlu, (Haz.), *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914*, (Çev.) İrfan Dağdelen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

³⁵ *Galatasaraylılar Yurdu 332 İkbahar Resim Sergisi Birinci Sene*, Dersaadet: Hilal Matbaası, 1332 [1916].

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası

Numara 7

17 Cemaziyülâhir sene 1329

1 Haziran 1327 (1911)

Dursun Gürlek Arşivi.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası

Numara 11

25 Mart sene 1328 (1912)

Dursun Gürlek Arşivi.

Desen, Hüseyin Avni Lilil Ahmet Meray Koleksiyonu

adını taşır. Kataloglarda eser görüntüleri olmamakla birlikte, içinde Üsküdar ve yakın çevresiyle bağlantılı olan eser isimleri dikkate alınarak bir listeleme yapmak mümkündür. Doğal olarak diğer eserler arasında da içinde Üsküdar, Çamlıca, Salacak, Göksu gibi Üsküdar çevresinin isimleri belirtilmemiş olsa da yine Üsküdar ile bağlantılı olabilecek eserlerin olduğu da unutulmamalıdır.

Diğer eserleriyle birlikte Üsküdar ve yakın çevresinin resimleri ile Üsküdar ve çevresi bağlantılı olarak Üsküdarlı ressamardan Halil Paşa, 62. sırada *Çengelköy Sabah Manzarası*, 54. sırada *Alemdağ'ında Bir Köy Alemi* ve Zekai Paşa ise 96. sırada *Çamlıca Menazırından* isimli eserleriyle aynı sergi katalogunda yer alırlar.

1917 yılındaki *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi İkinci sene 1333* [1917]³⁶ sergi katalogunda, Üsküdar ve çevresi ile bağlantılı olabilecek resimler:

Halil Paşa, 36 *Bahçe Sefası*, 37 *Çengelköy Hamam İskelesi*, 40 *Maltepe'de Bir Manzara*; Sami Bey (Bahriyeli), 50 *Salacak*; Zekai Paşa, 63 *Çamlıca*; Cevad Bey, 78 *Üsküdar İskelesinde Kayıklar*, 79 *Üsküdar Manzarası*, 80 *Üsküdar Sahilinde Bir Kayık*; Nazmi Ziya Bey, 87 *Üsküdar'da Bir Gurub*; Mösyö E. Malla, 138 *Karacaahmet Evleri*, 141 *Boğaziçi*.

³⁶ *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi İkinci sene 1333*, Dersaadet: Matbaai-Yerardo, 1333 [1917].

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, Osman Hamdi Bey için özel sayı hazırladı. "Müze-i Osmani Müdür-i Sabıkı Merhum Hamdi Bey" başlıklı Osman Hamdi Bey hakkında bir yazı. Numara 11
25 Mart sene 1328 (1912)
Dursun Gürlek Arşivi.

1917 yılında Şişli Atölyesi'nde yapılan savaş resimleri ve diğer resimleri kapsayan 128 parçalık bir sergi açılmıştır. 1917 sonlarında açılan *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi*³⁷ sergi kataloğunda, Üsküdar ve çevresi ile bağlantılı olabilecek resimler: Ali Sami Bey, 50 *Salacak*; Halil Paşa, 104 *Çengelköy Sahili*; İsmail Hakkı Bey, 115 *Çengelköy Sırtları*.

Ali Sami Bey'in *Salacak* ve İsmail Hakkı Bey'in *Çengelköy Sırtları* ile Halil Paşa'nın *Çengelköy (Boğaziçi)* isimli resimleri, isimlerinden de anlaşılacağı üzere Üsküdar konuludur.

Bu arada sergilerde yer alan "Boğaziçi" isimli eserlerde de Üsküdar görünümüne rastlamanın mümkün olabileceğini düşünmek gerekir. Şişli Atölyesi'nde üretilen resimler ve diğer resimlerle birlikte Viyana ve Berlin'de iki ayrı sergi açılması planlanmıştır. Viyana sergisi gerçekleştirilmiş, ancak Berlin sergisi savaş nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Çanakkale Savaşı ile ilgili resimler yanı sıra bu sergiye gönderilen eserler arasında *Salacak* ve *Çengelköy* ile Üsküdar resimleri de olması ayrıca önem taşımaktadır. Üsküdar ve *Salacak* manzaralarının güzelliği pitoresk İstanbul resimlerine en güzel

³⁷ *Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi*, sergi broşürü. "Savaş Resimleri ve Diğerleri".

[sağ sayfa]

Sami Yetik

Kar ve Cami

43 x 35 cm.

Tuval üzeri yağlıboya

1942

Bilfen Şirketler Topluluğu

Koleksiyonu.

örnek olabilecek manzaralar arasındadır. 1917 yılının son günleri ile 1918 yılının ilk günleri aralığında Galatasaray'da sergilenen ve sonrasında Viyana'ya gönderilen ve orada sergilenen eserler arasında Üsküdar konulu resimler vardır. Viyana'ya gönderilen 142 eser için 1918'de *Ausstellung Türkischer Maler*³⁸ isimli bir katalog yayımlanmış ve bazı eser görsellerine de yer verilmiştir. Bu eserler arasında, katalogda 48 numarada Halil Pascha *Tschengelkeuy (Bosporus)* kaydıyla Halil Paşa'nın *Çengelköy (Boğaziçi)* resmi de vardır.

Halil Paşa, Çengelköy (Boğaziçi), Ausstellung Türkischer Maler'den. (Ausstellung Türkischer Maler, Katalog Der Ausstellung Türkischer Maler, Wien 1918.)

Şehzade Abdülmecid himayesinde Beyoğlu'nda Galatasaray Mekteb-i Sultanisi dahilinde 1919'da açılan *Türk Ressamları Sergisi Salon 1335 (1919)*³⁹ kataloğunda, sanatçıların öğrenim ve adres bilgilerini de yer verilmiştir. Ressam Halil Paşa için Gerome ve Courtois'nın talebelerinden Adres: Beylerbeyi'nde sakin; Ressam Zekai Paşa, Hususi muallimden tahsil eylemiştir. Adres: Üsküdar'da Sultantepeşi'nde Fıstıklı Mektep İttisalinde; Ressam Cevad Bey, Mekteb-i Harbiye'de tahsil eylemişlerdir. Adres: Üsküdar'da Sultantepeşi'nde; Ressam Ali Rıza Bey, Mektebi Harbiye'de tahsil eylemişlerdir. Adres: Çamlıca İnas Sultanisi Muallimi; Ressam Ali Rıza Bey, Mekteb-i Harbiye'de tahsil eylemiştir. Adres: Paşabahçe'de sakin; Ressam Nazmi Ziya Bey, Türk Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürü⁴⁰ olarak adres, iş ve mezun oldukları okul, eğitim durumları gibi bilgileri de kayıtlıdır.

Katalogda yer alan sergilenen eserler arasında isimlerinde Üsküdar ve çevresi geçen eserler: Ressam Ziya Bey, 4. *Üsküdar'da Selamsız'da Bir Sokak*, 5. *Üsküdar'da İhsaniye Çeşmesi*; Doktor Hikmet Bey, 9 *Salacak'tan İstanbul'a Bir Nazar*, 10 *Üsküdar'da Bir Sokak*, 11 *Üsküdar'da Rumi Mehmed Paşa Cami-i Şerifi ve Civarı*; Ressam Cevad Bey, 15 *Üsküdar'da Bir Sokak*; Ressam Zekai Paşa, 20 *Peyzaj Çamlıca Menazırından Orman*, 21 *Üsküdar'dan İstanbul'a Nazar*, 22 *Çamlıca'da Köşk*, 24 *Çamlıca'da Adalar'a Doğru Nazar*; Ressam Binbaşı Ali Rıza Bey, 58 *Salacak*; Ressam Sami Bey, 59 *Anadolu Kavağı'nda Bir Sokak*; Ressam Mahmud Bey, 61 *Üsküdar'da İhsaniye*; Ressam Halil Paşa, 62 *Bahçe Sefası*, 65 *Çengelköy Sahili*; Ressam Nazmi Ziya Bey, 111 *Üsküdar'da Bir Sabah*; Ressam Adil Bey

³⁸ *Ausstellung Türkischer Maler Katalog Der Ausstellung Türkischer Maler, Veranstaltet Vom Osmanischen Kriegspressequartier in den Verbündeten Ländern, Zu Gunsten des Roten Kreuzes und Roten Halbmondes Preis, Wien 1918. Türk Ressamları Sergisi Kataloğu Viyana'da basılmıştır.*

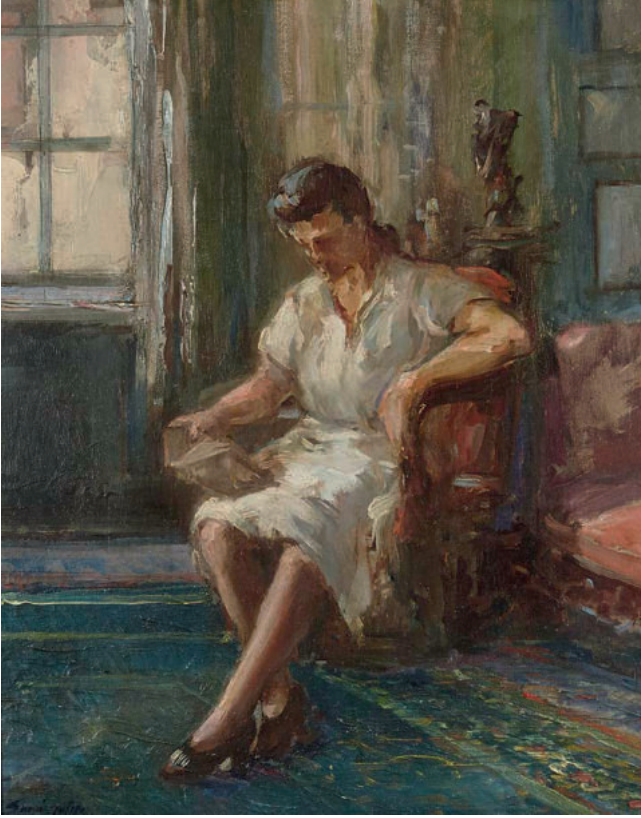
³⁹ *Türk Ressamları Sergisi Salon 1335 [1919] Katalog, İstanbul Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanî Şirketi, 1335 [1919]; Exposition Des Artistes Turcs Salon 1919 Catalogue, Constantinople, İmp. Ahmed İhsan & Cid.*

⁴⁰ *Türk Ressamları Sergisi Salon 1335 [1919] Katalog, s.3-6; Exposition Des Artistes Turcs Salon 1919 Catalogue, s.3-6.*

Sami Yetik

Eşi Belkıs Yetik Portresi
40 x 33 cm.
Ahşap üzeri yağlıboya
Ahmet Meray Koleksiyonu.

[sağ sayfa]

Sami Yetik

Otoportre
60 x 50 cm.
Tuval üzerine yağlıboya
Ahmet Meray Koleksiyonu.

115 *Anadolu Kavağı'nda Hastahane Civarına Bir Nazar*,
Ressam Sami Bey, 117 *Anadolu Kavağı'nda Liman Dairesi
Civarı (Etüd)*; Ressam Saim Bey, 120 *Göksu Deresi*.

Bilindiği üzere, 1919 yılı İstanbul'un işgal yılları olarak bir farklılık arz eder. Her şeye rağmen 1919 yılında da her yıl açılan sergi açılır. Sergi kataloğu incelendiğinde sanatçıların eser isimlerinde Üsküdar, Anadolu Kavağı ve Beykoz konulu resimler dikkat çekicidir. Adil Bey, Binbaşı Sami Bey, Sami Bey ve Ziya Bey'in Anadolu Kavağı isimli resimleri mevcuttur. Cevad Bey, Doktor Hikmet Bey, Mahmud Bey, Nazmi Ziya Bey, Zekai Paşa ve Ziya Bey'in isimlerinde Üsküdar olan eserleri, Zekai Paşa'nın Çamlıca, Binbaşı Ali Rıza Bey'in Salacak ve Halil Paşa'nın Çengelköy Sahili isimli resimleri, doğası, sahilleri, sokakları, evler, köşkler, çeşmeler gibi anıtsal mimarlık örnekleriyle Üsküdar ve yakın çevresini konu almıştır. Dolayısıyla bu yılki sergide şehrin Anadolu yakasını konu alan resimlerin çokluğu gözden kaçmamaktadır. Kentin Anadolu yakası

pek çok sanatçıya çalışma ortamı sunmuş ve doğasıyla mimarisiyle resimlerine aktarılmıştır. Üsküdar'ın sınırları günümüzdekinden oldukça geniş alanı kapsıyordu. 1930'a kadar Beykoz da Üsküdar'a bağlı idi ve 1930'da Beykoz ayrı bir ilçe olmuştur. Bu açıdan resim isimlerinde Beykoz ve civarına da yer verilmiştir.

1920'de Beyoğlu'nda Galatasaray Mekteb-i Sultanisi dahilinde Şehzade Abdülmecid Efendi himayesinde açılan serginin *Türk Ressamları Sergisi Salon 1336 [1920] Katalog*,⁴¹ isimli sergi kataloğunda da sanatçı bilgileri ile eser listesi kaydedilmiştir. Sergi kataloğundaki Üsküdar bağlantılı sanatçı bilgileri ve Üsküdar ile çevresine ait resimler:

Ahmed Ziya Bey (Sanayi-i Nefise Mektebi Mezunlarından Adres: Kandilli'de), 15 *Kandilli Çarşısı*; Cevad Bey (Üsküdar'da Sultan Tepesi'nde 1), 32 *Üsküdar Limanı*, 33 *Beykoz'da Akbaba Kariyesi*, 34 *Beykoz'da Akbaba*

⁴¹ *Türk Ressamları Sergisi Salon 1336 [1920] Katalog*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1336 [1920].

Portrait of an elderly man
1991

Kariyesi'nde Köşe, 35 Üsküdar'da Bir Gece; Halil Paşa (Paris Sanayi-i Nefise Mektebi Mezunlarından, Adres: Beylerbeyi'nde sakin), 53 *Çengelköy Sahillerinden Bir Parça, 55 Boğaziçi Sahillerinden, 56 Boğaziçi Sahillerinden*; Şevki Bey (İstanbul Sanayi-i Nefisesi'nden Mezun), *Anadolu Hisarı'nda Çeşme*; Sadık Bey (Üsküdar'da Mir-i Ahver Mahallesiine Doğancılar Caddesi'nde 136), 106 *Üsküdar'da Bir Sokak, 107 Karacaahmet Civarı'nda Bir Köşe*; Ziya Bey 111 *Beykoz, 112 Anadolu Kavağı*; Kadri Efendi, 131 *Beylerbeyi*.

1921 yılında Türk Ressamlar Cemiyeti tarafından açılan serginin *Üçüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1337 [1921]* kataloğunda⁴² ise Türk resmi ve cemiyet ile ilgili önemli bilgilere de yer verilmiştir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin isminde, Türk Ressamlar Cemiyeti olarak isim değişikliğine gidilmiştir. Katalogda, Yeni Küşad Edilen Çemberlitaş Resim Mektebi Nizamnamesi ile Türk Ressamlar Cemiyeti Nizamnamesi de yayımlanmıştır. Ayrıca, "Türk Ressamlar Cemiyeti'nin Fikr-ü Mesleğine Muvafık Gördüğü Aza-yı Müşavere" açıklamasıyla Ressam Halil Paşa, Ressam Hoca Rıza Bey, Ressam Cevad Bey, Ressam Süvari Binbaşısı Ali Rıza Bey⁴³ gibi isimlere yer verilmiştir. Sanatçıların Üsküdarlı ya da Üsküdar konulu resimleri açısından çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu alan resimler:

Halil Paşa (Beylerbeyi'nde), 18 *Beylerbeyi Sahili'nden Bir Parça*; Sadi Bey (Paşabahçesi'nde), 53 *Boğaziçi'nde, 55 Göksu Kasrı, 56 Boğaziçi'nde*; Mustafa Şerif Bey (Bab-ı Ali'de Şark Sanayi-i Nefise Atölyesinde), 121 *Çamlıca*; Mediha Hanım (Sanayi-i Nefise Talebesinden), 123 *Vaniköy*; Mehmed Celal Bey (Selimiye'de Harem İskelesi Caddesi'nde Çiçekçi Kahvesi Karşısında 3 numara), 124 *Selimiye'de Mehtab, 125 Gece Salacak İskelesi*.

1921 yılındaki sergi için hazırlanan Fransızca-Osmanlıca çift taraflı katalogda bu yılki sergide teşhir edilen eserlerden bazılarının görsellerine yer verilmiştir.⁴⁴ Katalogda yer alan görseller arasında Halil Paşa'nın *Beylerbeyi Sahili'nden Bir Parça / (Peyzaj) Beylerbeyi* resmi de vardır.

*Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338 [1922]*⁴⁵ sergi kataloğundaki isimlere bakılında, Salacak, İhsaniye, Kız Kulesi, Sultantepe, Altunizade, Çamlıca, Selimiye, Karacaahmet,

⁴² *Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Üçüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1337 [1921]*, İkdam Matbaası, 1337 [1921].

⁴³ "Türk Ressamlar Cemiyeti'nin Fikr ü Mesleğine Muvafık Gördüğü Aza-yı Müşavere"

"Ressam Halil Paşa Sanayi-i Nefise Müdürü Sabıki Nizami Ziya Bey Ressam Namık Bey Ressam Avni Lifij Bey Sanayi-i Nefise Heykeltıraş Muallimi İhsan Bey Kız Sanayi-i Nefise Müdürü Adil Bey Ressam Hoca Rıza Bey Ressam Cevad Bey Ressam Ali Cemal Bey Ressam İzzet Ziya Bey Ressam Süvari Binbaşısı Ali Rıza Bey Ressam Süvari Binbaşısı Tahsin Bey"

⁴⁴ *Troisième exposition de peinture de la société Des Artistes Turcs Salon 1921*, imp İkdam, 1921.

⁴⁵ *Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338 [1922]*, Ali Şükrü Matbaası, 1338 [1922].

Nazmi Ziya Güran

Manzara

55,5 x 68 cm.

Tuval üzerine yağlıboya
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu.

Nazmi Ziya Güran

Manzara

33 x 49 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Bilfen Şirketler Topluluğu

Koleksiyonu

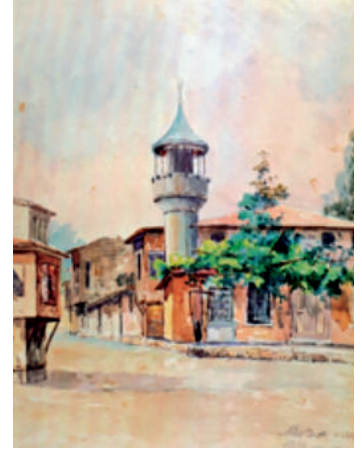
Beylerbeyi, Göksu ve Üsküdar İskele bölgesinden eserlerle Üsküdar resimlerinin çeşitliliği dikkat çekmektedir. Asaf Bey adıyla Osman Asaf, Bandırma resimleri çoğunluk olmak üzere İstanbul, Eyüp, Kurbağalıdere, Üsküdar ve civarı resimleri ile sergide yer almıştır. Cevad Bey, Celal Bey, Halil Paşa, Hamid Necdet Bey, Said Bey ve Nazmi Ziya Bey, Üsküdar'ı resmetmiş sanatçılardır. Katalogdaki sıra ve sanatçı ile eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresinin betimlenmiş olduğu resimler:

Asaf Bey, 6 *Karacaahmet'te Mektep Sokağı*, 19 *Üsküdar'da Bir Sokak*, 20 *Karacaahmet'te Bir Sokak*, 21 *Selimiye'de Kar-ı Kadim Bir Hane*, 22 *Göksu'da Bir Manzara*, 23 *Kanlıca'da Bir Hane*, 24 *Kuşdili'nde Bir Gurub*, 25 *İç Kurbağalı'da Sultan Murad Köşkü*, 29 *Göksu Deresi Kenarında Bakkal*; Cevad Bey, 59 *Üsküdar'da Bir Cami*, 60 *Üsküdar'da Bir Sokak*, 61 *Üsküdar'da İskele Camii*, 62 *Mirgun'da Çeşme*, 63 *Salacak'ta Kayalar*, 64 *Salacak'ta Kayıkhane*, 65 *İhsaniye Sırtları*, 66 *Kız Kulesi ve Sarayburnu*, 67 *Marmara'da Mavna*, 68 *Üsküdar Çarşısı Boyu*, 69 *Salacak İskelesi*; Celal Bey, 70 *Karacaahmet'te Akşam*, 71 *Salacak'ta Sabah*; Halil Paşa, 74 *Beylerbeyi Civarı'nda İstimbot*, 76 *Bahçemde*; Hamid Necdet Bey, 88 *Sultantepe'de Bir Köşk*, 90 *Boğaziçi'nde*; Said Bey, 132 *Altunizade'de Akşam*; Nezahat Hanım, 232 *Çamlıca'da Maltepe'ye Bir Nazar*; Nazmi Ziya Bey, 234 *Çamlıca'da*.

Cumhuriyet'in ilan edileceği 1923 yılındaki sergi kataloğunda da Asaf Bey adıyla Osman Asaf, Halil Paşa Hazretleri adıyla Halil Paşa, Celal Efendi, Hikmet Bey, Maide Esad Hanım, Mehmet Ali Bey, Sabiha Nezahat Hanım, Said Bey gibi isimlerin Üsküdar, Çengelköy, Salacak, Çamlıca isimleri geçen resimlerinin yer aldığı görülür. Güzel San'atlar Birliği'nin resim sergileri, 1923 yılından itibaren Ankara'da da açılmaya başlanmıştır.

Galatasaray Sultanisi'nde Türk Ressamlar Cemiyeti tarafından açılan *Beşinci Sanayi-i Nefise Sergisi 1339 [1923]*⁴⁶ kataloğunda teşhir olunan resim ve tablolar listesinde ilk sırada Osman Asaf Bey ve eserleri yer alır.

Ressam Asaf Bey, 2 *Üsküdar'da Bulgurlu Mescit Caddesi'nde Bir Parça*; Ressam Eşref Efendi, 22 *Kayışdağı'na doğru*; Ressam Celal Efendi, 58 *Üsküdar İskelesi'nde Kayıklar*; Ressam Hikmet Bey, 65 *Salacak*; Ressam Halil Paşa Hazretleri, 80 *Boğaziçi Sahili*, 81 *Çengelköy Sahili*; Ressam Sabiha Nezahat Hanım, 105 *Çamlıca'da Fıstıklardan İstanbul'un Görünüşü*; 106 *Çamlıca'da*

Osman Asaf

"Üsküdar: Bulgurlu Mescid Sokağı 4 Ağustos 1338 Pazartesi". Osman Asaf, Üsküdar Bulgurlu, 1338 [1922]
Kağıt üzerine guaj
36 x 26 cm
Özel Koleksiyon
(Su Resimleri Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, Haz. Kaan Özkan, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s.45.)

⁴⁶ *Türk Ressamlar Cemiyeti Beşinci Sanayi-i Nefise Sergisi 1339 [1923]*, Dersaadet: Kağıtçılık ve Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi, 1339 [1923].

[detay]

Nazmi Ziya Güran
Manzara

Bir Manzara; Ressam Zahide Hanım 112 *Beylerbeyi'nde Bir Sabah*; Ressam Sadi Bey, 114 *Sultaniye Sahili (Boğaziçi'nde)*, 115 *Polonez Köyü'nde Bir Hane*, 116 *Beykoz*; Ressam Said Bey, 123 *Çamlıca'da Subhi Paşa Korusu*; Ressam Mehmed Ali Bey, 187 *Çengelköy Balıkçı Kayıkları*; Ressam Midhat Efendi, 191 *Çamlıca'dan Kayışdağı'na*; Maide Esad Hanım, 212 *Üsküdar'da Midhat Paşa Cami-i Şerifi*, 213 *Çamlıca'da Bir Manzara*.

Osman Asaf, "Üsküdar: Bulgurlu Mescid Sokağı 4 Ağustos 1338 Pazartesi"
Osman Asaf, *Üsküdar Bulgurlu, 1338 [1922]*, kağıt üzerine guaj, 36 x 26 cm, Özel Koleksiyon. (Su Resimleri Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, Haz. Kaan Özkan, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s.45.)

Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi 340 [1924] kataloğunda⁴⁷ Üsküdar ve çevresi ile ilgili eserler arasında Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin de resimlerinin olduğu görülür. 1924'teki sergi kataloğunda Cevad Bey adıyla Üsküdarlı Cevat Göktengiz, İsmail Hakkı Bey, Kemaleddin Efendi, Mehmed Ali Bey, Nezahat Hanım, Saim Efendi, Sermed Efendi, Sudi Bey, Talat Efendi gibi sanatçıların eser isimlerinden Üsküdar ve çevresini resmettikleri resimlerini sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Ahmed Mithad Efendi (İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi talebesinden), 20 *Beykoz'da Karakulak'ta Bir Sokak*; İsmail Hakkı Bey, 21 *Salacak'tan İstanbul'a Bir Bakış*; Cevad Bey, 51 *Üsküdar'dan*, 54 *Salacak'tan*, 57 *Suphi Paşa Korusu'nda*, 61 *Fethi Paşa Korusu'ndan*, 62 *Üsküdar'dan Köprü'ye Bakış*, 64 *Karacaahmet'ten*, 65 *Çamlıca'dan*; Sermed Efendi (İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi talebelerinden), 126 *Üsküdar'da Nuh Kapısı'nda*; Sudi Bey, 127 *Göksu*, 128 *Göksu*, 129 *Küçüküsu*, 130 *Beykoz Sahili*; Saim Efendi (İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi talebelerinden), 166 *Kuzguncuk'ta*; Talat Efendi (İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi talebelerinden), 185 *Kurbağalı Dere*, 186 *Göksu*; Kemaleddin Efendi (İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi talebelerinden), 233 *Göksu'da Akis*; Mehmed Ali Bey, 242 *Küçük Çamlıca Karakolu Altından Adalar (İlk Işıklar)*, 243 *Küçük Çamlıca Yanında Çifte Fıstıklar*, 244 *Küçük Çamlıca Suyuna Giden Sırtlardan*, 245 *Çamlıca'dan Adalar'a (Son Işıklar)*, 246 *Çamlıca Suyuna Giden Sırtlardan*, 247 *Çamlıca Suyu Önündeki Meydan (Sabah Güneşi)*, 248 *Çamlıca Suyu Çeşmesi (Sabah Güneşi)*, 249 *Küçük Çamlıca Kestane Ağacı*,

⁴⁷ *Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi 340 [1924]*, İstanbul Matbaa-yı Millî, 340 [1924].

250 *Küçük Çamlıca Kahvesi*, 251 *Küçük Çamlıca Kahvesi*, 252 *Büyük Çamlıca Tepesi'nde İstanbul'a*; 253 *Fıstıklı'dan Boğaziçi*, 260 *Çengelköy Balıkçı Kayıkları*, 261 *Beylerbeyi Sırtlarından*; Nezahat Hanım, 276 *Büyük Çamlıca'da Bir Manzara*; Nazmi Ziya Bey, 286 *Beykoz Deresi*, 288 *Boğaziçi*.

31 Temmuz 1925'te Galatasaray Mektebi'nde açılan *Türk Ressamlar Cemiyeti Yedinci Galatasaray Resim Sergisi 1341 [1925]*⁴⁸ kataloğundaki eser isimlerine göre, Üsküdar ve çevresini konu alan sanatçılar ve eserleri:

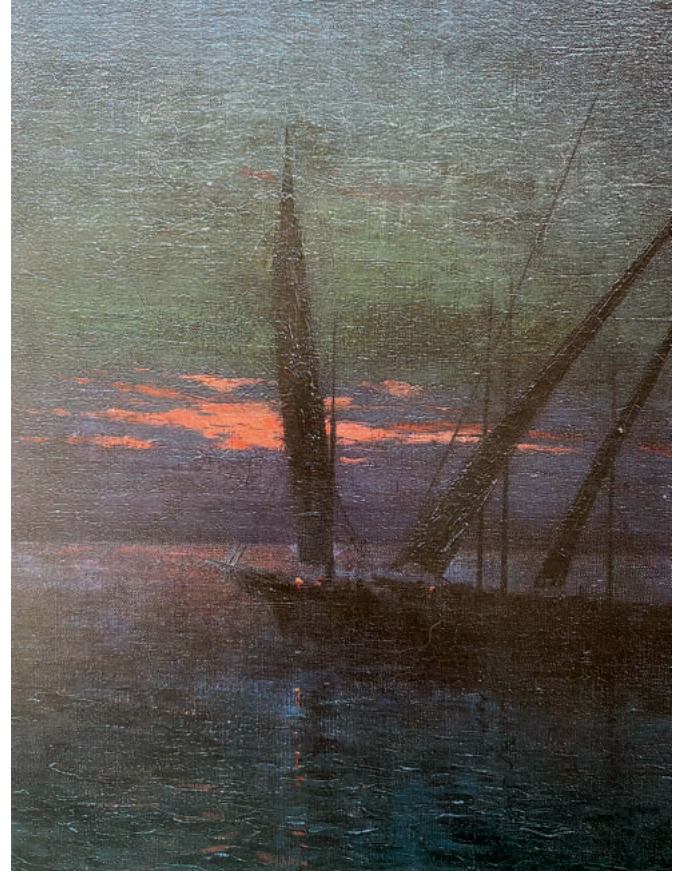
Ahmed Bey, 9 *Küçüksu Kasrı*; Cevat Bey, 44 *Beylerbeyi'nde Cami*, 45 *Üsküdar'da Şeyh Camii*, 46 *Beylerbeyi İskelesi*, 47 *Kız Kulesi*; Celal Efendi, 48 *Karacaahmet Önlerinden*, 51 *Salacak Sahili*; Sadi Bey (Boğaziçi Paşabahçe Sahib-i .... Yalısı), 99 *Bahçemin Mevsimleri*, 100 *Göksu'da*, 101 *Boğaziçi'nden Bir Köşe*; Talat Efendi, 127 *Bülbül Deresi'nden İstanbul*; Mahmut Ali Bey, 163 *Üsküdar Sahili*.

*Türk Sanayi-i Nefise Derneği Sekizinci Galatasaray Resim Sergisi 1926*⁴⁹ kataloğundaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri:

Ahmed Bey, 4 *Küçüksu Deresi*; İsmail Hakkı Bey, 9 *Çamlıca Eşrafından*; Rıza Bey, 56 *Çamlıca'dan Marmara'ya Bir Nazar*, 57 *Çamlıca'da Namazgah Caddesi*; Sadi Bey, 88 *Göksu*, 89 *Polonezköy'de Sokak*; Cemal Said Bey, 92 *Çamlıca'da Bir Sirt*, 93 *Boğaz*; Şevket Bey, 106 *Kanlıca'da Bir Sokak*; Arif Bey, 146 *Ihlamur'dan Kız Kulesi'ne Doğru*; Fevzi Bey, 147 *Harem Camii (?)*; Hasan Vecihi Bey, 199 *Küçüksu*.

*Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On Birinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi*⁵⁰ adıyla basılan 1927'deki serginin kataloğundaki eser isimlerine göre, Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri:

Ahmed Bey, 5 *Göksu Deresi*; Cevat Bey, 44 *Beylerbeyi'nden*, 46 *Vaniköy*; Cemal Sait Bey, 47 *Çamlıca*, 48 *Boğaz*; Hikmet Bey, 58 *Kandilli Sahili*; Halil

Halife Abdülmecid Efendi

Peyzaj
Tuval üzerine yağlıboya
93 x 74 cm.
Özel Koleksiyon

⁴⁸ *Türk Ressamlar Cemiyeti Yedinci Galatasaray Resim Sergisi 1341 [1925]*.

⁴⁹ *Türk Sanayi-i Nefise Derneği Sekizinci Galatasaray Resim Sergisi 1926*, Milli Matbaa İstanbul Bab-ı Ali Caddesinde Numara 123, İstanbul 1926.

⁵⁰ *Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On Birinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi*, 1927.

17 inci resim sergisi

Dün Galatasaray Lisesinde açılan sergide muvaffak olunmuş birçok eserler var

Dünkü küşatta bulunanlar

Güzel San'atlar Birliğinin her Galatasaray lisesinde merasimle a-
nene açmakta olduğu senelik sergi-
nin 17 incisi dün saat beşte gene çilmiştir. Mabadi 4 üncü sahifede

Galatasaray Sergileri gazete haberi. Cumhuriyet, 30 Temmuz 1933.

Paşa, 87 Çengelköy Ciheti; Ali Rıza Bey, 105 Sultan Çayırı, 106 Beykoz İshak Ağa Çeşmesi, 107 Odam, 108 Ayazma Sokağı, 109 Doğançılar'da Mektep; Sermed Bey, 134 Ahmediye Camii, 136 Çamlıca'da; Sadi Bey, 141 Göksu; Şerif Ferit Bey, 143 Üsküdar Kadı Ahmet Efendi Çeşmesi; Talat Bey, 181 Küçük Çamlıca; Mahmut Bey, 236 Çengelköy'de Dere.

Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On İkinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi⁵¹ adıyla 1928'de yayımlanan sergi kataloğuna göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri:

Ahmed Bey, 4 Göksu İskelesi, 5 Göksu Deresi, 6 Dört Kardeşler (Manzara); Eşref Bey, 11 Nuh Kayasından, 12 Kayışdağı'na Doğru, 13 Boğaz; İlhami Bey, 18 Beylerbeyi'nden; Cevad Bey, 22 Çamlıca, 23 Çamlıca, 24 Kanlıca; Halil Paşa, 34 Vaniköy, 35 Kandilli Akıntısı, 36 Çengelköy (Sabah); Saadi Bey, 61 Göksu, 62 Göksu Deresi, 63 Göksu Dört Kardeşler; Şemseddin Ruhi Bey, 73 Büyük Çamlıca.

Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 13.üncü Galatasaray Resim Sergisi 1929⁵² kataloğu, artık yeni harflerle basılmıştır. 1928'deki katalog ise eski yazıyla Osmanlıca basılmıştır. 1 Kasım 1928'deki Harf Devrimi ile artık sanatçılar da eserlerine imzalarını zaman içerisinde dönüştürerek yeni harflerle atmaya başlayacaktır. 1929 tarihli sergi kataloğundaki eser isimlerine göre, Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri:

Abdullah Bey (G.S.A. talebesinden), 3 - Çamlıca; Cevat Bey (Üsküdarlı Cevat) (Kuleli Mektebi Resim Muallimi), 42 - Çubuklu, 43 - Çengelköy, 45 - Üsküdar; Ercüment Kemal Bey, 54 - Üsküdar'dan; Halil Paşa, 87 - Beylerbeyi, 88 - Kuşdili Deresi; Nazmi Ziya Bey, 125 - Çamlıca'dan; Sadi Bey, 136 - Göksu; Sadık Bey (Kuleli Mektebi Resim Muallimi), 145 - Çengelköy Sırtlarında; Talat Bey, 177 - Maltepe, 178 - Kayışdağı.

1930 yılı Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 14.üncü Galatasaray Sergisi⁵³ sergi kataloğuna göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri incelendiğinde en fazla eser, Bulgurlu, Küçük Çamlıca, Karacaahmet'ten görünümüyle Güzel Sanatlar Akademisi talebesinden Muzaffer Bey'indir.

⁵¹ Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On İkinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, Milli Matbaa İstanbul 1928.

⁵² Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 13 üncü Galata Saray Resim Sergisi, 1929.

⁵³ Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 14 üncü Galatasaray Sergisi, 1930.

Mehmet Ali Laga

Cami

31,5 x 41 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Özel Koleksiyon

- 54 Gül Sarıdikmen, “Ressam Hoca Ali Rıza’nın Resimleri Işığında Üsküdar’da Dünden Bugüne Bulgurlu Köyü”, *VII. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler 2-4 Kasım 2012*, Üsküdar Belediye Başkanlığı, İstanbul 2014, s.166-191; Gül Sarıdikmen, “Geçmişten Günümüze Bulgurlu’da Namazgâh Camii (Cavid Ağa Camii)”, *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, S.1, İstanbul 2015, s.71-89; Gül Sarıdikmen, “Hoca Ali Rıza’nın Resimlerinde Bulgurlu Köyü ve Çevresi, *İstanbul’un Ressamı Hoca Ali Rıza Ev ve Şehir II*, (Haz. Ömer Faruk Şerifoğlu), TOKİ T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kültür Yayınları:2, İstanbul 2018, s.539-549; Gül Sarıdikmen, “İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı Önündeki Çeşme Hakkında”, *2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi, 11-12 Ekim 2018*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İstanbul 2018, s.873-881; Gül Sarıdikmen, “Ressam Hoca Ali Rıza’nın Resimleri Işığında Çeşme Mimarisi Tasarımları”, *2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi Bildiriler*, İstanbul 2018, s.864-872.
- 55 *Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 15 inci Galata Saray Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1931.
- 56 *Güzel San’atlar Resim Şubesi 16 inci Galata Saray Resim Sergisi*, 1932.
- 57 *Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 17.nci Galata Saray Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1933.

Abdullah Bey, 3 – *Çamlıca*; Meyda Hanım, 75- *Çamlıca*; Muzaffer Bey, 81- *Çamlıca Yolları*, 83-*Küçük Çamlıca*, 84- *Bulgurlu Köyü*, 86- Karacaahmet’ten; Nazmi Ziya Bey, 135- *Göksu*; Hasan Vecih Bey, 147- *Karacaahmet*.

İsmi Üsküdarlı ve Hoca olarak anılan Üsküdarlı Ali Rıza/Hoca Ali Rıza, 1930 yılında vefat etmiştir. Asker ressam kuşağından olan sanatçı hem sanatçı ve eğitimci kimliği hem de Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’ndeki etkin rolü ve sergilere katılımlarıyla Türk resminde hocaların da hocası olarak anılacak değerde bir şahsiyettir. Özellikle yaşadığı dönemdeki haliyle Üsküdar ve çevresi başta olmak üzere gezip gördüğü yerleri resimleriyle belgeleyen sanatçı, açık havada gözleme dayalı yaptığı resimleriyle tanınmaktadır. Doğup büyüdüğü, yaşamını geçirdiği Üsküdar’ın neredeyse tüm sokaklarını, mahallerini, köylerini; camileri, mescitleri, çeşmeleri, sebilleri, türbeleri, ahşap köşkleri, konakları, evleri, daha birçok mimari eseri resimlerinde belgelemiştir.⁵⁴

1931’de açılan ve *Güzel San’atlar Birliği Resim Sergisi 15 inci Galata Saray Sergisi*⁵⁵ adıyla katalogu da basılmış olan Galatasaray Sergisi’ne katılan sanatçı ve eser sayısı azdır. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri:

Abdullah Bey, 1- *Çamlıca’dan*, 2- *Üsküdar’dan*; Halil Paşa, 28. *Çengelköy*, 29. *Maltepe*; Mayda Hanım, 38. *Nuhkuyu’dan*; Muzaffer Bey, 57. *Tophanelioğlu* (?); Sadi Bey, 77. *Kanlıca Körfezi*; B. Z. Vecih Bey, 101. *Karacaahmet*; Zahide Hanım, 110. *Kandilli’de*.

*Güzel San’atlar Resim Şubesi 16.ıncı Galatasaray Resim Sergisi 1932*⁵⁶ kataloguna göre, 1932 yılında da sergiye katılan sanatçı ve eser sayısı azdır. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri olarak Halil Paşa, 31- *Çengelköy*, 35- *Sokak Çengelköy*; H. Vecih Bey, 79- *Kuşdili deresi*, 80- *Karacaahmet Yolu* bilgilerine ulaşılmaktadır.

1933 yılındaki serginin *Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 17.nci Galatasaray Sergisi*⁵⁷ katalogundaki bilgilere göre de sergiye katılan sanatçı ve eser sayısı azdır. Ayrıca serginin bir salonu 1930’da vefat etmiş olan Hoca Ali Rıza’nın eserlerine ayrılmıştır.⁵⁸ *Yedigün* dergisindeki “Onyedinci Galatasaray

Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi, 20.inci Ankara Resim sergisi. 1943.

Ahmet Meryem Koleksiyonu

Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi 28.inci Galatasaray Resim sergisi. 1944.

Ahmet Meryem Koleksiyonu

Resim Sergisi 132 eserle kapılarını açtı” başlıklı sergi haberi niteliğindeki yazıda, Cevat Bey’in eserleri kış ve köy manzaraları olarak sergide dikkat çekilen eserler arasında bahsedilmiştir.⁵⁹

Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini resmeden sanatçılar ve eserleri olarak *Cevat Bey, 27- Üsküdar, 30- Kısıklı, 31- Beykoz çeşmesi, 32- Samandere; Sadi Bey, 108- Göksu, 109- Boğaz’da Tepeler* sayılabilir.

*Güzel San’atlar Resim Şubesi 18 inci Galatasaray Resim Sergisi 1934*⁶⁰ kataloğuna göre 1934 yılında sergiye katılan sanatçı sayısı yine azdır ve sergi kataloğunda 137 eser yer almaktadır. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu edinen resimler:

Ahmet Bey, 8- *Kandilli’den*, 9- *Göksu Deresi*; Cevat Bey, 18- *Göksu*, 19- *Çamlıca’dan*, 20- *Erenköy*; Halil Paşa, 46- *Çengelköy*, 48- *Salacak*; Sadi Bey, 91- *Göksu*, 93- *Beykoz (kar)*; Sefcrot Efendi, 95- *Çamlıca*; H. Vecih Bey, 118- *Karacaahmet*.

*Güzel San’atlar Resim Şubesi 19 uncu Galatasaray Resim Sergisi*⁶¹ kataloğundaki bilgilere göre 1935 yılında sergiye katılan sanatçı ve eser sayısı azdır. 32 sanatçının toplam 105 eseri sergilenmiştir. Ressam Halil Paşa’nın oğlu olan ve 1928’den beri sergilere katılan Âli Halil Bey, sergiye bu yıl Üsküdar konulu resimler vermiştir. Eser isimlerinden Halil Paşa, Âli Halil Bey ve Ahmed Doğu’nun sergilenen eserleri arasında Üsküdar ve çevresinden görünümeler sunan resimleri olduğu anlaşılır.

⁵⁸ Cemal Sait, “Sergi Münasebeti ile: Ressam Ali Rıza B. ve eserleri”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1933; Abdülhak Şinasi, “Resimler Karşısında Tahassüsler”, *Varlık*, S.6, Ekim 1933; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.70.

⁵⁹ “Onyedinci Galatasaray Resim Sergisi, *Yedigün*, No:23, 15 Ağustos 1933, s.14.

⁶⁰ *Güzel San’atlar Resim Şubesi 18.inci Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1934.

⁶¹ *Güzel San’atlar Resim Şubesi 19.uncu Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1935. 1935 tarihli sergi kataloğundaki bilgilere göre “Güzel San’atlar Birliği (19) Galatasaray’da (12) Ankara’da ve (2) Alayköşkünde ve (1) Fransa’da Nice’de olmak üzere şimdiye kadar (34) sergi açmıştır.” *Güzel San’atlar Resim Şubesi 19.uncu Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1935.

[sağ sayfa]

Nazmi Ziya Güran

Feyhaman Duran Portresi

47 x 53 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Ahmet Meray Koleksiyonu

Âli Halil (İzmir Lisesi Resim Muallimi), 1- *Salacak*, 3- *Çamlıca*; Ahmed Doğu, 20- *Köprülüler Yalısı (Boğaziçi)*, 21- *Göksu*, 23- *Boğaziçi*; General Halil (Beylerbeyi, Boğaziçi), 38. *Salacak*.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluşunda ve cemiyetin yayın organı olan *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi*'nde aktif olarak görev almış ve uzun yıllar sergilere katılmış olan Osman Asaf Bora, 1935 yılında vefat etmiştir. Sanatçı'nın Üsküdar resimleri, yaşadığı dönemi belgeler niteliktedir.⁶²

1936 yılında açılan serginin *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 20 inci Galatasaray Sergisi*⁶³ kataloğuna göre 127 eser sergilenmiştir. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresi ile ilgili resimler:

Âli Halil Sözer, 1- *Kuşdili Deresi*, 2- *Boğaz Görünüşü*; Ahmed Doğer, 19- *Köprülü Yalısı*, 21- *Göksu Deresi*, 22- *Kandilli Boğaz*, 23- *Yahılar*; Cevad Kökteniz (Üsküdar Sultantepe I), 37- *İçerenköy*, 38- *Göksu*, 39- *Kısıklı*; Emel Zarifoğlu, 40- *Göksu Deresi*; Hayri Çizel, 55- *Göksu Deresi*, 56- *Göksu Çeşmesi*, 57- *Göksu Kasrı*; Muzaffer; 85- *Boğaziçi*; Nazmi Ziya Güran, 88- *Çamlıca'dan*.

*Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 21 inci Galatasaray Resim Sergisi*⁶⁴ kataloğuna göre, 1937 yılındaki sergide 120 eser sergilenmiştir. Katalogdaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresi ile ilgili resimler: Âli Halil (Beylerbey-Boğaziçi), 1- *Çengelköy*; Mehmet Ali Eruz, 66- *Salacak*; Muzaffer Soyuer, 67- *Küçük Çamlıca*.

1937 yılı, Türk resminin önde gelen isimlerinden olan ve sergilere Çamlıca başta olmak üzere Göksu, Beykoz gibi Üsküdar ve çevresinden görünümü sunan resimleriyle katılan Nazmi Ziya Güran'ın vefat ettiği yıl olmuştur. Türk resmi ve Üsküdar için oldukça önemli bir sanatkâr olan Nazmi Ziya, özellikle açık havada yaptığı izlenimci nitelikteki resimleriyle tanınmaktadır.

*Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22.nci Galatasaray Resim Sergisi*⁶⁵ kataloğundaki bilgilere göre 1938 yılındaki sergide 39 sanatçının 120 eseri sergilenmiştir. Teşhir edilen eserler listesine göre Hayri Çizel, İbrahim Çallı ve adresi Beylerbeyi olan Zahide Hanım'ın resimleri Üsküdar konuludur. Hayri Çizel, 50- *Kandilli'den*; İbrahim Çallı, 59- *Anadolu Hisarı*; Zahide (Beylerbeyi Küplüce No. 24), 120- *Peyzaj (Kuzguncuk'tan)*.

⁶² Gül Sarıdikmen, "Ressam Osman Asaf'ın Resimlerinde Üsküdar Divitçiler'de Kazasker Ahmed Efendi Camii, Kethüda Mehmed Ağa çeşmesi (Divitçiler Çeşmesi) ve Malatyalı İsmail Ağa Camii", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII 21 - 23 Kasım 2014 Bildiriler*, C.3, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2015, s.309-337.

⁶³ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 20 inci Galatasaray Sergisi*, 1936.

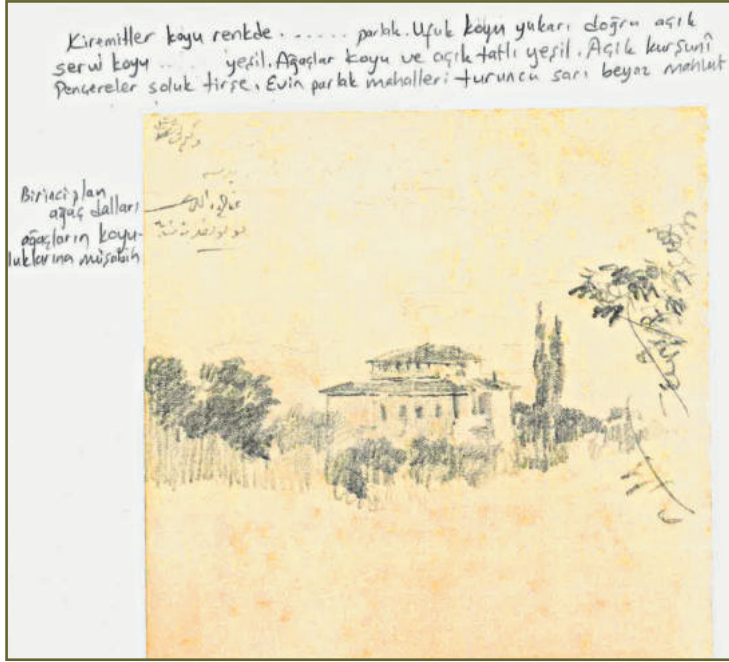
⁶⁴ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 21 inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1937.

⁶⁵ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22.nci Galatasaray Resim Sergisi*, 1938.

Hüseyin Avni Lifij eskiz defteri.
Ahmet Meray Koleksiyonu.

1939 tarihli *Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi 23.ncü Galatasaray Resim Sergisi*⁶⁶ katalogunda teşhir edilen eserler listesindeki isimlere göre, Üsküdar ile bağlantılı resimler: Abdullah Çizgen (Topkapı Müzesi ressamı), 1- *Çamlıca'dan*, 2- *Çamlıca'dan*; 128- *Üsküdar'dan*; O. Bark, 128- *Üsküdar'dan*; Şeref Akdik, 145- *Küçük Çamlıca'dan*. Âli Halil Sözel'in 16 numarada *Fenerbahçe'den* isimli eseri yer alır. Sanatçı, Fenerbahçe'den görünümle sunan eserleriyle sergilerde yer almıştır. Fenerbahçe'den kotraları da resmetmiştir ve 1940 yılındaki sergide eserleri arasında *Fenerbahçe Kotralar* da vardır.

1939 yılı Türk resmi açısından iki büyük üstadın da vefat yılı olmuştur. Üsküdar ile isimleri özdeşleşen Üsküdarlı Cevat ve Halil Paşa,⁶⁷ her iki isim de asker ressamlar kuşağından olup, sonrasında açık havada izlenimci nitelikte yaptıkları resimleriyle sanat alanında varlık göstermiştir. Hem asker hem ressam hem de eğitimci kimlikleriyle Türk resminde pek çok sanatçının yetişmesine vesile olmuşlardır.

1940 tarihli *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 24.üncü Galatasaray Resim Sergisi*⁶⁸ katalogunda, teşhir edilen eserler arasında isimlerine göre Üsküdar ile

⁶⁶ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 23.üncü Galatasaray Resim Sergisi*, 1939.

⁶⁷ Gül Sarıdikmen, "Resam Halil Paşa", *Uluslararası VI. Üsküdar Sempozyumu*, 6-9 Kasım 2008, C.1, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2009, s.93-122.

⁶⁸ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 24.üncü Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Basımevi, İstanbul 1940.

ilgili olabilecek resimler: Ahmet Doğuer, 4- *Köprülü yalısı*, 5- *Çamlıca'dan*, 7- *Göksu*; Hayri Çizel, 41- *Kandilli'den*; *Muzaffer Sipahi*, 63- *Gözcü Baba'dan*.

1941 tarihli *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25. inci Galatasaray Resim Sergisi*⁶⁹ kataloğundaki eser bilgilerine göre Âli Halil Sözel, Abdullah Çizgen, Ahmet Doğuer, Ayetullah Sümer, Hikmet Onat gibi isimlerin Üsküdar ve çevresi ile ilgili resimleri vardır. Vefat etmiş olan sanatçıların sergilenen eserleri arasında da Üsküdar ile ilgili resimler mevcuttur.

11 Ağustos 1941 tarihinde açılışı yapılan sergide birliğin kurucularından olup vefat etmiş bulunan Osman Asaf, Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat, Halil Paşa, İsmail Hakkı, Nazmi Ziya Güran, Hüseyin Zekai Paşa, Hüseyin Avni Lifij gibi Üsküdar bağlantılı ressamı ile Namık İsmail, Mehmet Ruhi Arel ve Diyarbakırlı Tahsin için ayrı bir salon ayrılmış ve eserleri burada sergilenmiştir.⁷⁰ Sergi kataloğundaki eser isimlerine göre Üsküdar konulu resimleri sergilenen sanatçılar:

Âli Halil Sözel, 6- *Çengelköy'den*; Abdullah Çizgen, 17- *Kanlıca'dan*; Ahmet Doğuer, 20- *Anadolu Hisar*, 23- *Göksu Çeşmesi*; Ayetullah Sümer, 27- *Çamlıca'dan*, 28- *Çamlıca'da akşam*, 29- *Boğaziçi'nden*; Hikmet Onat, 54- *Anadolu Hisar Kalesi*, 55- *Dört Kardeşler Hisar'dan*; Hoca Ali Rıza, 9- *Bulgurlu'dan* (Naci Moralı Koleksiyonu'ndan); Asaf, 1- *Alemdağı Korusu* (Ş. T. Asaf Koleksiyonu'ndan), Cevad Üsküdarlı, 12- *Salacak'tan* (Kadıköy Halkevi).

1942 yılında açılan sergi için hazırlanmış olan *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 26. inci Galatasaray Resim Sergisi*⁷¹ kataloğunda, teşhir edilen eserler listesindeki eser isimlerine göre, Topkapı Sarayı Ressamı Abdullah Çizgen, İstanbul Erkek Lisesi Resim Muallimi Hayri Çizel, H. Vecih Bereketoğlu, Necati Direl, Sami Yetik ve Turgut Tokat'ın Üsküdar ve çevresini, Salacak, Beylerbeyi, Küçükusu, Kandilli, Kanlıca, Anadolu Hisarı'nı konu alan resimleriyle sergiye katılmış oldukları anlaşılır. Beylerbeyi adresli Âli Halil Sözel de Fenerbahçe, Kuşdili, kotralar resimleriyle katılmış olup, eser listesindeki 5. sırada yer alan *Yahılarda Akşam* isimli resmi Beylerbeyi, Çengelköy görünümü olabilir.

Abdullah Çizgen, 14- *Kanlıca'dan sokak*, 15- *Kanlıca'dan Etüd*; Ahmed Doğuer, 16- *Köprülü Yalısı*; Hayri Çizel, 50- *Küçükusu Çeşmesi*, 54- *Kanlıca'da*

⁶⁹ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25. inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1941.

⁷⁰ Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.90; *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1941; *Vatan*, 11 Ağustos 1941.

⁷¹ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 26. inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1942.

Sabah, 57– *Kandilli'ye Bakış*; H. Vecihi Bereketoğlu, 65– *Üsküdar'dan*, 68– *Üsküdar'dan Bir Sokak*, 69– *Boğaziçi*; Necati Dırel, 104– *Beylerbeyi'nden*; Sami Yetik, 116– *Salacak'tan Bir Köşe*; Turgut Tokat, 152– *Anadolu Hisarı'ndan*.

1943 yılında açılan serginin *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 27 inci Galatasaray Resim Sergisi*⁷² kataloğundan da Fatih O. K. Resim Muallimî Ahmet Doğuer, Güzel Sanatlar Akademisi muallimi Hikmet Onat, Nejat Aziz Kansu, Selâhattin Teoman⁷³ ve H. Vecih Bereketoğlu'nun eserleri arasında, Üsküdar'dan Göksu, Anadolu Hisarı, Büyük Çamlıca, Salacak'tan görünümleler içeren resimleriyle sergiye katılmış oldukları anlaşılır. Katalogdaki sırasına göre bu eserler:

Ahmet Doğuer, 14– *Boğaz'dan*, 18– *Boğaz'dan*, 22– *Göksu*; Hikmet Onat, 50– *Anadolu Hisarı'nda Sabah*, 51– *Salacak'ta Sabah*, 52– *Salacak'ta Sabah*; Nejat Aziz Kansu, 74– *Büyük Çamlıca'dan Manzara*; Salâhattin Teoman, 103– *Beşkardeşler (Göksu'dan)*; H. Vecih Bereketoğlu, 136– *Salacak (Sabah)*, 139– *Üsküdar'dan*.

*Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 28.inci Galatasaray Resim Sergisi 1916-1944*⁷⁴ kataloğundaki teşhir edilen eserler listesinde ise Ali Halil Sözel, Bedia Güleriyüz, Hikmet Onat ve Vecih Bereketoğlu'nun sergiye katıldıkları eserleri arasında Üsküdar, Salacak, Çengelköy, Anadolu Hisarı, Küçüküsu, Vaniköy isimleri geçmektedir. *Boğaziçi* isimli resimler arasında da Üsküdar ve çevresinden görünümleler sunan eserler olabileceği düşünülebilir. Katalogdaki sırasına göre bu eserler:

Ali Halil Sözel, 14– *Çengelköy*; Ahmet Doğuer, 23– *Kırmızı Yalı*, 24– *Boğaz*, 25– *Vaniköy*; Bedia Güleriyüz, 36– *Hisar*, 37– *Salacak*; Hayri Çizel, 56– *Küçüküsu Kasrı*; Hikmet Onat, 61– *Salacak'ta Sabah*, 62– *Anadolu Hisarı'ndan*, 63– *Anadolu Hisarı'ndan*, 64– *Anadolu Hisarı'ndan*, 67– *Boğaziçi*; Vecih Bereketoğlu, 130– *Salacak'dan*.

1945 yılında açılan serginin *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 29 uncu Galatasaray Resim Sergisi*⁷⁵ kataloğunda, Hayri Çizel, Ahmet Doğuer, Hikmet Onat, Selâhattin Teoman ve Mustafa Turgut Tokat'ın eserlerinin isimlerinden Salacak, Vaniköy, Anadolu Hisarı, Göksu ve Çamlıca gibi Üsküdar manzaralarıyla da sergiye katılmış oldukları ortaya çıkmaktadır.

⁷² *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 27 inci Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Basımevi, İstanbul 1943.

⁷³ Gül Sarıdikmen, Üsküdar'ın Ressamlarından Yaşamı ve Yapıtlarıyla Selâhattin Teoman, 12. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 13-15 Ekim 2023*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul.

⁷⁴ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 28 inci Galatasaray Resim Sergisi 1916-1944*, 1944.

⁷⁵ *Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 29 uncu Galatasaray Resim Sergisi 1945*.

Cevat Erkul

İstanbul Manzarası
Tuval üzerine yağlıboya
62,5 x 48 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu.

[sağ sayfa]

Nazmi Ziya Güran

Camili Manzara

76 x 60,5 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu.

Hayri Çizel, 27- *Salacak'tan*; Ahmet Doğuer, 42- *Vaniköy'den*, 44- *Göksu Deresi*; Hikmet Onat, 80- *Dört Kardeşler*, 82- *Salacak'ta Sabah*; Selâhattin Teoman, 109- *Çamlıca'dan*; M. Turgut Tokat, 115- *Anadolu Hisarı Dört Kardeşlerden*.

1946 yılında açılan sergi için hazırlanan *Güzel San'atlar Birliği Galatasaray Resim Sergisi 30.uncu yıl 1916-1946*⁷⁶ kataloğunda Bedia Güleriyüz, Feridun Saraçoğlu, Ferruh Hünsari, Hikmet Onat, Saim Özeren ve Selâhattin Teoman'ın sergiye katıldıkları eserleri arasında Üsküdar, Salacak, Çamlıca, Kanlıca ve Küplüce isim olarak geçmektedir. Bununla birlikte, vefat etmiş olan birlik üyelerinin eserlerine de bu sergide yer verilmiştir.⁷⁷ Üsküdarlı Cevat Göktengiz ve Nazmi Ziya Güran'ın sergilenen eserleri arasında Salacak, Çamlıca, Üsküdar isimleri mevcuttur. Hoca Ali Rıza'nın Salih Berker koleksiyonundan sergiye verilen eserleri arasında da *Akbaba'dan* ve *Boğaz'dan* vardır. Önceki sergilerde Üsküdar, Vaniköy, Göksu resimleriyle sergiye katılan Ahmet Doğuer (1890-1944) ve Salacak resmiyle katılmış olan Sami Yetik (1878-1945)'de vefat etmiş sanatkarlar arasında kaydedilmiştir. Ayrıca, bu sergide yer alan Feridun Saraçoğlu'nun *Üsküdar'dan* adlı eseri, İstanbul Belediyesi tarafından satın alınmıştır.⁷⁸

Bedia Güleriyüz, 26- *Üsküdar Kayık İskelesi*, 28- *Anadolu Hisarı*, 29- *Üsküdar'dan*; Feridun Saraçoğlu, 37- *Üsküdar'dan*, 38- *Üsküdar'dan*, 39- *Salacak*; Ferruh Hünsari, 47- *Çamlıca'dan*, 48- *Çamlıca'dan*; Hikmet Onat, 79- *Göksu Deresi*, 81- *Eşreftaat Sokağı Üsküdar*; Saim Özeren, 134- *Çamlıca'dan*; Selâhattin Teoman, 138- *Küplüce'de Tarla*, 143- *Kanlıca'dan*; Üsküdarlı Cevat, 187- *Salacak'tan*; Nazmi Ziya, 200- *Çamlıca'dan*, 203- *Üsküdar'dan*, 181- *Akbaba'dan*, 183- *Boğaz'dan*.

*Güzel San'atlar Birliği 31 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 - 1947*⁷⁹ sergi kataloğundaki teşhir edilen eserler listesinde ise Hayri Çizel, Namık Bayık, Nejat Aziz Kansu, Şeref Akdik ve Turgut Minez'in sergiye katıldıkları eser isimlerinde Salacak, Çamlıca, Anadolu Hisarı isimleri vardır.

Hayri Çizel, 50- *Salacak Sahili*, 51- *Direkli Yalı Anadolu Hisarı*; Namık Bayık, 80- *Çamlıca'dan (Suluboya)*, 81- *Çamlıca'dan (Suluboya)*, 82- *Çamlıca'dan (Suluboya)*, 84- *Haydarpaşa*; Nejat Aziz Kansu, 89- *Çamlıca'dan*; Şeref Akdik, 130- *Küçük Çamlıca*; Turgut Minez, 133- *(Anadolu Hisarı) Peyzaj*.

⁷⁶ *Güzel San'atlar Birliği Galatasaray Resim Sergisi 30 uncu yıl 1916-1946*, Marifet Basımevi, İstanbul 1946.

⁷⁷ Asaf, Avni Lifiç, Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat, Halil Paşa, İsmail Hakkı, Namık İsmail, Nazmi Ziya, Ruhi, Tahsin, Zekâi Paşa, Ahmed Doğuer, Şevket Dağ ve Sami Yetik isim olarak "Güzel San'atlar Birliği âzasından ebediyete kavuşan san'atkâr arkadaşlarımız" olarak belirtilmiştir. *Güzel San'atlar Birliği Galatasaray Resim Sergisi 30 uncu yıl 1916-1946*, İstanbul 1946.

⁷⁸ Ömer Faruk Şerifoğlu, *a.g.e.*, s.104.

⁷⁹ *Güzel San'atlar Birliği 31 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 - 1947*, Marifet Basımevi, İstanbul 1947.

Üsküdarlı Cevat

Üsküdar'da Pazar Yeri
Duralit üzerine yağlıboya
48 x 63 cm.
1933
Özel Koleksiyon

Bahriyeli İsmail Hakkı
(Hoca Ali Rıza'nın Kayıbiraderi)

Manzara
Tuval üzerine yağlıboya
68 x 90 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu

Güzel San'atlar Birliği 32 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi

1916 - 1948⁸⁰ sergi kataloğundaki teşhir edilen eserler listesinde Bedia Güleryüz, Hayri Çizel ve Hikmet Onat'ın eserleri arasında, Salacak ve Üsküdar isimleri mevcuttur. Yakın çevre olarak da Muhtar Aykın, Maltepe ve adres bilgisi Göztepe olan Muzaffer Sipahi, Göztepe ile Kurbağalıdere, Şeref Akdik, Yoğurtçu Deresi, Fenerbahçe, Feridun Ertaş, Fenerbahçe, Şefik Bursalı Erenköy resimleriyle yer almıştır.

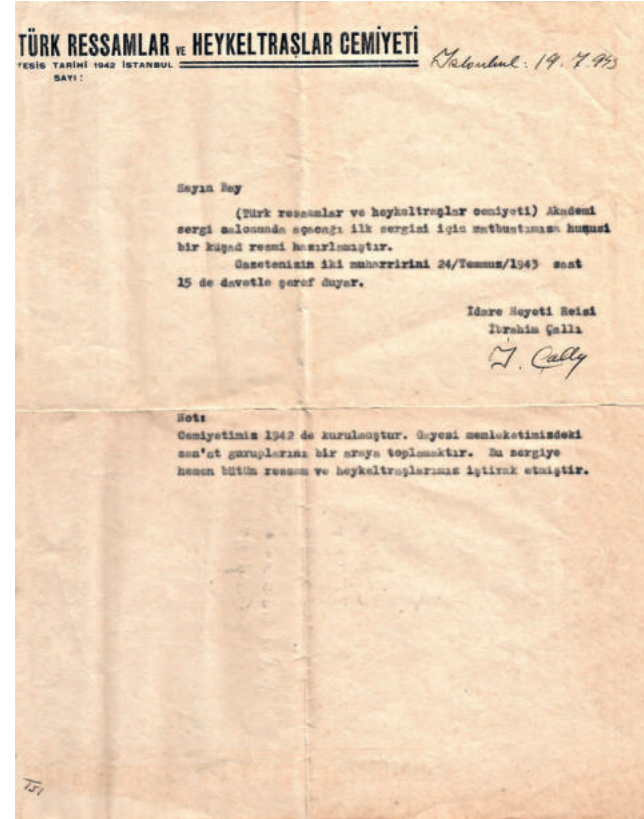
Bedia Güleryüz, 19- *Salacak*; Hayri Çizel, 59- *Salacak'tan*, 60- *Boğaziçi'nden*; Hikmet Onat, 63- *Üsküdar'da sabah*, 64- *Üsküdar'da Sabah*; Muhtar Aykın, 82- *Maltepe'den*; Muzaffer Sipahi, 86- *Bahçemden*, 88- *Göztepe'den*.

Güzel San'atlar Birliği 33.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi

1916 - 1949⁸¹ sergi kataloğundaki teşhir edilen eserler listesinden 30 sanatçınının 132 eserle sergiye katıldığı belgelenmektedir. Katalogdaki bilgilerden Âli Halil Sözel Fenerbahçe, Boğaziçi; Bedia Güleryüz, Fenerbahçe, Bostancı, Üsküdar; Muzaffer Sipahi, Kayışdağı ve Hayri Çizel, Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Muhtar Aykın, Nazlı Ecevit ve Sırrı Elden'in de Üsküdar ve çevresini betimleyen resimleriyle sergiye katıldıkları anlaşılmaktadır. Sergi kataloğundaki eser isimlerine göre Üsküdar ve yakın çevresi konulu resimleri sergilenen sanatçılar ve eserleri:

Bedia Güleryüz, 16- *Bostancı*, 17- *Fenerbahçe*, 18- *Üsküdar Açık Türbe*, 19- *Üsküdar Salacak*; Âli Halil Sözel, 8- *Fenerbahçe'den*, 9- *Boğaziçi'nden*; Hayri Çizel, 44- *Kandilli'ye bakış*; Hikmet Onat, 46- *Toygar Tepe'de Sabah – Üsküdar*, 48- *Kızkulesi*; İbrahim Çallı, 55- *Cihangir'den Üsküdar'a Bakış*; Muhtar Aykın, 65- *Erenköy'den*, 66- *Göksu'dan*; Muzaffer Sipahi, 68- *Kayışdağı'ndan*, 69- *Kayışdağı'ndan*; Nazlı Ecevit, 75- *Büyük Çamlıca'dan*; Sırrı Elden, 101- *Küçüksu Çeşmesi*.

Güzel San'atlar Birliği'nin resim sergileri 1923 yılından itibaren Ankara'da da açılmıştır. 1949 yılı için *Güzel San'atlar Birliği 26.ıncı Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1949*⁸² sergi kataloğuna göre, sergide 22 sanatçınının 107

Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti.

Basına ilk sergi daveti yazısı. İdare Heyeti Reisi İbrahim Çallı imzalı. 1943.

Ahmet Merey Koleksiyonu.

⁸⁰ *Güzel San'atlar Birliği 32 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 -1948*, Marifet Basımevi, İstanbul 1948.

⁸¹ *Güzel San'atlar Birliği 33.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 – 1949*, A. Hilmi Matbaası, İstanbul 1949.

⁸² *Güzel San'atlar Birliği 26.ıncı Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1949*, A. Hilmi Matbaası, İstanbul 1949.

[detay]

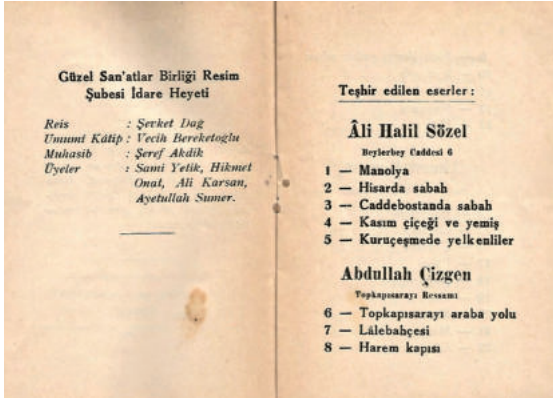
Bahriyeli İsmail Hakkı
Manzara

Güzel Sanatlar Birliği 27.inci yıl Galatasaray resim sergisi, 1943. Ahmet Merey Koleksiyonu

eseri sergilenmiştir. Katalogdaki teşhir edilen eserler listesindeki eser isimlerine göre, Üsküdar ve yakın çevresinin resmedilmiş olduğu resimler:

Bedia Güleriyüz, 15- *Göksu Deresi* 16- *Salacak*, 18- *Üsküdar'dan*; Hayri Çizel, 27- *Kandilli'ye bakış*; Hikmet Onat, 29- *Üsküdar Açık Türbe'den*, 30- *Üsküdar Toygar'dan*, 31- *Üsküdar Sultantepe*, 32- *Kız Kulesi*, 33- *Üsküdar*; Muzaffer Sipahi, 52- *Göztepe'den*⁸³; Saip Tuna, 64- *Çengelköy'den*; Selâhattin Teoman, 70-

Boğaziçi'nden; Sırrı Eldem, *Küçükusu Çeşme*.

1950 yılında açılan sergi için hazırlanan *Güzel San'atlar Birliği 34.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 - 1950*⁸⁴ sergi kataloğundaki bilgilere göre 18 sanatçının 77 eserinin teşhir edilmiştir. Âli Halil Sözel Fenerbahçe ve Bedia Güleriyüz, Hikmet Onat, Muhtar Aykın, Muzaffer Sipahi, Nazmi Dayan, Sadi Özden, Şeref Akdik ve Vecih Bereketoğlu'nun eserlerindeki isimlerden Üsküdar, Salacak, Sultantepe, Beylerbeyi, Anadolu Hisarı, Göksu, Kanlıca gibi yerlerden görünümüne sunan resimleriyle sergide yer aldıkları görülür.

Bedia Güleriyüz, 25- *Bostancı İskelesi*, 29- *Salacak*; Hikmet Onat, 39- *Salacak Sahili*, 42- *Sultantepe'den*, 43- *Sultantepe'den*; Muhtar Aykın, 46- *Fenerbahçe'den*, 49- *Göksu'dan*, 50- *Göksu'dan*; Muzaffer Sipahi, 52- *Zülüflü İsmail Paşa Köşkü*, 53- *Kış (Göztepe)*; Nazmi Dayan, 56- *Anadolu Hisarı*; Sadi Özden, 58- *Kanlıca Körfezi*; Şeref Akdik, 74- *Beylerbeyi'nden*; Vecih Bereketoğlu, 75- *Sabah Salacak*.

Güzel San'atlar Birliği'nin 1950 yılı için Ankara'da Dil-Tarih Fakültesi salonunda açılan *Güzel San'atlar Birliği 27.inci Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1950*⁸⁵ sergi kataloğuna göre, sergide 19 sanatçının 71 eseri sergilenmiştir. Katalogdaki teşhir edilen eserler listesine göre: Abdullah Çizgen, 1- *Merdivenköy*, 2- *Erenköy-Kozyatağı*; Bedia Güleriyüz, 20- *Salacak'tan Kız Kulesi*; Hikmet Onat, 30- *Balaban İskelesi Üsküdar*, 31- *Arapzade'den Üsküdar*, 32- *Özbekler Tekkesi Yolu Üsküdar*; Muhtar Aykın 33- *Göksu'dan*; Muzaffer Sipahi,

⁸³ Katalogda, 47-50- *Kapı Dağı'ndan* ismiyle geçen 4 resim *Kayışdağı'ndan* olabilir. İstanbul'daki Galatasaray Sergisi kataloğunda 68-69 numaradaki 2 resim *Kayışdağı'ndan* olarak kayıtlıdır.

⁸⁴ *Güzel San'atlar Birliği 34.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 - 1950*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1950.

⁸⁵ *Güzel San'atlar Birliği 27.inci Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1950*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1950.

36-37 *Kapıdağı*, 38- *Kış (Göztepe)*; Nazlı Ecevit, 39- *Akşam, Kız Kulesi*, 41- *Salacak*, 42- *B. Çamlıca'dan İstanbul*; Selâhaddin Teoman, 47- *Göksu'dan*; Şeref Akdik, 61- *Mühürdar'dan*, 62- *Beylerbeyi*, 65- *Kalamış'tan*.

*Güzel San'atlar Birliği 35.inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1951*⁸⁶ sergi kataloğundaki kayıtlara göre, 1951 yılındaki sergide 17 sanatçının toplam 73 eseri sergilenmiştir. Katalogdaki teşhir edilen eserler listesine göre 9 sanatçının eser isimlerinde Üsküdar, Salacak, Beylerbeyi, Çamlıca, Merdiven Köyü, Göksu, Kandilli isimleri geçmektedir ve Salacak resimlerinin çokluğu dikkati çeker. Sergiyi düzenleyen Güzel San'atlar Birliği İdare Heyeti de Başkan: Vecih Bereketoğlu, Genel kâtip: Ayetullah Sümer, Muhasip: Ali Halil Sözel, Üyeler: Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Ali Karsan ve Şeref Akdik'tir.

Şeref Akdik, 4- *Peyzaj Salacak'dan*, 5- *Salacak'dan*, 6- *Peyzaj Salacak'dan*; Vecih Bereketoğlu, 8- *Salacak'dan*; Abdullah Çizgen, 13- *Merdiven Köyü*, Cevat Erkul, 17- *Beylerbeyi'nde Akşam*; Bedia Güler yüz, 18- *Salacak'dan*, 19- *Salacak'dan*; Hasan Kavruk, 23- *Çamlıca'da Pazar Safası*, 26- *Çamlıca'da Dinlenme*, 29- *Boğaziçi'nden*; Hikmet Onat, 38- *Arapzade'den Boğaziçi'ne Bakış*, 39- *Üsküdar Korusu'ndan*, 40- *Salacak'da Sabah*, 41- *Arapzade'den Sarayburnu'na Bakış*, 42- *Arapzade'den*; Ayetullah Sümer, 50- *Göksu'da Akşam*, 51- *Göksu'da Akşam*, 52- *Küçüksu'da Sabah*, 54- *Kandilli'den (Akşam)*; Selâhaddin Teoman, 59- *Üsküdar'dan*, 60- *Boğaziçi*.

1952 yılında açılan serginin *Güzel San'atlar Birliği 36.ıncı yıl Resim Sergisi 1916-1952*⁸⁷ sergi kataloğuna göre, sergide 16 sanatçının 69 eseri sergilenmiştir. Katalogdaki teşhir edilen eserler listesine göre Âli Halil Sözel Fenerbahçe, Şeref Akdik, İbrahim Çallı, Bedia Güler yüz, Hikmet Onat, Selâhaddin Teoman ve Saip Tuna, Üsküdar, Salacak, Çengelköy, Güzel San'atlar Birliği'nin 1950 yılı için Ankara'da Dil-Tarih Fakültesi salonunda açılan *Güzel San'atlar Birliği 27.inci Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1950*⁸⁸ sergi kataloğuna göre, sergide 19 sanatçının 71 eseri sergilenmiştir. Katalogdaki teşhir edilen eserler listesine göre: Abdullah Çizgen, 1- *Merdivenköy*, 2- *Erenköy-Kozyatağı*;

İbrahim Çallı Çalışırken
Fotoğraf: Nurullah Berk
Ahmet Merey Koleksiyonu

⁸⁶ *Güzel San'atlar Birliği 35.inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1951*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1951.

⁸⁷ *Güzel San'atlar Birliği 36.ıncı yıl Resim Sergisi 1916-1952*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1952.

⁸⁸ *Güzel San'atlar Birliği 27.inci Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1950*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1950.

İbrahim Çallı

Kompozisyon (Adada Kardeşler)

62 x 92 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Ahmet Meray Koleksiyonu

Bedia Güteryüz, 20- *Salacak'tan Kız Kulesi*; Hikmet Onat, 30- *Balaban İskelesi Üsküdar*, 31- *Arapzade'den Üsküdar*, 32- *Özbekler Tekkesi Yolu Üsküdar*; Muhtar Aykın 33- *Göksu'dan*; Muzaffer Sipahi, 36-37 *Kapıdağı*, 38- *Kış (Göztepe)*; Nazlı Ecevit, 39- *Akşam, Kız Kulesi*, 41- *Salacak*, 42- *B. Çamlıca'dan İstanbul*; Selâhattin Teoman, 47- *Göksu'dan*; Şeref Akdik, 61- *Mühürdar'dan*, 62- *Beylerbeyi*, 65- *Kalamış'tan*.

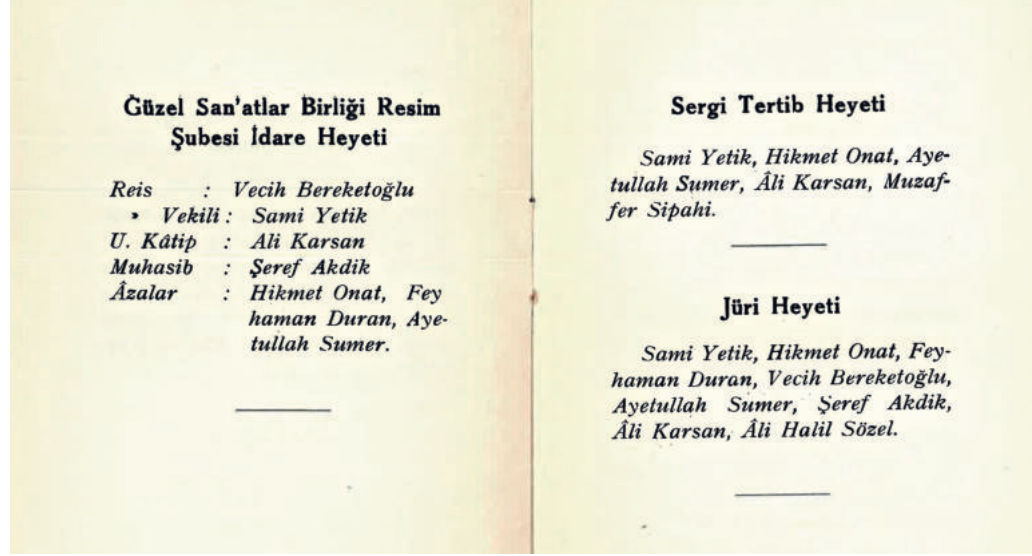
Şeref Akdik, 1- *Salacak'dan Gurup*, 2- *Doğancılar'da Sabah*, 3- *Suphi Paşa Korusu'ndan Çamlıca*, 5- *Çamlıca'dan Boğaza Bakış*; İbrahim Çallı, 12- *Göksu*; Bedia Güteryüz, 31- *Üsküdar'dan Salacak*, 33- *Fenerbahçe*, 34- *Boğaz içi*; Hikmet Onat, 39- *Ömürtepe'de Sabah (Anadolu Hisarı)*, 40- *Anadolu Hisarı Sırtlarından*, 41- *Balaban İskelesi (Üsküdar)*, 43- *Ömür Tepe'den*; Selâhattin Teoman, 58- *Kayalar'dan Göksu*, 59- *Kayalar'dan Kandilli*; Saip Tuna, *Çengelköy'den*. Serginin muhasipliğini yapan Âli Halil Sözel ise *Fenerbahçe'den Kotralar ve Rumeli Hisarı* gibi resimleriyle sergide yer almıştır.

Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri:

İlki 1938'de gerçekleştirilerek Anadolu'nun her köşesinin resimlenmesi hedefiyle Anadolu'nun çeşitli illerine, ressamlar gönderilmiş ve sanatçılardan gittikleri illeri, bölgeleri, köyleri doğası, mimarisi, folkloru, kültürü açısından resimlere aktarmaları istenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevleri tarafından organize edilen bu etkinlik kapsamında, 1938-1943 yılları arasında belirlenen illere göre seçilmiş ressamlar, altı grup halinde yurdun değişik illerine gönderilmiştir.⁸⁹ Basında da ilgi gören bu etkinlik ile sanatçıların eserleri, Ankara Sergievi'nde ve Devlet Resim ve Heykel Sergisi kapsamında sergilenmiştir. 1944 yılında da illere göre gönderilen sanatçılar ve eser listesinden oluşan bir katalog yayımlanmıştır. Üsküdar resimleriyle tanıdığımız Şeref Akdik, İçel ve Erzincan'a, Cevat Dereli, Sinop ve Gümüşhane'ye, Melahat Ekinci, Aydın ve Bilecik'e, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Edirne ve Çorum'a, Hikmet Onat, Bursa'ya, Saip Tuna, Maraş ve Kırklareli'ne ve bu örneklerde olduğu gibi pek çok ressam bu kapsamda seçilmiş ressamlar olarak yurdun değişik illerine gönderilmiştir. 1942 yılında Yurt Gezisi'ne

⁸⁹ *Yurt Gezileri Sergisi Resim Sergisi*, 1944. Yurt Gezisi ve Yurt Resimleri sergileri için ayrıca bkz. Ed. Amelié Edgü, *Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)*, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul 1998.

Güzel Sanatlar Birliği Resim
Şubesi 28.inci Galatasaray Resim
Sergisi, 1944.
Ahmet Meray Koleksiyonu

⁹⁰ *Yurt Gezileri Resim Sergisi*,
1944, s.62.

⁹¹ Her yıl sergiler için
hazırlanmış olan küçük
boyutlu kataloglarda, sanatçı
adı ve liste sırasına göre
eserleri numaralı olarak
isimleriyle kaydedilmiştir.
Ayrıca, 1939-2010
arasındaki sergiler için 2
cilt olarak *70. Yıl Anısına
Devlet Resim ve Heykel
Sergileri Kataloğu 1939-
2010* yayımlanmıştır. Serdar
Güven, Asuman Altan,
(Haz.), *70 Yıl Anısına 1939-
2010 Devlet Resim ve Heykel
Sergileri Kataloğu / Catalogue
of State Exhibition on Paintings
and Sculptures*, C.1-2, Kültür
ve Turizm Bakanlığı Güzel
Sanatlar Genel Müdürlüğü
Yayımları, Ankara 2010.

⁹² *Maarif Vekilliği 1 - inci Devlet
Resim ve Heykel Sergisi*, Ulus
Basımevi, Ankara 1939, s.5,
8, 11.

gönderilen ressamlardan İbrahim Çallı'nın gittiği vilayet İstanbul'dur ve sergi için hazırlanmış katalogda sıralanan 486-496 numaralı resimlerden 496 no'lu eser "Üsküdar'da Cami" adıyla kayıtlıdır.⁹⁰

Devlet Resim ve Heykel Sergileri

İlki 1939 yılında açılan ve günümüzde de devam eden Devlet Resim ve Heykel Sergileri oldukça önemli sanat etkinliği olarak yıllardır devam etmektedir.⁹¹ 1939'da yayımlanmış olan ilk sergi katalogundaki sanatçı ve eser isimlerinden özellikle Üsküdar, Çengelköy, Çamlıca gibi isimlerden Üsküdar bağlantılı resimler tespit edilebilmekte, ancak yine de isimlerinde geçmese de bazı *Manzara* ya da *Peyzaj* ismiyle geçen resimler arasında Üsküdar ve yakın çevresinin görünümünün olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

1939'daki serginin katalogundaki sanatçı ve eser isimlerine göre, Güzel Sanatlar Birliğinden Äli Halil Sözel, 7- *Hisar* isimli resmi; Güzel Sanatlar Birliğinden vefat etmiş olan General Halil, 93- *Çengelköy*; hiçbir gruba dahil olmayan Muhtar Aykun, 43-*Çamlıca'dan*⁹² isimli eseri, Üsküdar bağlantılı eserler arasındadır.

1940 yılında açılan 2. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nin kataloğundaki⁹³ bilgilere göre; D Grubu'ndan Cemal Tollu, 149- *Kozyatağı'ndan*; D Grubu'ndan Eşref Üren, 185- *Maltepe'de Kar*, 187- *Maltepe'den*, 189- *Maltepe'de Kar*, 191- *Maltepe'de Kar*, 197- *Maltepe'den*; hiçbir birliğe mensup olmayan Selim Turan, 322- *Üsküdar Doğancılar* ve 318- *Pendik'te Kamp*, 320-321 numaralardaki *Pendik* isimli resimleriyle sergide yer almıştır. Üsküdar ve yakın çevresi olarak değerlendirildiğinde, Selim Turan'ın *Üsküdar Doğancılar* isimli eseri, Üsküdar merkez olması nedeniyle öne çıkmaktadır.

1941'de açılan 3. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki⁹⁴ bilgilere göre; Güzel Sanatlar Birliğinden Abdullah Çizgen, 19- *Kanlıca'da sokak*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Âli Halil, 22- *Kuşdili Deresi*; D Grubundan Cemal Tollu, 60- *Kayışdağı*, 62- *Kozyatağı'nda*, 63- *Erenköy'den*; D Grubu'ndan Eren Eyüboğlu 76- *Havuzbaşı Beylerbeyi'nden*, 77- *Beylerbeyi'nden Peyzaj*, 86- *Beylerbeyi'nden Boğaz*, 88- *Beylerbeyi'nden*, 89- *Beylerbeyi'nden Desen*; birliklere bağlı olmayan Saip Tuna, 239- *Çengelköy*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Vecih Bereketoğlu, 285- *Üsküdar'dan Bir Sokak* isimli resimleriyle sergide yer almışlardır. Katalogda yer alan *Peyzaj* veya *Manzara* isimli eserler arasında da Üsküdar ve çevresini konu alan örnekler olabileceği ihtimali vardır.

1942 yılı 4. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki bilgilerden Güzel Sanatlar Birliğinden Ahmet Doğer'in 8- *Göksu*; Güzel Sanatlar Birliğinden Ali Halil Sözel'in 28- *Çengelköy'den "sabah"*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Ayetullah Sümer'in 34- *Şemsipaşa Camii "Üsküdar"*; birliklere bağlı olmayan Hulûsi Mercan'ın 148- *Göksu*; Hüsnü Tangör'ün, 156- *Paşabahçe*; Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği'nden İlhami Demirci'nin 163- *Kuzguncuk korusundan*; Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği'nden Kemal Zeren'in 184- *Kuzguncuk'ta Fethipaşa Korusu*; birliklere bağlı olmayan Melâhat Ekinci'nin 203- *Manzara "Haydarpaşa'dan"*; birliklere bağlı olmayan Nejat Aziz Kansu'nun, 218- *Sarıkaya Kısıklı*, 220- *Kandilli Deresi*, 221- *Namazgâh'tan B. Çarşamba?*; birliklere bağlı olmayan Salâhattin Teoman'ın 256- *Göksu Deresi*; Ankara Profesyonel Ressamlar Grubu'ndan Saip Tuna'nın 266- *Çengelköy Tepelerinden*, 272- *Beylerbeyi'nden*; Güzel Sanatlar Birliğinden

⁹³ *Maarif Vekilliği II inci Devlet Resim ve Heykel Sergisi*, Kaya Basımevi, Ankara 1940, s.5-6, 10.

⁹⁴ *Maarif Vekilliği Üçüncü Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi*, Devlet Matbaası, Ankara 1941, s.2-4, 9, 11.

Vecih Bereketoğlu'nun 312- *Salacak* isimli eserleri ile Üsküdar ve çevresinden görünümü sunan resimleriyle sergide yer aldıkları anlaşılır.⁹⁵

1943 yılı 5. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki bilgilerden Güzel Sanatlar Birliği'nden Ahmet Doğuer, 10- *Göksu*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Bedia Güteryüz, 43- *Anadolu Hisarı*; Türk Ressamlar ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Bedri Rahmi Eyüboğlu, 52- *Beylerbeyi Çarşısı*; birliklere dahil olamayan Cevat Dereli, 65- *Haydarpaşa'ya doğru*; Türk Ressamlar ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Halil Dikmen, 149- *Selimiye Kışlasına Doğru*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Hikmet Onat, 157- *Anadolu Hisarı'ndan*, 158- *(Salacak) Sabah*; Türk Ressamlar ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden İbrahim Çallı, 174- *Kandilli*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Saip Tuna, 268- *Çengelköy'den*, 269- *Beylerbeyi'nden* isimli eserlerinin isimlerinden de anlaşılacağı üzere Üsküdar ve çevresini konu aldıkları ortaya çıkmaktadır.⁹⁶

1944 yılında Ankara'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde açılan 6. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğunda ise Güzel Sanatlar Birliğinden Abdullah Çizgen, 4- *Boğaziçi (Kanlıca)*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Arif Kaptan, 39- *Beylerbeyi İskelesi'nden*, 40- *Beylerbeyi İskelesi'nden*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Avni Arbaş, 53-54 *Bostancı*, 56- *Üsküdar'dan*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Bedia Güteryüz, 61- *Hisarlar*, 62- *Kız Kulesi (Üsküdar)*, 64- *Göksu*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Bedri Rahmi Eyuboglu, 75- *Beylerbeyi*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Eren Eyuboglu, 99- *Beylerbeyi İskelesi*, 102- *Beylerbeyi Meydanı*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Ercüment Kalmık, 105- *Çamlıca'da Sabah Gezintisi*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Hikmet Onat, 209- *Üsküdar'da Sokak*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Hulûsi Mercan, 215- *Göksu*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Kemal Zeren, 254- *Göksu'da Dört Kardeşler*, 265- *Beylerbeyi'nden Boğaz*; Türk Ressam ve Heykeltraşlar Cemiyeti'nden Melâhat Ekinci 301- *Haydarpaşa'da Sabah*; birliklere bağlı olmayan Nejat A. Kansu, 310- *Küçük Çamlıca'dan*, 311- *Kısıklı Bağları*, 312- *Bulgurlu'dan*; birliklere bağlı olmayan Salâhattin Taran, 418- *Haydarpaşa'dan*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Turgut Tokat, 468- *Küçük Çamlıca'dan*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Vecih Bereketoğlu, 472- *Salacak'ta*

⁹⁵ Maarif Vekilliği Dördüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi, Maarif Matbaası, Ankara 1942, s.1, 2, 6, 7, 8, 11, 13.

⁹⁶ Maarif Vekilliği Beşinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s.1, 3, 4, 7, 11. Şemsi Arel, 291- *Bostancı*; Turgut Atalay, 320- *Maltepe*, 325- *Maltepe'den Adalara doğru*; Zeki faik ize, 339- *Beykoz* gibi resimleri de eski Üsküdar sınırları ve çevresi olarak değerlendirilebilir.

Sabah ve Türk Ressam ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nden Zahide Özar ise 479-*Beylerbeyi'nden*, 485- *Acıbadem Yolu*, 487- *Kandilli'den Bebek*, 488- *Bekârdere'den* gibi eserleriyle sergiye katılmıştır.⁹⁷

1945 yılında Ankara Sergievi'nde açılan 7. Devlet Resim ve Heykel Sergisi katalogunda Güzel Sanatlar Birliği'nden Abdullah Çizgen, 2- *Kanlıca*; birliklere bağlı olmayan Ahmet Çalışel, 22- Göksu (İstanbul); Türk Ressam ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nden Avni Arbaş, 46- *Karacaahmet*, 47- *Üsküdar Balaban İskelesi*, 48- *Üsküdar Kızkulesi*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Bedia Güteryüz, 58- *Kayık İskelesi (Üsküdar)*, 59- *Kış (Üsküdar)*, 61- *Anadolu Hisarı*; Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'nden Cevat Dereli, 114- *Beylerbeyi*; birliklere bağlı olmayan Cihat Benice, 120- *Üsküdar'dan*; D Grubundan Eren Eyüboğlu, 152- *Çengelköy'de kırmızı ev*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Hikmet Onat, 262- *Göksu Deresi*, 263- *Rumi Mehmet Paşa Camii*, 267- *Üsküdar'da Bir Sokak*, 269- *Üsküdar'da Balaban İskelesi*; birliklere bağlı olmayan Kâni Ermiş, 310- *Göksu*; birliklere bağlı olmayan Kemal Dalhan, 313- *Kayışdağı Yolu*, 314- *Çamlıca'dan*; Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nden Kemal Zeren, 323- *Merdivenköy'de Bahçe*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Muhtar Aykın, 349- *Maltepe'den*, 349- *Maltepe'den*, 353- *Çamlıca*, 354- *Göksu Deresi*; birliklere bağlı olmayan N.S. Taran, 412- *Polonezköy*, 415- *Şemsipaşa*; birliklere bağlı olmayan Rağıp Gökcan, 435- *Küçüküsu'dan*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Rami Uluer, 436- *Küçüküsu Gazinosu*; Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nden Rıza Tangör, 462- *Paşabahçe'den*; Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nden Selim Turan, 496- *Polonezköy*, 499- *Şemsipaşa*; birliklere bağlı olmayan Salâhattin Taran, 521- *Üsküdar Özbekler Tekkesi?*; Güzel Sanatlar Birliği'nden Turgut Tokat, 556- *Göksu Deresi*, 558- *Çengelköy Sahili*; D Grubundan Zeki Faik İzer, 592- *Acıbadem*, 594- *Kandilli*, 596- *Haydarpaşa'da akşam*; Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'nden Zeki Kocamemi, 599- *Valdebağ'ından No 2*, 600- *Valde Camii*, 601- *Çamlıca*, 604- *Valdebağ'dan Çamlıca 3*, 605- *Salacak*, 607- *Valdebağ Çamlıca No 1*; Ziya Keseroğlu, 617- *Göztepe'den* isimli eserlerindeki isimlerden⁹⁸ anlaşılacağı üzere, Üsküdar ve çevresinden görünümler sunan resimleriyle sergiye katılmışlardır.

Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 2 Ocak-2 Şubat 1947 tarihlerinde açılmış olan 8. Devlet Resim ve Heykel Sergisi katalogunda artık

⁹⁷ Maarif Vekilliği Altıncı Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1944, s.3-6, 9-12, 16, 18.

Nazmi Ziya Güran

Küçüksu'dan Boğaz Manzarası

50 x 70 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

sanatçıların dahil oldukları sanatçı grup/cemiyet/birlik belirtilmemiştir. Vahit Basmacıoğlu'nun 59- *Şemsipaşa Cami ve Türbesi*; Namık Bayık'ın 65- *Çamlıca'dan*; Vecih Bereketoğlu'nun 72- *İstanbul (Salacak)*; Şefik Bursalı'nın 98- *Boğaz'dan: Beylerbeyi*; İbrahim Çallı'nın 108- *Kandilli Akıntı Burnu*; Ali Çelebi'nin 116- *Erenköy'den Çamlıca'ya*, 118- *Bostan (Çamlıca)*, 119- *Merdivenköy*, 120- *Çamlıca-Bostan*;; İlhami Demirci'nin 130- *Üsküdar'dan*; Cevat Dereli'nin 140- *Çamlıca*; Fikret Elpe'nin 187- *Peyzaj- Anadolu Hisarı Küçüksu Deresi*; Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun 247- *Anadolu Hisarı*, Leylâ Gamsız'ın 238- *Anadolu Hisarı*, 239- *Anadolu Hisarı*; Ahmet Gencer'in 240- *Kısıklı'dan Boğaziçi'nin görünüşü*; Tatyana Gregoriyadis'in 266- *Anadolu Hisarı Kahvesi*; Nedim Günsür'ün 269- *Peyzaj: Çamlıca*; Zeki Faik İzer'in 279- *Göksu Deresi Başlangıcı*, 284- *Acıbadem Sırtlarından Çamlıca*, 285- *Göksu Deresi*, 286- *Çamlıca Sırtlarından Haydarpaşa*; Naci Kalmıkoğlu'nun 292- *Anadolu Hisarı'ndan*; Ziya Keseroğlu'nun 317- *Çamlıca civarı*; Hüseyin Kızılalp'ın 325- *Peyzaj-Küçük Çamlıca'dan*; Mazhar Olgun'un 349- *Üsküdar'dan Peyzaj*; Hikmet Onat'ın 355- *Balaban İskelesi (Üsküdar)*; Hulûsi Sarptürk'ün *Balaban İskelesi*; Saip Tuna'nın 451- *Kandilli'den görünüşü*, 452- *Çengelköy'den*, 453- *Çengelköy'den* ve Celâl Tutant'ın 455- *Çamlıca'dan* isimli eserleri,⁹⁹ sergi kataloğunda Üsküdar ve çevresini konu alan resimler olarak değerlendirilebilir.

Ankara Halkevi Salonu'nda 2 Ocak-2 Şubat 1948 tarihlerinde açılmış olan 9. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki eser isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu alan resimler olarak Namık Bayık, 14- *Fikir Tepesi*; İlhami Demirci, 87- *Kandilli'den Boğaz*; Fikret Elpe, 123- *Anadolu Hisarı'nda Baruthane Çayırı*; Leylâ Gamsız, 155- *Anadolu Hisarı*; Hüseyin Kızılalp, 206- *Peyzaj-Haydarpaşa'dan*; Hikmet Onat, 218- *Salacak'ta Sabah*, 219- *Salacak*, 220- *Açık Türbe'den Boğaz'a Bakış*; Zahide Özar, 226- *Beylerbeyi*, 228- *Çamlıca'dan*; Feridun Saraçoğlu, 240- *Üsküdar'dan*, Ayazma Camii, 241- *Salacak*; M. Turgut Tokad, 263- *Çamlıca Sırtlarından*; Seyfi Toray, 272- *Beylerbeyi'ne doğru* ve Muammer Üner, 288- *Boğaziçi, Küçüksu'dan* isimli eseriyle sergide yer almıştır.¹⁰⁰

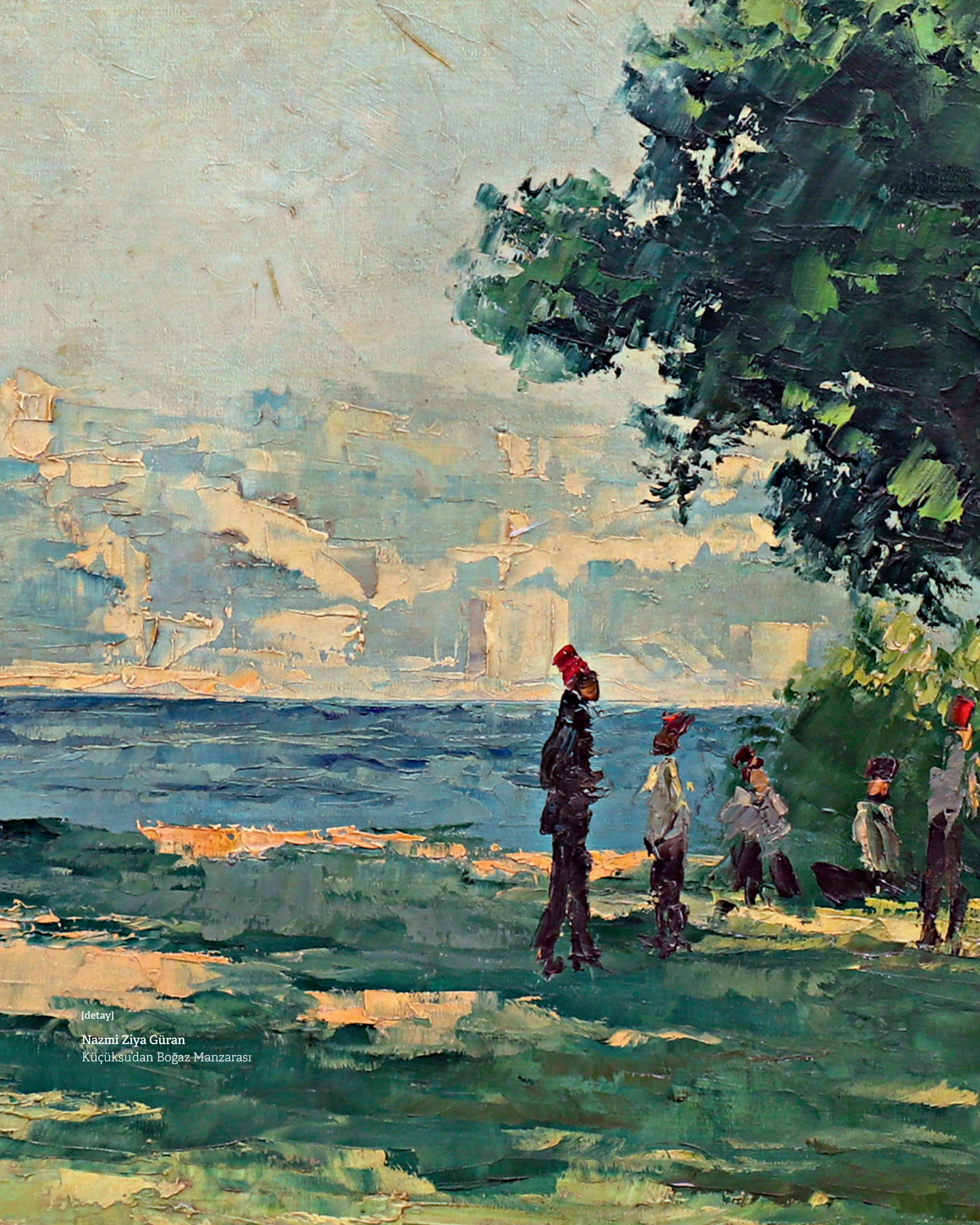
Ankara Halkevi Salonu'nda 2 Ocak-2 Şubat 1949 tarihlerinde açılmış olan 10. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki eser isimlerine göre

⁹⁸ Millî Eğitim Bakanlığı VII. nci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Ankara 1945, s.1-5, 9-12, 14-15, 17-18, 20-21.

⁹⁹ Millî Eğitim Bakanlığı Sekizinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1946, s.5-8, 10-17, 19-20.

¹⁰⁰ Millî Eğitim Bakanlığı Dokuzuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1947, s.4, 6-8, 10-13.

[detay]

Nazmi Ziya Güran
Küçüksudan Boğaz Manzarası

Üsküdar ve çevresinin resmedilmiş olduğu eserler: Hikmet Aksüt, 17- *Peyzaj, Çamlıca'dan*; Turgut Atalay, 47- *Çamlıca'dan*; Cevat Dereli, 117- *Çamlıca'ya doğru*; Bedia Güler yüz, 191- *Üsküdar - Salacak İskelesi*, 192- *Üsküdar - Valde Camii*; Hikmet Onat, 259- *Toygar Tepeden (Üsküdar)*, 260- *Anadolu Hisarı Sırtlarında Sabah*, 261- *Köprülü Yalısı*, 262- *Küçüksu Çeşmesi*; Saip Tuna, 338- *Çengelköy İskelesi*, 339- *Çengelköy Tepelerinden*.¹⁰¹

Ankara Sergievi Salonu'nda 15 Nisan- 15 Mayıs 1950 tarihlerinde açılmış olan 11. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki eser isimlerine göre, Şeref Akdik, *Beylerbeyi Sırtlarından*; Maide Arel, 35-*Çamlıca'dan*; Muhtar Aykın, 59-*Göksu'dan*; İbrahim Çallı, 105-*Cihangir'den Üsküdar'a Bakış*; Bedia Güler yüz, 223-*Üsküdar, Açık Türbe*, 224-*Üsküdar, Salacak*; Zâhîde Mamayhan, 289-*Küçük Çamlıca*; Hikmet Onat, 295- *Salacak'ta Sabah*; Zâhîde Özar, 302- *Beylerbeyi'nden Boğaziçi*; Aziz Tarzi, 345- *Küçüksu'dan Peyzaj*; Selâhattin Teoman, 347- *Göksu'dan*; Neclâ Uzel, 380- *Peyzaj Kanlıca'dan*, 381-*Peyzaj, Küçüksu [Küçüksu] Plajı*.¹⁰²

Ankara Sergievi Salonu'nda 15 Nisan- 15 Mayıs 1951 tarihlerinde açılmış olan 12. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki eser no ve isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu alan sanatçılar ve resimleri: Şeref Akdik, 1-*Salacak*; 2-*Salacak'tan İstanbul'a Bakış*; İbrahim Çallı, 67- *Göksu'dan Manzara*, 68- *Göksu'da Yalı*, 70- *Cihangir'den Üsküdar*, 72-*Küçüksu*; Nazmi Dayan, 83- *Göksu*; Cevat Dereli, 89- *Beylerbeyi Sırtlarından Boğaz*; Nazlı Ecevit, 102- *Sisli Bir Sabahta "Kızkulesi"*; Cevat Erkul, 120- *Beylerbeyi'nde Akşam*, (121- *Boğaz'da Sabah ?*); Hasan Kavruk, 179- *Çamlıca'da Pazar Safası*, 181- *Küçüksu'dan*; Hikmet Onat, 196- *Korudan Üsküdar*, 198- *Salacak'ta Sabah*, 199- *Salacak Sahili*; Saip Tuna, 250- *Çengelköy'den*.¹⁰³

¹⁰¹ Millî Eğitim Bakanlığı Onuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s.3-4, 7, 9, 11, 14.

¹⁰² Millî Eğitim Bakanlığı On Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1950, s.3-5, 7, 10, 13, 15, 17.

¹⁰³ Millî Eğitim Bakanlığı On İkinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1951, s.3, 5-6, 8-9, 11.

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu'nda 15 Nisan- 15 Mayıs 1952 tarihlerinde açılmış olan 13. Devlet Resim ve Heykel Sergisi kataloğundaki eser no ve isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu alan sanatçılar ve resimleri: Ferruh Başağa, 24- *Kuzguncuk'tan Peyzaj*; Vecih Bereketoğlu, 29- *Kum İskelesi, Üsküdar*, 30- *Üsküdar'dan*; Cevat Dereli, 58- *Beylerbeyi Sırtlarından*; Feyhaman Duran, 64- *Anadolu Hisarı'ndan*; Muhittin Erdilek, 76- *Göksu'dan*; Bedia Güler yüz, 88- *Köprülü Yalısı*, 89- *Üsküdar'dan*

Malik Aksel

Köprü

63,5 x 91,5 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

[sağ sayfa üst]

Kuleli Kışlası (1880-1890)
 Albümin kağıt, stereograf
 2 x 77 x 77 mm.
 Anonim

[sağ sayfa alt]

Kuleli Askeri Hastanesi
 (1880-1890)
 Albümin kağıt, stereograf
 2 x 77 x 77 mm.
 Anonim

Salacak; Hasan Kavruk, 94- *Çengelköy'den*; Hikmet Onat, 108- *Köprülü Yalısı, Anadolu Hisarı*, 109- *Kandilli Sırtlarında Sabah*, 110- *Kandilli Sırtlarında Sabah*, 111- *Küçüksu, Ömürtepe Gazinosu*, 112- *Küçüksu, Ömürtepe Gazinosu*; Salâhattin Taran, 129- *Cihangir'den Üsküdar*; Selâhattin Teoman, 133- *Rum Mehmet Paşa Camii (Fatih Devri Eserlerinden)*; Saip Tuna, 139- *Çengelköy Tepelerinden*.¹⁰⁴

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu'nda 15 Nisan- 15 Mayıs 1953 tarihlerinde açılmış olan 14. Devlet Resim ve Heykel Sergisi katalogundaki eser no ve isimlerine göre Üsküdar ve çevresini konu alan sanatçılar ve resimleri: Şeref Akdik, 2- *Akşam (Salacak'tan)*, 3- *Salacak'tan İstanbul'a*; Muhtar Aykın, 27- *Göksu'dan*; Vecih Bereketoğlu 34- *Salacak'tan*; İlhami Demirci 73- *Peyzaj (Göksu)*; Nazlı Ecevit, 91- *Salacak'tan Sabah*; Cevat Erkul, 116- *Beylerbeyi İskelesi'nden*; Zeki Faik İzer, 138- *Çamlıca'dan bir görünüş*; Nüzhet Kutluğ, 152 - *Göksu'dan peyzaj*; Hikmet Onat, 158- *Ömürtepe Gazinosu (Anadolu Hisarı)*, 159- *Göksu Deresi (Anadolu Hisarı)*, 160- *Balaban İskelesi, Kayıklar (Üsküdar)*, 161- *Toygar Tepe'de Sabah (Üsküdar)*, 162- *Balaban İskelesi, Tekel Binası (Üsküdar)*; Rıza Tangör, 182- *Bir Yaz Günü Çamlıca*; Saip Tuna, 191- *Çengelköy'den*, 192- *Kandilli'den*, 193- *Beylerbeyi Tepelerinden*, 194- *Çengelköy'den*.¹⁰⁵

Beylerbeyi, Çengelköy ve Kuleli Askeri Lisesi:

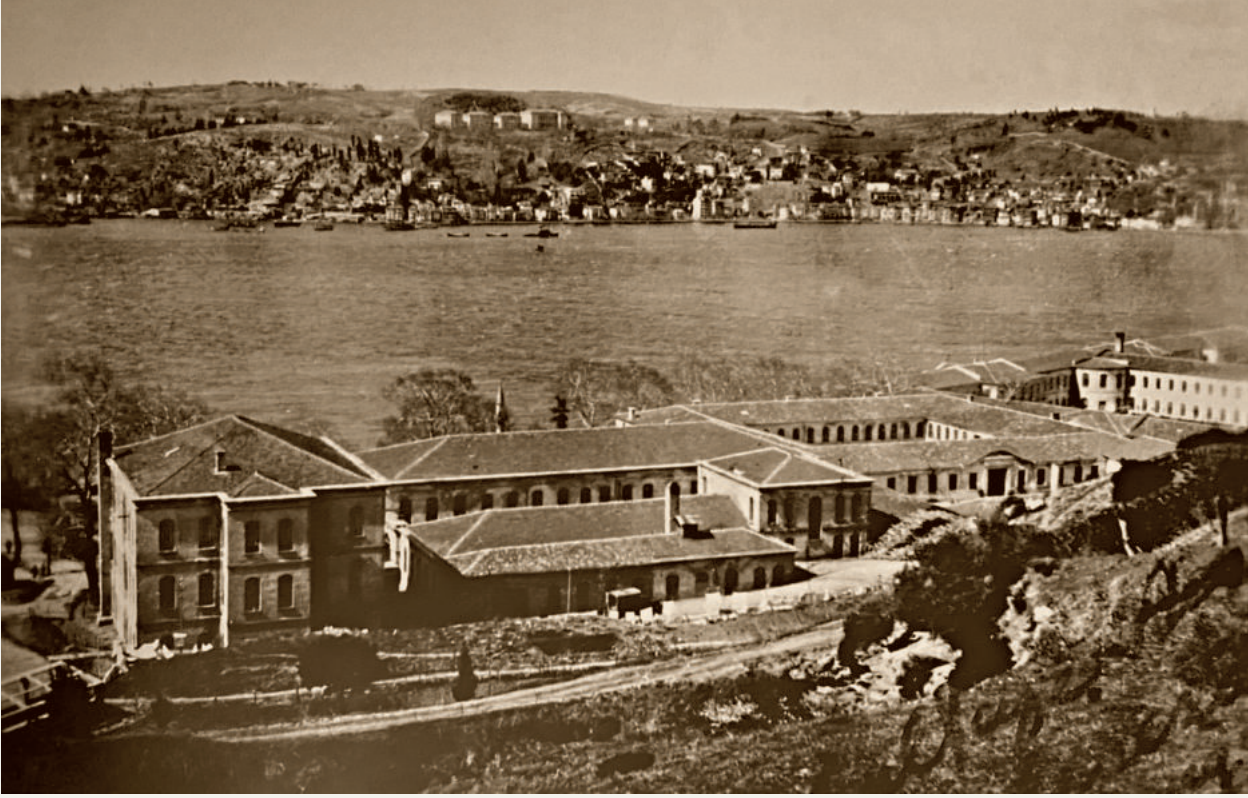
Beylerbeyi ve Çengelköy, Üsküdar resimleri açısından önemli bir bölgedir. Çengelköy'deki Kuleli Askerî Lisesi, Türk resim tarihinde önemli asker sanatçıların yetişmesine olanak veren eğitim kurumlarından biri olmuştur. Bu okulda verilen resim eğitimi kapsamında, öğretmen ve yetiştirilen resme meraklı askeri öğrenciler arasında da ressam olarak öne çıkan isimler vardır. Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Ahmet Ziya Akbulut, Mehmet Ali Laga, Sami Yetik gibi isimler eğitimci ve sanatçı olarak oldukça önemli isimlerdir.

Ressam Halil Paşa ve oğlu Âli Halil Sözel, Beylerbeyi, Selâhattin Teoman da Çengelköylüdür. Çengelköy ve Beylerbeyi'nin doğası, muhteşem Boğaz

¹⁰⁴ Millî Eğitim Bakanlığı On Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1952, s.3-9.

¹⁰⁵ Millî Eğitim Bakanlığı On Dördüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s.3-9.

manzarası, sahili, yalıları, köşkleri, sokakları pek çok sanatçıya ilham verecek güzellikte olduğundan çok sayıda ressam tarafından resimlere aktarılmıştır.

Sonuç

Üsküdar ve sanat denilince ilk akla Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat, Üsküdarlı Osman gibi isimler gelir. Üsküdar'da doğup büyümeleri, yaşamlarını Üsküdar'da geçirmiş olmalarıyla birlikte Üsküdar'ı köşe bucak resimlerine aktarmaları açısından da haklı olarak isimlerine "Üsküdarlı" eklenmiştir. Türk resim tarihinde batılı tarzda resim yapan ilk ressamlarımız arasında Üsküdar doğumlu ve Üsküdar'da yaşamış olan pek çok sanatçı vardır. Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekai Paşa, Süleyman Seyyid, Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat, İsmail Hakkı Bey gibi asker ressamlar, aynı zamanda resim sanatımızda öncü isimlerdir ve çoğunun resim öğretmenliği gibi eğitimci kimlikleri de vardır.

Hoca Ali Rıza'nın resimleri incelendiğinde, Üsküdar merkez, Salacak, İhsaniye, Çiçekçi, Karacahmet, Haydarpaşa, Acıbadem, Kısıklı, Bulgurlu, Libadiye, Küçük Çamlıca, Namazgah, Ümraniye, Ünalın, Merdivenköy, Dudullu, Çengelköy, Beylerbeyi, Anadolu Hisarı, Göksu, Küçüksu, Vanıköy, Kandilli, Kanlıca, Paşabahçe, İncirköyü, Beykoz, Akbaba, Gebze'ye kadar gitmediği yer kalmamıştır denilebilir. Ardından Üsküdarlı Cevat Göktengiz'i de eklemek gerekir.

Beylerbeyi, Çengelköy, Bostancı, Fenerbahçe denilince hemen Halil Paşa hatırlanır. Feyhaman Duran, Güzin Duran Anadolu Hisarı; Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Eren Eyüboğlu, Beylerbeyi; Nazmi Ziya Güran özellikle Çamlıca, Göksu; Hikmet Onat, Üsküdar Sahil, Göksu, Anadolu Hisarı; Bedia Gülerüz Anadolu Hisarı, Salacak; Saip Tuna, Çengelköy, Beylerbeyi, Kandilli; Ahmed Doğuer, Göksu, Anadolu Hisarı, Kanlıca, Kandilli ve Köprülü Yalısı; Vecih Bereketoğlu, Salacak, Kurbağalıdere resimleriyle akla gelir. Feridun Saraçoğlu, Münif Fehim Özarman, Selâhattin Teoman, Şeref Akdik, Cevat Dereli, Cemal Tollu, Ali Rıza Beyazıt, Sami Lim ve daha niceleri. Sergi kataloglarında yer alan isimlerden Nejat Aziz Kansu ise Çamlıca'dan ve Zahide Özar, Beylerbeyi,

Kandilli'den görünümeler sunan resimleriyle isimlerinden söz ettirmektedirler. Halil Paşa'nın oğlu Âli Halil Sözel, Beylerbeyi, Çengelköy, boğaz manzaraları, Fenerbahçe, Moda resimleriyle öne çıkmıştır. Çengelköy doğumlu Selâhattin Teoman da yine Beylerbeyi, Çengelköy, Boğaz manzaraları ile Üsküdar'ı resimlerine aktarmıştır.

Hoca Ali Rıza gibi onun ekolünden olan A. Süheyl Ünver, Ahmet Yakupoğlu, Üsküdarlı Cevad, Osman Asaf gibi birçok isim Üsküdar'ı belgeler nitelikte resimler yapmıştır. Daha burada sayamadığımız nice sanatkâr, Üsküdar ve çevresini resimlerine aktarmıştır. Hem doğal güzellikleriyle pitoresk görünümü hem camileri, çeşmeleri, sebilleri, köşkleri, yalıları, evleri, Anadolu Hisarı, Kız Kulesi gibi anıtsal mimarlık örnekleri hem de sahil, sokak, tepe, yamaç görümleriyle resmedilmeye değer bulunmuştur. Sanatçılara tükenmez ilham kaynağı olmuştur. Bazıları görsel belde değerinde olan resimler ve bazıları da izlenimleri yansıtan eserler. Hepsi de kaynağını bu güzel Üsküdar'dan alır. Doğal olarak günümüz Üsküdar'ının sınırlarıyla değil daha geniş alanda Beykoz, hatta Gebze sınırına dayanıyordu bir zamanlar Üsküdar. 1930'lara kadar Beykoz Üsküdar'a bağlı idi. Ümraniye ve daha pek çok yer de Üsküdar'a bağlı yerlerdi.

Üsküdar'ı resmeden sanatçılar ve eserlerinin tespiti için hem sanatçıların kendi açtıkları sergilere hem de katılım sağladıkları karma sergilere bakmak gerekir. Başta Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin düzenlediği ve ilki 1916 açılıp uzun yıllar süregelen Galatasaray sergileri olmak üzere, 1939'dan günümüze kadar kesintisiz devam eden Devlet Resim ve Heykel Sergileri ve bunlar için her yıl özenle hazırlanıp yayımlanmış kataloglar, broşürler de Üsküdar konulu resimler ve bu resimleri yapan sanatçı isimleri için oldukça önemli kaynaklardır. Bu kaynaklarda, Üsküdar'da Salacak başta olmak üzere, Çamlıca, Çengelköy, Beylerbeyi, Göksu, Küçükusu, Anadolu Hisarı, Kandilli, Kanlıca, Beykoz sergilerde en çok rastlanılan eser isimleri arasındadır.

Müze ve resmî kurumlarda, özel koleksiyonlarda mevcut Üsküdar ve çevresi konulu resimler yanı sıra günümüzde, özellikle müzayede firmaları aracılığıyla da çok sayıda özel koleksiyonlardaki resimler ortaya çıkmakta ve bunlar arasında Üsküdar resimleri de büyük yer tutmaktadır.

Geçmişten günümüze her ne kadar yapılaşma nedeniyle bazı bölgelerde eski doğal güzelliklerinin yerini yüksek katlı binalar, otoyollar, caddeler almış olsa da Üsküdar cazibesinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Günümüzde yine resamlara ilham vermeye ve resimlere aktarılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- AKSEL, Malik, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, *Şadırvan Haftalık Sanat Mecmuası*, Sayı:16, 15 Temmuz 1949, Vatan Neşriyatı, s.8-9.
- AKSEL, Malik, “Ressamlar Şehri Üsküdar”, *Sanat ve Folklor*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s.273-279.
- AKSEL, Malik, “Üsküdar’ın Ressamları”, *Pazar Postası*, Sayı:64, 18 Nisan 1952, s.2.
- AKSEL, Malik, *Masal ve Resim Malik Aksel’in Kitaplarına Girmeyen Yazıları*, (Haz.) Beşir Ayvazoğlu, Kapı Yayınları 544, Malik Aksel Bütün Eserleri 6, İstanbul 2015.
- Ausstellung Türkischer Maler Katalog Der Ausstellung Türkischer Maler*, Veranstalter Vom Osmanischen Kriegspressequartier in den Verbündeten Ländern, Zu Gunsten des Roten Kreuzes und Roten Halbmondes Preis, Wien 1918.
- BOYAR, Pertev, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları Hayatları ve Eserleri*, Jandarma Basımevi, Ankara 1948.
- Cemal Sait, “Sergi Münasebeti ile: Ressam Ali Rıza B. ve eserleri”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1933.
- Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1941.
- Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi*, 1944.
- Edgü, Amelié, (Ed.), *Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)*, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul 1998.
- Galatasaraylılar Yurdu 332 İlkbahar Resim Sergisi Birinci Sene*, Dersaâdet: Hilal Matbaası, 1332 [1916].
- Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi İkinci sene 1333*, Dersaâdet: Matbaai- Yerardo, 1333 [1917].
- GÜVEN, Serdar, ALTAN, Asuman, (Haz.), *70 Yıl Anısına 1939-2010 Devlet Resim ve Heykel Sergileri Kataloğu / Catalogue of State Exhibition on Paintings and Sculptures*, C.1-2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.
- Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi*, sergi broşürü. “Savaş Resimleri ve Diğerleri”.
- Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 13.üncü Galata Saray Resim Sergisi*, 1929.

- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 14.üncü Galatasaray Sergisi*, 1930.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 15.inci Galatasaray Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1931.
- Güzel San'atlar Resim Şubesi 16.ıncı Galatasaray Resim Sergisi*, 1932.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 17.ınci Galatasaray Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1933.
- Güzel San'atlar Resim Şubesi 18.inci Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1934.
- Güzel San'atlar Resim Şubesi 19.uncu Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Matbaası, İstanbul 1935.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 20.inci Galatasaray Sergisi*, 1936.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 21.inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1937.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22.inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1938.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 23.üncü Galatasaray Resim Sergisi*, 1939.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 24.üncü Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Basımevi, İstanbul 1940.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25. inci Galatasaray Resim Sergisi*, 1941.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 26.ıncı Galatasaray Resim Sergisi*, 1942.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 27.inci Galatasaray Resim Sergisi*, Marifet Basımevi, İstanbul 1943.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 28.inci Galatasaray Resim Sergisi 1916-1944*, 1944.
- Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 29.uncu Galatasaray Resim Sergisi 1945*.
- Güzel San'atlar Birliği Galatasaray Resim Sergisi 30.uncu yıl 1916-1946*, Marifet Basımevi, İstanbul 1946.
- Güzel San'atlar Birliği 31.inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 – 1947*, Marifet Basımevi, İstanbul 1947.
- Güzel San'atlar Birliği 32.inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 -1948*, Marifet Basımevi, İstanbul 1948.
- Güzel San'atlar Birliği 33.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 – 1949*, A. Hilmi Matbaası, İstanbul 1949.
- Güzel San'atlar Birliği 26.ıncı Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1949*, A. Hilmi Matbaası, İstanbul 1949.
- Güzel San'atlar Birliği 34.üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916 – 1950*, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1950.

Güzel San'atlar Birliği 27.inci Yıl Ankara Resim Sergisi 1923-1950, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1950.

Güzel San'atlar Birliği 35.inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1951, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1951.

Güzel San'atlar Birliği 36.ıncı yıl Resim Sergisi 1916-1952, Ahmet Hilmi Matbaası, İstanbul 1952.

Maarif Vekilliği 1.inci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Ulus Basımevi, Ankara 1939.

Maarif Vekilliği II.inci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Kaya Basımevi, Ankara 1940.

Maarif Vekilliği Üçüncü Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi, Devlet Matbaası, Ankara 1941.

Maarif Vekilliği Dördüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi, Maarif Matbaası, Ankara 1942.

Maarif Vekilliği Beşinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi Ankara Sergievi, Maarif Matbaası, Ankara 1943.

Maarif Vekilliği Altıncı Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1944.

Millî Eğitim Bakanlığı VII.nci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Ankara 1945.

Millî Eğitim Bakanlığı Sekizinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1946.

Millî Eğitim Bakanlığı Dokuzuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1947.

Millî Eğitim Bakanlığı Onuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.

Millî Eğitim Bakanlığı On Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950.

Millî Eğitim Bakanlığı On İkinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1951.

Millî Eğitim Bakanlığı On Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952.

Millî Eğitim Bakanlığı On Dördüncü Devlet Resim Ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953.

NACI, Elif, *On Yılda Resim 1923-1933*, İstanbul 1933.

“Onyedinci Galatasaray Resim Sergisi, *Yedigün*, No:23, 15 Ağustos 1933, s.14.

SARIDİKMEN, Gül, *Türk Resminde İstanbul'un Mimarlık Örnekleri 1860-1960*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

SARIDİKMEN, Gül, *Üsküdarlı Cevat (1875-1939)*, Galerimart Yayını, İstanbul 2008.

SARIDİKMEN, Gül, “Ressam Halil Paşa”, *Uluslararası VI. Üsküdar Sempozyumu, 6-9 Kasım 2008*, C.1, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2009, s.93-122.

SARIDİKMEN, Gül, Resimlerde İstanbul, *Din ve Hayat TDV - İstanbul Müftülüğü Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 2010, s.134-137.

SARIDİKMEN, Gül, “Ressam Hoca Ali Rıza’nın Resimleri Işığında Üsküdar’da Dünden Bugüne Bulgurlu Köyü”, *VII. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler 2-4 Kasım 2012*, Üsküdar Belediye Başkanlığı, İstanbul 2014, s.166-191.

SARIDİKMEN, Gül, “Ressam Osman Asaf’ın Resimlerinde Üsküdar Divitçiler’de Kazasker Ahmed Efendi Camii, Kethüda Mehmed Ağa çeşmesi (Divitçiler Çeşmesi) ve Malatyalı İsmail Ağa Camii”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII 21 - 23 Kasım 2014 Bildiriler*, C.3, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2015, s.309-337.

SARIDİKMEN, Gül, “Geçmişten Günümüze Bulgurlu’da Namazgâh Camii (Cavid Ağa Camii)”, *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, İstanbul 2015, s.71-89.

SARIDİKMEN, Gül, “Ressam Hoca Ali Rıza’nın Resimleri Işığında Çeşme Mimarisi Tasarımları”, *2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi Bildiriler*, İstanbul 2018, s.864-872.

SARIDİKMEN, Gül, “Hoca Ali Rıza’nın Resimlerinde Bulgurlu Köyü ve Çevresi, *İstanbul’un Ressamı Hoca Ali Rıza Ev ve Şehir II*, (Haz.) Ömer Faruk Şerifoğlu, TOKİ T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kültür Yayınları:2, İstanbul 2018, s.539-549.

SARIDİKMEN, Gül, “İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı Önündeki Çeşme Hakkında”, *2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi, 11-12 Ekim 2018*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İstanbul 2018, s.873-881.

Gül Saridikmen, “Münif Fehim Özarman ve Sanatı”, *Uluslararası X. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler 19-21 Ekim 2018*, C.3, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2019, s.173-213.

SARIDİKMEN, Gül, Üsküdar’ın Ressamlarından Yaşamı ve Yapıtlarıyla Selâhattin Teoman, *12. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 13-15 Ekim 2023*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul.

SİNANLAR, Seza, *Pera’da Resim Üretim Ortamı 1844-1916*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.

SİNANLAR USLU Seza, *Pera Ressamları – Pera Sergileri: 1845-1916*, Norgunk Yayıncılık, İstanbul 2010.

Stamboul 29 Mai 1901.

Stamboul 30 Mai 1901.

Stamboul, 22 Avril 1902.

Stamboul, 9 Mai 1902.

Stamboul, 23 Mai 1902.

Stamboul, 27 Mai 1902.

ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk, *Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.

ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk, “Sanatla yoğrulmuş bir ömürden izler”, *İstanbul’un Ressamı Hoca Ali Rıza Ev ve Şehir I*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kültür Yayınları, s.50-149.

ŞİNASI, Abdülhak, “Resimler Karşısında Tahassüsler”, *Varlık*, S.6, Ekim 1933.

THALASSO Adolphe, “Les Premiers Salons de Peinture de Constantinople”, *L’Art et Les Artistes*, Pierre Lafitte Edition, Paris, Nisan - Eylül 1906, C. 3, s. 172.

THALASSO Adolphe, ZONARO, Fausto, *Dersaadet Saadet Kapısı İstanbul: Türklerin Hayatından Sahneler İstanbul, The Gate to Bliss Scenes from Turkish Life*, (Haz.) Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Sanat Dizisi II, İstanbul 2009.

THALASSO Adolphe, *Osmanlı Sanatı, Türkiye’nin Ressamları Ottoman Art The Painters of Turkey*, (Haz.) Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Sanat Dizisi I, İstanbul 2008.

Troisième exposition de peinture de la société Des Artistes Turcs Salon 1921, imp İkdam, 1921.

Türk Ressamları Sergisi Salon 1335 [1919] Katalog, İstanbul Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1335 [1919]; *Exposition Des Artistes Turcs Salon 1919 Catalogue*, Constantinople, İmp. Ahmed İhsan & Cid.

Türk Ressamları Sergisi Salon 1335 [1919] Katalog / Exposition Des Artistes Turcs Salon 1919 Catalogue, 1919.

Türk Ressamları Sergisi Salon 1336 [1920] Katalog, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1336 [1920].

Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Üçüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1337 [1921], İkdam Matbaası, 1337 [1921].

Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338 [1922], Ali Şükrü Matbaası, 1338 [1922].

Türk Ressamlar Cemiyeti Beşinci Sanayi-i Nefise Sergisi 1339 [1923], Dersaadet: Kağıtçılık ve Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi, 1339 [1923].

Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi 340 [1924], İstanbul Matbaa-yı Millî, 340 [1924].

Türk Ressamlar Cemiyeti Yedinci Galatasaray Resim Sergisi 1341 [1925].

Türk Sanayi-i Nefise Derneği Sekizinci Galatasaray Resim Sergisi 1926, Milli Matbaa İstanbul Bab-ı Ali Caddesinde Numara 123 1926.

Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On Birinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, 1927.

Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On İkinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, Milli Matbaa İstanbul 1928.

ÜNVER, A. Süheyl, *Müzehhip ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali ve Eserleri*, Tege Laboratuvarı, İstanbul 1954.

Vatan, 11 Ağustos 1941.

YETİK, Sami, *Ressamlarımız Cild 1*, Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi Neşriyatı, Marifet Yayınevi, İstanbul 1940.

ZİHNİOĞLU, Yaprak, (Haz.), *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi 1911-1914*, (Çev.) İrfan Dağdelen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Şeker Ahmet Ali Paşa

(1842-1907)

Üsküdarlı Ressam Şeker Ahmet Ali Paşa ve Türk Resmindeki Yeri

Mehmet Üstünipek

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma

Süreci ve Sanata Etkileri

BATIDA Yeniden Doğu (Rönesans) ile birlikte gelişen ve kendine özgü malzeme, teknik, konu ve anlatım çeşitliliğine sahip olan resim anlayışının Osmanlı'da benimsenerek, bu anlayışta giderek yoğunlaşan bir üretim sürecine girilmesi 19.yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Dolayısıyla, batıda yüzlerce yıldır farklı bir dünya görüşünün ve farklı ekonomik ve toplumsal koşulların sonucunda gelişen sanat anlayışının, geleneksel Osmanlı sanatının yerini alması, özünde bir sonradan eklemleme sürecini ifade etmektedir. Batı sanatı, anamalcı ekonomik düzen ve Hristiyanlık gibi etkenlerle biçimlenen burjuva (kentsoylu) kültürünün paralelinde gelişmiştir. Oysa Osmanlı'da bir burjuva sınıfı ve kültürü varolmamıştır. Osmanlı'nın batıdaki sanatsal gelişmelere uzun süre ilgisiz kalması, farklı bir dünya görüşü ve farklı bir ekonomik ve toplumsal düzene sahip olmasıyla bağlantılı olduğu kadar, batı karşısındaki siyasi üstünlüğünü korumuş olmasından da kaynaklanır. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde, siyasi ve ekonomik gücünü büyük ölçüde askeri fetihlere dayandıran Osmanlı'nın batı karşısında yenilgiler alması, hatta 1699 Karlofça Antlaşması ile ilk kez toprak kaybına uğraması bu büyük devletin

عثمانی

رساملو جمیته

سنگره، موافق اعداد بیوریه حق
آثار دوچ اولیور

هیئت تحریری مدبری : شریف حیدر اللہ زادہ حسین ہاشم بک
مدیر مسئول : رسام عیان آسف بک
سر محرر : م . م . نادر بک

شمالی رساملر جمیتهک نأشر ائکادیدر . صنایع قیسمتک
هر شهہستدل بخت ائدر آیدہ بر کرہ نشر اولتور .

۱۶ ربیع اول سنہ ۱۳۳۹ ۱ مارتن سنہ ۱۳۳۷

رسام شکر احمد علی پاشا

انسان ، وطنی سوره وطنی سویدکی ایچون وطنک
پیشبردکی انظارہہ عبت ایدر . وطنہ ہر صورتک اولورسہ
اولسون خدمتی سیق این ذوات قارشی قلمہ بیوک رانقلاب
حس اولر . قیوتی وطنہ پرورد شایب کال اولان او قیوتی و جوداری
دائمالن احترام ایہ پاداشت ایستر . او ذوات و جہانک کرام
احوالہ اطلاع بیما ایتکک ، نقیب ایٹکاری مسابک حلتہ
توققات اجرا ایدرک استفاضہ ایتکک دولقب اولور .
غزیمز ، صنایع قیسمتک باحث اولقبلی جہتہ برانکوز
شو جہانک نیز این اہام غلظتہ کی ہمارت اہموز کلانہ تارندن
وطنی مستقبل این آکاری تذکار ایتکک ازوی و جمائیسندہ
بولیوروز . خلفانہ ہمدہ چکبان اچہ ارب غاسنک کرام
احوالی . مکن اولقبلی قدر بالتحقیق قیابہ و حیرتہ شائستی
اولمدر .

نام عالیہی منظرہ عنوان مفسرتن اٹخا ایلدیکن رسام
شکر احمد پاشا کدومت قدرتک ، مشرقی الحاسن منظرہ چک
مستثنی بر طبیعتہ کترین ایدرک شو سورگاہ شیوہ کترینکی
بر وجود محرمہ فن تصویرہ حاضر اولقبلی اقدار ایہ رسنک
حلاوت مخصوصہ سق اولاد وطنہ اذقیہ موافق اولتور بیوک
بر صاحب ہمت بولدیبتندن . برهان تکلیف اولتور
منار الیک ترجمہ حائلن ہدہ ایہ شہرتیکام اولیوروز :
احمد پاشا ۱۹۰۷ تاریخندہ اسکادردہ مرسم لوح وجود
اولمدر .

شمالی رساملر جمیته عثمانی

شماره ۲۰

نومبر ۳

پشاصحوم . نہایت درجہ شریف اولدیندن اولان
صورتہ کچکدن سوکر . لطافت کلانہ حیران اولان رقصی ،
کندی (شکر احمد) دیہ پار ایتکک باشلامتار . احمد پاشا برمدت
ولی ہمدہ سلطنت سنیہ دولتی خیابانلو یوسف عزالدین ائدی
حضرتلریک عبت قہیالہ زندہ بولتوش اولدیبتندن . منار الیوہ
پاشانک بولقبی بیوروش . سلطان عبدالعزیز خان حضرتلری ،
بر کون (پورا ائدی چانک) دیہ اسما بیوروش . امری تاقی
ایبن . زردہ اظہار ایش او صرمدہ حضور شاهانہہ بولقدہ
اولان شہادہ یوسف عزالدین ائدی حضرتلریہ متوجہ

بر صورتہ تابوزن نکاماشانہہ اعطاف ایدن لطافت نو اسق
بڑہ شکرستان ایش و مشارالہ :
(حلاوت و لوکرہ شکر از تو)
دیہ چکوز گنش ایدی .

مکتبہ ردم معاملتی ایتک ، سرکچر کتباد ایتک
صورتہ و منظرہ جدی خدمتارده بولتوش اولان احمد پاشانک .
جدی بک ائدی مرحومک اثر ہمی بولان . صنایع قیسمتہ
مکتبک تاسیس خدمتہ شرفی سیق ایشدہر .

۱۶ ربیع اول سنہ ۱۳۳۹ ۱ مارتن سنہ ۱۳۳۷

رسام شکر احمد علی پاشا

انسان ، وطنی سوره وطنی سویدکی ایچون وطنک
پیشبردکی انظارہہ عبت ایدر . وطنہ ہر صورتک اولورسہ
اولسون خدمتی سیق این ذوات قارشی قلمہ بیوک رانقلاب
حس اولر . قیوتی وطنہ پرورد شایب کال اولان او قیوتی و جوداری
دائمالن احترام ایہ پاداشت ایستر . او ذوات و جہانک کرام
احوالہ اطلاع بیما ایتکک ، نقیب ایٹکاری مسابک حلتہ
توققات اجرا ایدرک استفاضہ ایتکک دولقب اولور .
غزیمز ، صنایع قیسمتک باحث اولقبلی جہتہ برانکوز
شو جہانک نیز این اہام غلظتہ کی ہمارت اہموز کلانہ تارندن
وطنی مستقبل این آکاری تذکار ایتکک ازوی و جمائیسندہ
بولیوروز . خلفانہ ہمدہ چکبان اچہ ارب غاسنک کرام
احوالی . مکن اولقبلی قدر بالتحقیق قیابہ و حیرتہ شائستی
اولمدر .

لوٹش . منار الیک غیر ایشاری اولدیک (شکر احمد) دیہی
اوزرینہ شاکان مرحوم قہقہہ ایہ کرش و اوزماندن سوکرہ
احمد پاشا شکر لکک ایشار ایش .
مشارایہ احمد پاشایی زہرت ایتکک و آثار عالیہی تاششا
ایٹک اوزرہ سکر اون سنہ اول مرجانہ کی فونانہ کیش
ایٹک پاشا . حقیقہ شکر . قیرجہی شکرین ایدی . صاونمکی
رسولرہ دائر ایضاحات اعلا ایلدیورونک مرحومک لسانندن
سودور ایبن جہاردمکی حلاوت . او حلاوتہ نظیر اولدیچ

یادناہہ ملکتمزده بولان بتون صنایع قیسمتہ اربانی .
شکر احمد علی پاشا نام ہدینہ قارشی داغما منتادور .
مدیر مبدالادہ زادہ
حسین ہاشم
قرار
رئیس نظری دولتی خیابانلو عبدالعزیز ائدی حضرتلریک

ister istemez yüzünü batıya çevirmesine ve buradaki gelişmeleri anlamaya çalışmasına yol açmıştır. Bundan sonra yaşanan ve batılılaşma olarak adlandırılan dönem içerisinde Osmanlı, kurumsal, teknolojik toplumsal ve kültürel bir değişim süreci yaşamıştır. Batılılaşmanın çok yönlü etkileri sanat alanında da karşılığını bulmuştur. Saray tarafından desteklenen batılı tarzda resim üretimi öncelikle Osmanlı topraklarına gelen yabancı sanatçılar ve hemen devamında azınlık sanatçılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlara XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunluk kazanarak çoğu askeri okullardan çıkan Türk ressamlar katılmışlardır. Türk resminin ilk kuşak sanatçıları olan Ferik İbrahim Paşa (1815- 1889), Ferik Tefik Paşa (1819- 1866) ve Hüsnü Yusuf'un (1817- 1861) hayatları ve sanat kariyerleri hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır. Bu ilk Türk ressamlarının ardından gelen ve aralarında asker kökenli Süleyman Seyyid ve Şeker Ahmet Paşa ile askeri okul çıkışlı olmayan Osman Hamdi Bey'in bulunduğu kuşak ise gerek üretkenlik açısından gerekse güçlü bir üslup çizgisi ortaya koymaları ve çeşitli etkinliklere imza atan çok yönlü kişilikleri nedeniyle Türk resminin ilk kuşak sanatçıları olarak kabul edilebilirler.

Şeker Ahmet Paşa'nın Yaşamı

Asıl adı Ahmed Ali olan Şeker Ahmet Paşa, 1841 yılında Malik Aksel'in Ressamlar Şehri olarak tanımladığı Üsküdar'da dünyaya gelmiştir: "Üsküdar birkaç nesil evvelki ressamlarımızı kendi çevresinde topladığı gibi, onlara sadelik içinde güzelliğin zevkini tattırmıştı. Bu ressamlar sanatımıza açık kobalt mavi havalı, aydınlık resimler getirmişler, her türlü şatafattan uzak bu kenar Türk şehrinin gerçek, sıcak havasını milli pentürümüze bir stil olarak katmışlardır. Bu eski şehrin melankolik manzarasını adım adım renk ve çizgi ile bize tanıtan Hoca Ali Rıza'yı Üsküdarlı Ali Rıza diye andığımız gibi Seyyid Bey, Şeker Ahmet Paşa, Zekai Paşa da Üsküdar'lıdır. Bu bakımdan Türk resmi Üsküdar'dan doğmuştur dense yanlış veya mübalağalı bir söz söylenmiş sayılmaz." (Aksel 1971: 274, 275)

Ali Efendi'nin oğludur. Eniştesi Yahya Paşa tarafından himaye edilmiştir. 5 yaşında Üsküdar İlkokulu'na girmiş, buradaki 9 yıllık eğitiminin ardından 1855'de, 14 yaşındayken sınavla Mekteb-i Tıbbiye öğrencisi olmuştur. II. Mahmut döneminde 1827 yılında ordunun hekim ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan bu okulda Mühendishane-i Berri Hümayun ile başlayan gelenek sürdürülmüş ve öğrencilere perspektifli resim dersleri verilmiştir. Fakat hassas bir yapıya sahip olan Ahmet Ali, anatomi derslerinde doktor olamayacağını anlamış ve bu okuldan ayrılarak 1856 yılında Mekteb-i Harbiye'ye geçmiştir. Ahmet Ali, Mekteb-i Harbiye'de resme olan yeteneğini kısa sürede kanıtlamış ve henüz 18 yaşındayken öğrencisi olduğu okulun resim öğretmenini yardımcılığına atanmıştır. 1834 yılında kurulan bu okulda da resim dersleri yer almaktadır. Bu ordudaki bu kurumsal yenilenme 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve II. Mahmut'un Asakir-i Mansure-i Muhammediye adını verdiği orduyu kurmasıyla yeni bir boyut kazanır. Askeri alanda başlayan kurumsal yenilenme hareketi II. Mahmut döneminde genişleyerek sürmüş ve bir Osmanlı bürokrasisinin gelişimine zemin hazırlamıştır. 1827'de Tıbbiye, 1834 yılında Mekteb-i Harbiye ve 1838'de ilk rüştiyeler kurulmuştur. Mühendishane'de askeri ve teknik amaçlı olarak konulan resim dersleri daha sonra Harbiye, Tıbbiye ve idadilere (orta dereceli okullar) yayılmış ve hatta Mühendishane'den mezun olanların kimisi ressam sınıfı olarak ayrılmıştır. Askeri okullardaki resim derslerinin bir sistematige oturması ve olgunluk kazanması belli bir süreci içermiştir. Kaynaklar bu konuda farklı bilgiler vermektedir. Bazı kaynaklar Mekteb-i Tıbbiye'de başladığı eğitimini başarı ile tamamladığını, bu okulda daha 18 yaşında bir öğrenciyken resim öğretmenliği yardımcılığına atandığını belirtmekte ve Mekteb-i Harbiye'ye geçtiğine değinmemektedir. Bu bilgi için Bkz. Boyar (1948: 38) ve Tolly (1967: 2). Diğer kaynaklar ise, Şeker Ahmet Paşa'nın 1955 yılında Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydolduktan sonra 1956 yılında Mekteb-i Harbiye'ye geçtiğini ve burada resim öğretmenliği yardımcılığına atandığını ifade etmektedir. Bu bilgi için Bkz. Dürrüoğlu (1977: 3). Tıbbiye Mektebi'nde 18 yaşındayken resim öğretmenini yardımcılığına getirildiğini ve daha sonra bu okulu bırakarak Mekteb-i Harbiye'ye geçtiğini belirten kaynak için ise Bkz. Ozanoğlu (1983:14)

Bu konu Gören (1997: 84) tarafından ayrıntılı bir şekilde tartışılmış ve sanatçının 1856'da Mekteb-i Harbiye'ye geçtiği doğrultusundaki bilginin doğruluğu vurgulanmıştır. Burada 1832 yılında İstanbul'a gelmiş olan Joseph Schranz suluboya, babası II. Mahmut döneminde İstanbul'a gelmiş kendisi bu şehirde doğmuş Mösyö Gués desen ve yağlıboya derslerine girmektedir. Gués, 40 yıl Harbiye ve Harbiye İdadisi'nde hocalık yapmış bir isimdir. Harbiye'de öğrenci sergilerinin düzenlendiği ve Sultan Abdülmecit'in 1849 yılında bu sergilerden birini ziyaret ettiği bilinmektedir.

Buna karşılık, askeri okullardaki resim eğitiminin akademik boyutta olmadığı doğadan ve modelden çalışmalara temellenmediği Türk resim sanatının önemli isimlerinden biri olan Halil Paşa'nın (1857- 1939) aktarımlarından izlenebilmektedir: "Mühendishane- i Berri Hümayun'da bulunduğum sırada hocalarım Binbaşı Mahmud ve Mülazım Ahmed beyler idiler. Hüsnü Yusuf da daha evvel aynı mektepte hocalık ediyordu. (...) O zaman hep basma resimlerden kopya ediliyordu." (Anonim 1937: 5) O halde, resme yeteneği olan gençlerin kendilerini geliştirebilmeleri için yurtdışına gönderilmeleri kaçınılmazdır. Bu sırada padişah olan Abdülaziz, güzel sanatlarla yakından ilgilenen bir kişidir. Tiyatro, opera ile ilgilenmiş, Fuller adlı bir heykeltraşa at üzerinde bir heykelini yaptırmış, Beylerbeyi Sarayı gibi mimari eserler inşa ettirmiştir.

Abdülaziz, aynı zamanda, aralarında Aivazovsky gibi önemli isimlerin bulunduğu resamlara siparişler vermiş, saray ressamı olarak görev verdiği Chelebowski'den resim dersleri almıştır. Yabancı resamlara, verdiği siparişler hakkında fikir olması amacıyla çini mürekkebi ve tarama kalemi ile yaptığı taslaklar hızlı ve atak çizgilere sahiptir. Resimle böylesine ilgili olan Abdülaziz, Ahmet Ali'nin yeteneğini duymuş ve Harbiye'den genç bir teğmen olarak mezun olduğunda onu, 1861 yılında 20 yaşındayken Paris'e yollamıştır. Bu sırada farklı alanlarda eğitim almak üzere çoğu askeri okul öğrencisi olan gençler Paris'te 1860/ 1861 yılında kurulan Mekteb-i Osmani'de eğitim görmektedirler:

"Bunlar Türkiye'de zayıf yetiştiklerinden Fransa'daki okullara uyum sağlamakta güçlük çekiyorlardı. İşte, hem bu intibak güçlüğü ortadan

kaldırmak hem de Fransa'daki Türk öğrencilerin disiplin altında bulunmalarını sağlamak amacıyla, Paris'te Türk öğrencilerine mahsus bir okul açılmak istenmiş ve 1276 (1860/ 1861) yılında Mekteb-i Osmani adı altında bir okul kurulmuştur.” (Cezar 1995: 395) Buradaki ders programında resme özel bir önem verildiği anlaşılmaktadır. Menazır (perspektif), resm-i hatti, resm-i taklidi, resmi mücessem gibi resimle ilgili dersler program içerisinde yer almış ve resim derslerine Fransız hocalar girmiştir. Ahmet Ali, Mekteb-i Osmani'deki bir yıllık uyum dönemini tamamladıktan sonra, resim eğitimini ileri götürmek için devam ettiği Paris Güzel Sanatlar Okulu'nda Boulanger ve Osman Hamdi'nin de öğrencisi olduğu Gerome gibi hocalardan dersler almıştır. Bu sırada Paris'te Ahmet Ali ile birlikte, yine asker ressam olan Süleyman Seyyid bu konuda; bazı kaynaklar 1864 yılını vermektedir. Bu bilgi için Bkz. Boyar (1948: 38) ve Tollu (1967: Diğer kaynaklar ise 1862 yılı üzerinde durmaktadırlar. Bu bilgi için Bkz. Üren (1942: 14) ve İslimyeli (1965: 37). Öte yandan Dürrüoğlu (1977: 3) ve Ozanoğlu (1983:14) ise Şeker Ahmet Paşa'nın Paris'e gidiş yılı olarak 1861'i vermektedirler. L'Ecole des Beaux Arts adındaki bu okul, 1648 yılında Paris'te kurulmuş bir sanat eğitim kurumudur. Gerek Boulanger gerekse Gerome Akademik anlayışta çalışan ve ağırlıklı olarak oryantalist tarzda resimler üreten isimlerdir. Sadrazam İbrahim Edhem'in oğlu olan Osman Hamdi Bey de bulunmaktadır. Sergileri, müzeleri, atölyeleri ile Paris'in sanat ortamı Ahmet Ali'nin sanatının ve sanatçı kişiliğinin gelişiminde önemli bir yere sahip olmuştur.

Ahmet Ali Paris'teyken, 1867 yılında Abdülaziz Avrupa gezisine çıkmıştır. Bu bir Osmanlı padişahının Avrupa'ya yaptığı ilk diplomatik gezidir. Bu gezi sırasında Paris'teki uluslararası sergiyi gezmiş ve sergideki Osmanlı pavyonunu da ziyaret etmiştir. Burada Ahmet Ali'nin karakalemle yaptığı bir Abdülaziz portresi de bulunmaktadır. 8 sanatçı, ayrıca 1869 Paris Salonu sergisine Abdülaziz'in karakalem portresi ve yağlıboya çalışmaları ile katılmıştır. Yetenekli bir ressam olarak bu sergilerde dikkat çekmiş ve Paris'teki başarılı eğitimden sonra diplomasını alarak okul müdürlüğü tarafından ödüllendirilerek üç ay süreyle İtalya'ya gitmiştir. Sanatçı 1870 yılında Fransa-Prusya Savaşı'nın çıkması nedeniyle 1870/ 1871'de yurda dönmüştür.

Dönünce yüzbaşı rütbesiyle Tıbbiye Mektebi resim öğretmenliğine getirilmiş ve çeşitli sivil idadilerde resim dersleri vermiştir. Bunlar sanatçının eğitici kimliğini yansıtmaması açısından önemli bilgilerdir. Onun eğitici kimliği yanı sıra, Türkiye’de açılan ilk sergileri düzenlemiş olması Türk kültür tarihi açısından son derece önemlidir. Uzun bir hazırlık evresinin ardından sergi, 27 Nisan 1873 tarihinde İstanbul Sultanahmet’teki Sanat Mektebi’nde açılmıştır. Aynı zamanda resim dersleri verdiği bu okulda açılan sergiye, Türk ve yabancı sanatçıların yanı sıra Ahmet Ali’nin yaşları 10- 12 arasında olan Sanat Mektebi öğrencileri de katılmıştır. Açılışında bazı devlet erkanının hazır bulunduğu sergiyi sonraki günlerde çok sayıda askeri ve sivil devlet görevlisi de gezmiş ve dönemin basını sergiye büyük ilgi göstermiştir. Türkiye’de açılan bu ilk resim sergisinin ardından gündeme gelen en dikkat çekici konu, bir güzel sanatlar okulu açılmasının tartışılmaya başlanmasıdır. İlk serginin gördüğü ilgi üzerine sanatçı, ikinci bir serginin hazırlıklarına başlamıştır. 1 Temmuz 1875’de Darülfünun salonlarında açılan sergiden sanat okuluna tahsis edilmek üzere giriş ücreti alınmıştır. Sergiye katılan 30 sanatçı arasında beş Türk vardır. Ahmet Ali, burada 7 adet büyük boy tuvalini sergilemiştir.

Çağdaş Türk sanatı tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan bu etkinlikler, Şeker Ahmet’in büyük çabalarıyla söz konusu olabilmıştır. Sergiler sanatsal üretimin ola6 Ahmet Ali’nin uyumlu kişiliğine rağmen Süleyman Seyyid ile yıldızlarının bir türlü barışmadığı aktarılmaktadır. Abdülaziz’in bu gezisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Aksüt (1944). Germaner (1991: 36)’da Selahaddin Bey, La Turquie à l’Exposition Universelle de 1867, Paris 1867, s.12- 13 kaynak gösterilerek sergide yer alan sanatçı ve eserlerin bir dökümü yapılmıştır. Bazı kaynaklar bu ödülü Fransa’da Akademi’nin başarılı Fransız öğrencilere verdiği Roma Ödülü (Prix de Rome) ile karıştırmaktadır. Bunun için Bkz. Ozanoğlu (1983:14). Gören (1997: 85) bu serginin ve 1875 yılında açılan ikinci serginin yalnızca Şeker Ahmet Paşa’nın eserlerinden oluştuğunu belirtmekte ve bu konuda ayrıntılı bilgi için Cezar (1995: 425- 430) ile Cezar (1979: 8- 11)’e gönderme yapmaktadır. Ancak bu kaynaklarda serginin yalnızca Şeker Ahmet Paşa’nın eserlerinden oluşmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Cezar, adı geçen makalede şu ifadelerle yer vermektedir: “O kadar ki, resim

Şeker Ahmet Ali Paşa

Natürmort

38 x 55 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

Bilfen Şirketler Topluluğu

Koleksiyonu

Şeker Ahmet Ali Paşa

Natürmort: Meyvalar

89 x 130,5 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

sanatımıza dair yazı yazan yazarlarımız, bu konuda hiçbir inceleme yapmadan sadece Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu veya Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nde mevcut bilgilerle yetinmişler, serginin açılış tarihi meselesinde bile çoğunlukla hataya düştükleri gibi, sergiyi de yalnızca Şeker Ahmet Paşa'nın eserlerinden meydana gelen bir sergi zannetmişlerdir." (Cezar 1979: 8) Bu sergilerde Süleyman Seyyid'in yer almamış olması dikkat çekicidir bildiğince geniş bir toplum kesimine ulaşmasını, sanatın tartışılmasını amaçlayan çok yönlü etkinlikler olduğuna göre Ahmet Ali'nin bu girişimleri pek çok önemli sonuçlar doğuracaktır. Basında çıkan yazılar, güzel sanatlar okulunun açılması gerekliliğinin gündeme gelmesi bunun birer göstergesidirler.

Sanatçının bu çabaları onun için de önemli bazı sonuçlar doğurmuş ve yaklaşık olarak 1875 yılında saray yaverliğine getirilmiştir. Sanatçı bu tarihlerde Mercan'da inşa ettirdiği büyük konağında düzenlediği atölyesinde resim çalışmalarını sürdürürken bir yandan da resmi görevlerini yürütmektedir. Bu resmi görevlerden biri, padişah tarafından Dolmabahçe ve Çırağan saraylarına resim almakla görevlendirilmesidir. Paris'te sanatçı Gerome ve sanat taciri Goupil ile yapılan telgraflaşmalar sonucunda 1875-1876 yıllarında saray koleksiyonuna Gerome, Daubigny, Boulanger, Huguet, Yvon gibi sanatçıların eserleri kazandırılmıştır. Sarayla olan ilişkisinin onun kişiliğinde bir değişiklik yapmamış olduğu görülmektedir. Sevimli ve hoşsohbet kişiliği nedeniyle arkadaşları arasında kazandığı bu şeker lakabı bunun bir göstergesidir (Dürrüoğlu 1977: 8). Ahmet Ali'nin paşalığı ise bu süreç içerisinde sürekli yükselen rütbeleri ve aldığı nişanlarla kazanılmıştır. 1890'da ferikliğe (tümgeneral) kadar yükselmiştir. 1896'da yurt dışından gelen konukları ağırlama işiyle ilgili Misafirin-i Ecnebiye Teşrifatçısı görevine getirilmiştir. Onun 1883 yılında kurulan Sanayi-i Nefise-i Mektebi Alisi kadrosunda yer almaması bu resmi görevlerin varlığıyla açıklanabilir. 1900 yılında Pera'da bir kişisel sergi düzenleyen sanatçı, 1907 yılında, II. Meşrutiyet'in ilanından bir yıl önce hayata veda etmiştir. Yaşadığı dönem Osmanlı'nın çöküş dönemidir. Sarayda görevli bir kişi olarak yakından tanık olduğu ülkesinin sıkıntılarına ve resmi görevlerinin zorunluluklarına karşın Şeker Ahmet Paşa, bir sanat ve kültür adamı olarak önemli bir yere sahiptir.

Şeker Ahmet Paşa'nın Sanatı

Şeker Ahmet Paşa, Türk resminin bir üslup çizgisi ortaya koyabilen ve üretken ilk güçlü kuşağı içerisinde yer almaktadır. Sanatının biçimlenmesinde erken yaşta ortaya çıkan yeteneği, askeri okullarda aldığı eğitim, daha sonra on yıla yakın bir süre batının sanat merkezi olan Paris'te edindiği deneyimler, ama en önemlisi kendi duyarlı kişiliği rol oynamıştır. Ayrıca, onun sanatı, Osmanlı'nın batılılaşma ile kendi kültürünün belirgin izleri arasında biçimlenen 19.yüzyıl ortamından doğrudan etkilenmiştir¹⁴. Onun sanatı, malzeme ve teknik olarak ya da genel çizgileriyle batı tarzındadır fakat XIX. yüzyıl Osmanlı aydınının içinde bulunduğu sosyo-psikolojik koşullara, doğu ile batı, eski ile yeni, geleneksel ile modern arasında konumlanan entelektüel yapısına bağlı olarak biçimlenen sanatçı tavrı, sanatına kendi kuşağının ve belki de sonraki diğer kuşak sanatçıların ulaşamadığı bir sıradışılık kazandırmaktadır. Goupil, dönemin önemli sanat tacirlerinden biridir ve Gerome'un kayınpederidir. Sanayi- i Nefise Mektebi Alisi, akademik anlamda sanat eğitimi veren ilk kurum olarak çağdaş Türk sanatı tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kurucuları arasında yer alan ve ilk müdürü olan Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa ile aynı kuşağın sanatçısıdır. Okulun ilk hocaları arasında Şeker Ahmet Paşa'ya yer verilmemesi ve yabancı sanatçıların tercih edilmesi Osman Hamdi Bey'in kişisel bir tutumu olarak kimi kaynaklarda eleştirilmektedir. Şeker Ahmet Paşa'nın resimlerini hem Latin hem de Arap harfleriyle imzalaması, sanatçı tavrını biçimlendiren koşullar hakkında daha net bir fikir edinilmesini sağlamaktadır. Bu sıradışılık, sanatçının İstanbul Resim Heykel Müzesi'ndeki Orman adlı resmini gören ünlü yazar ve sanat eleştirmeni John Berger tarafından özellikle vurgulanmıştır.

Berger, sanatçıyı, doğu ve batının dünya görüşleriyle bağlantılı olarak gelişen farklı sanat gelenekleri arasında konumlandırmaktadır:

“Şeker Ahmet Paşa'nın bu dili bırakıp başka bir dile geçmeye karar vermesi bize ilk bakışta görüldüğünden çok daha güç olmalı Bu geçiş sadece Louvre'da gördüklerini gözlemlene sorunu değildi, çünkü burada söz konusu olan insan ve tarih anlayışı ile tam bir dünya görüşüydü. Şeker

Ahmet Paşa bir tekniği değil bir varlıkbilimi (ontolojiyi) değiştiriyordu.”
(Berger 1979: 6)

Şeker Ahmet Paşa'nın sanatını biçimlendiren bu temel unsurun dışında başka etkenler de vardır. Paris'teki hocaları Boulangier ve Gerome'dur. Klasik/ akademik geleneğe bağlı olan ve oryantalist tarzda resimler üreten bu sanatçılar, 1860'lı yılların Paris sanat ortamında Courbet, Corot, Millet gibi sanatçıların temsil ettiği realizmin ileriye dönük üslupsal kavrayışına sahip değildirler. Bununla birlikte, Ahmet Ali'nin hocalarının oryantalizmine saplanıp kalmadığı ve resimlerinde kendine özgü bir duyarlılık geliştirdiği görülmektedir. Bu duyarlılık, eğer Paris'te biçimlendiyse, hocalarından çok Corot, Courbet, Millet gibi realist ressamın etkisinden söz etmek yanlış olmayacaktır¹⁵: “Amm; isimlerini saydığımız on dokuzuncu yüzyılın henüz hayatta bulunan üstatlarını tanıması ve sevmesi mümkündür. Nitekim bazı eserlerinde, (Orman) ve (Geyikli Peyzaj)'larında Courbet'nin belirli bir tesiri görülmektedir.” (Tollu 1967: 3)

Otoportre

Otoportre bir ölçüde sanatçının kendisini tanıma çabasının bir sonucudur. Aynı zamanda kendi imgesini ölümsüzleştirme arayışını yansıtır. Batı sanatında portre geleneği XV. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Sanatta portre konusunun bir devamı olarak değerlendirilebilecek otoportre ise XVI. yüzyıldan başlayarak yoğunluk kazanarak üretilmiştir.

Batılı anlamda Türk resminin ilk temsilcilerinden Hüsnü Yusuf tarafından yapılan otoportre, çağdaş Türk sanatı açısından bir ilk örnek niteliği taşımaktadır. Şeker Ahmet Paşa'nın otoportresi, batılı anlamda Türk resminin ilk temsilcilerinden olan Hüsnü Yusuf'la başlayan otoportre geleneğinin bir devamcısı olmanın yanı sıra, sonraki kuşakların da bir öncüsü niteliğini taşımaktadır. Kendi kuşağı içerisinde otoportre konusunu gerçek anlamda ele alan tek ressam Şeker Ahmet Paşa'dır.

Bu resimde, sanatçı temiz kıyafetleri, beyaz kolalı gömleği ve boyun bağı ile resmin sol tarafında izleyene arkası dönük bir şövalenin üzerindeki

[sağ sayfa]

Şeker Ahmet Ali Paşa

Otoportre
Tuval üzerine yağlıboya
116 x 85 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

tuvalin başında ayakta durmakta ve cepheden izleyene doğru bakmaktadır. Sol elinde dörtgen bir palet ve fırçalar, sağ elinde ise paletin üzerinde boya karıştırdığı bir diğer fırça vardır. Bu haliyle resim, sanatçının ressam kimliğini ön plana çıkartan bir oto- portre olması nedeniyle de bir ilktir.

Öte yandan sarayda resmi görevleri bulunan bu Osmanlı aydınının bakımlı, temiz ve titiz görünümü, yaşadığı dönemin ve kendi konum ve kişiliğinin bir aynası gibidir. Padişah tarafından saraya resim almakla görevlendirilen Şeker Ahmet Paşa'nın Gerome, Boulanger gibi isimlerin yanı sıra realist manzara tarzını biçimlendiren Barbizon Okulu'yla bağlantılı Daubigny'e de yer vermesi bu etkiyi destekler niteliktedir. Şeker Ahmet Paşa, yukarıda da az çok değinildiği gibi, Osmanlı'nın bir yandan batılılaşma çabası içerisinde bulunduğu diğer yandan geçmişten gelen değerlerin yoğun olarak yaşadığı XIX. yüzyılın ikinci yarısının bir sanatçısıdır. Uzun yıllar Paris'te batının önemli bir merkezinde yaşamış, Osmanlı ve içine girebildiği ölçüde batı kültürüne ayrı ayrı tanık olmuştur.

Oto- Portresi, bu anlamda yaşadığı dönemin Osmanlı kimliğini, Osmanlı aydını ve sanatçısını birebir karşılamaktadır. Şeker Ahmet Paşa'nın Paris'te bulunduğu sırada, Courbet Paris sanat ortamının en fazla tartışılan sanatçılarından biridir. Şeker Ahmet Paşa'nın kimi manzaralarında Courbet'nin etkilerinden bahsedilmekle birlikte, sanatçı kişiliği olarak Courbet ile bir paralellik kurulamayacağı her iki sanatçının otoportreleri yan yana konulduğunda açığa çıkmaktadır. Oysa kendisinden sonra gelen 14 Kuşağı sanatçılarından Avni Lifij, farklı bir dönemin insanı, sanatçısıdır ve onun otoportresi, Fransız sanatçının otoportresiyle önemli ölçüde paralellik göstermektedir. II. Meşrutiyet döneminin özgürlük havasını soluyan, bu heyecanı taşıyan Lifij'in otoportresi değişen bir kimliğin ifadesidir. Bu kez, şapkasının gölgesi üzerine düşmüş gözlerini kısarak izleyiciye bakan, ağzında piposu, elinde şarap kadehi ve omzuna attığı yırtık çorabı ile bohem, resmiyetten uzak bir sanatçı vardır.

Manzaralar

Bazı manzaralarında küçük figürlere yer vermekle birlikte Şeker Ahmet Paşa'nın otoportresi, onun bilinen tek figür resmidir. Onun yoğunluk verdiği konular ölüdoğa ve manzaralardır. Ölüdoğadan sonra en fazla ele aldığı konu manzaradır. Manzara resimleri; orman manzaraları ve açık ufuklu manzaralar olarak başlıca iki grupta incelenebilir. Ayrıca Tepe Üzerinde Kale ve Evler, kendine özgü tek örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu resim dışındaki bilinen tüm manzara resimleri doğa manzaralarıdır. Manzara resimlerinde küçük olarak insan ya da hayvan figürüne ve çeşitli mimari unsurlara rastlamak mümkündür. Hayvan figürü ise manzaraların büyük çoğunluğunda yer almaktadır. Geyik ya da ceylan sanatçının öncelik tanıdığı hayvan figürleridir. Bunlar kimi zaman Ormanda Karaca resimde olduğu gibi manzaranın hakim unsuru olarak konunun kendisini oluştururlar. Kimi zaman da, Orman ve Geyik ya da Ceylan ve Orman'da olduğu gibi, dingin manzaranın birer parçası olarak değerlendirilirler. Bazı resimle karşısındaki siyasi üstünlüğünü korumuş olmasından da kaynaklanır. Ancak 18.yüzyıla gelindiğinde, siyasi ve ekonomik gücünü büyük ölçüde askeri fetihlere dayandıran gelen Osmanlı'nın batı karşısında yenilgiler alması, hatta 1699 Karlofça Antlaşması ile ilk kemimari unsurlara ya da görünümlere de rastlanır. Bunlar arasında Tepe Üzerinde Kale ve Evler, bir mimari görünüm olarak ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Tepe'nin üzerindeki kale ve tepenin etekleri boyunca üstüste yerleşmiş kırmızı damlar, sıra dışı bir Şeker Ahmet Paşa manzarasına kaynaklık oluşturmaktadır. Bu resim, Talim Yapan Erler ile birlikte sanatçının yer yer minyatür etkilerini yansıtan sıra dışı örneklerinden biridir.

Gören (1998: 34) bu resimlerinde naif bir üslup olduğunu belirterek, bunun nedenlerini Paris'ten dönüşünün üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına ve resmi görevlerinin sanatsal yoğunlaşmasını azaltmasına bağlamaktadır. Hatta Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun sanatçıyı Türk Primitifleri (Darüşşafakalı Ressamları niteleyen bir tanımlama) arasında saymasının kısmen doğru olduğu ifade edilmektedir. Oysa bu resimler sanatsal bir gerilemenin işaretlerinden çok, üslupsal açıdan yenilenme arayışlarının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Orman manzaralarının hiçbirinde mimari

unsura rastlanmamakla birlikte Erenköy'den gibi açık ufuklu manzaralarda manzaranın tamamlayıcı unsuru olarak yer almaktadırlar. Manzaraların geneline bakıldığında, toprak renkleri ve yeşil tonlarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Ancak pekçok resminde yer alan küçük kırmızı lekeler (çiçekler, çatılar, bir eşeğin semeri) manzaralara ölçülü bir canlılık kazandırmaktadır. Özellikle orman manzaralarında ufuk çizgisi tanımlanmamış ancak diğer manzaralarda resmin ortasına yakın bir hizaya çekilmiştir. Gökyüzü kimi zaman kapalı ve bulutlu (Talim Yapan Erler) kimi zaman açık ve berraktır (Tepe Üzerinde Kale ve Evler, Erenköy'den).

Işık kaynağı çoğu zaman arkadan gelmektedir. Ufuk çizgisinde parlayan bir güneş ya da ormanın derinliklerinden içeri süzülen gizemli bir ışık kaynağı resmi tanımlamaktadır. Ormanda Yol adlı eserde, resim yüzeyini

ortadan uzunlamasına bölerek süzülen güçlü ışık, alt kısımdaki yol ile birleşerek aynı zamanda kompozisyonu tanımlayan bir unsur olmuştur. Şeker Ahmet Paşa'nın manzaralarında ağaçların oluşturduğu dikey hatlar dikkat çekicidir. Ayrıca ağaçlar, dizilişleri ile resimsel mekanı tanımlayan önemli unsurlardır. Ağaç dalları ve çiçekler lekesel değerler olarak önem kazanmaktadırlar. Sanatçının bazı manzaralarının Üsküdar'a ait olduğu Aksel (1971: 276) tarafından belirtilmiştir. Bu hem Üsküdar'ın sanatçıları çeken genel özelliğinden hem de Şeker Ahmet Paşa'nın doğduğu yerle olan ayrılmaz bağından kaynaklanmış olsa gerektir.

Ölüdoğa

Batı sanatında ölüdoğa konusu, özellikle kentsoylu toplum kesiminin sanatı talep eder konuma gelmesiyle birlikte önem kazanmıştır. Çeşitli cansız varlıkların, kimi zaman sembolik anlamlarıyla resmin konu alanına girmesi XVII. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Ölüdoğa konusu, aynı zamanda sanatçıların üslup sorunlarına yoğunlaştıkları

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi

Numara 3

12 Rebiyülevvel sene 1329

1 Mart sene 1327 (1911)

Şeker Ahmet Ali Paşa Özel Sayısı

Dursun Gürlek Arşivi

bir alan olmuştur. Türk resminin ilk aşamalarında ölüdoğa konusu gerek figürsüz resme olan eğilimin güçlü olması gerekse resmi talep eden sınırlı kesimin bu konuya yakınlık duyması nedeniyle yaygınlık kazanmıştır.

Şeker Ahmet Paşa'nın ölüdoğalarında iki ana grup izlenebilmektedir: Ağırıklı olarak ele aldığı meyveler ve daha az sayıda örneğin bulunduğu çiçekler. Bazı örneklerde ise, meyve ve çiçekler bir arada ele alınmıştır. Türkiye İş Bankası Koleksiyonu'nda yer alan 1904 tarihli Ayvalar ise, ölüdoğa konusunun bir manzara içine yerleştirildiği ilginç örneklerden biridir. Oldukça yalın kompozisyonlardan karmaşık olana değin çeşitlenen ölüdoğalar; kavun, karpuz, üzüm, elma, şeftali v.s. gibi meyvelerin çoğu zaman yapraklı dallarla bir bütün oluşturduğu düzenlemeler içerisinde değerlendirilmiş, vazolar, sepetler, kaseler, bıçaklar, çiçekler, kitaplar ya da küçük bir kuş gibi farklı öğeler resme dahil olmuştur. Ölüdoğalar genellikle resim yüzeyinin alt kısmında et kalınlığı görülen bir masa üstüne yerleştirilmişlerdir. Arka plan ya belirsizdir ya da son derece yalın bir şekilde işlenmiştir. Şeker Ahmet Paşa'nın severek ele aldığı bu konu, onun aynı zamanda biçim ilişkileri ve kompozisyon değerleri üzerine yoğunlaşabildiği bir alan olmuştur: "Kolağası olduğu (ki aşağı yukarı Yaver olduğu sene de aynı senedir) zaman Mercan'daki konağına yaptırıp tanzim ettiği atölyesi onun en büyük tesellisi olmuştu. Tatil günlerini bu atölyede büyük natürmortlar yaparak geçirirdi. Kavun, karpuz, elma, armut, kayısı, şeftali, portakal ve üzüm salkımlarını sepetlere koyar; yeşil dallar üzerinde dağıtır, mermer masaların üzerine serpiştirirdi" (Dürrüoğlu 1977: 6). Düz, eğrisel, iç bükey, dış bükey biçimlerin resmin yüzeyi ve birbirlerine göre konumlanışları ve bir bütün olarak kümelenişleri Şeker Ahmet Paşa'nın ölüdoğalarının genel karakterini ifade etmektedir.

Türk Resim Sanatı'nda İstanbul peyzajlarıyla tanınan Ali Rıza Bey, tutkunu olduğu bu güzel şehri, çizgi ve renkleriyle ölümsüzleştirdi. Kara

Şeker Ahmet Ali Paşa

Şeker Ahmet Ali Paşa

Ormanda Yol

130,5 x 89 cm.

Tuval üzerine yağlıboya

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

kalem ve sulu boya tekniği ağırlıkta olmak üzere çok sayıda esere imza attı (Turgut,1999:489). Çalışmalarının birçoğu peyzajdır. Bunlar arasında, sanatçının uzun yıllar yaşadığı semt olması bakımından Üsküdar peyzajları, özel bir yere sahiptir. Samiha Ayverdi'nin söylediğine göre Fetih'ten sonra Türkleştiği bilinen Üsküdar, kervanların uğrak yeri olmuş, iş hacmi ve ticarî faaliyetlerin gelişmesiyle itibarlı bir şehre dönüşmüştür. Bu süreçte çok sayıda cami, çeşme, mescit, sebil, kütüphane, saray, kervansaray, sahilsaray ve bedesten yaptırılmıştır (Ayverdi,1982:383).

Süleyman Seyyid

(1842-1913)

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Tarzı Resmin Gelişimi

Hüseyin Avni Baloğlu

OSMANLI İmparatorluğu'nda Batılı anlamda tuval resmi ile ilk temas Fatih Sultan Mehmet zamanında olmuştur. Onun Batı'ya olan ilgisinin sonuçlarından biri olan bu temas, daha sonraki padişahlar tarafından da devam ettirilmiştir. Ancak; Batı tarzı resmin Osmanlı İmparatorluğu'nda önem kazanması, Batılaşma hareketlerinden sonra olmuştur.

Yüzyıllar boyu siyasal anlamda Batı'dan güçlü olan Osmanlı İmparatorluğu, kendine olan güveninden dolayı Batı ülkelerini takip etme gereği duymamış, buradaki gelişmeleri izlememiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'da olan biteni izleme gereksinimi; Batı'ya karşı yenilgiler alması, hatta 1699 Karlofça Antlaşması ile ilk kez toprak kaybetmesinden sonra doğmuştur. Bu gelişmeler ile yaşanan döneme, kurumsal, teknolojik, toplumsal ve kültürel düzeyde Batı'ya uyum sağlamaya çalışmasından dolayı Batılaşma dönemi denmiştir. Batılaşma hareketleri 18. yüzyıl boyunca devam etmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde, II. Mahmut döneminde tam anlamıyla yenilenme ve yapılanma hareketleri başlamıştır. Batılaşma paralelinde sistemde yapılan değişikliğin ilk resmî belgesi sayılabilecek Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ise tiyatro, bale, çok sesli müzik ve resim sanatına yönelim artmıştır. Bu gelişme, 18. yüzyıl başlarından itibaren yoğunluk kazanan Batı kültürü ile etkileşimin doğal sonucudur.

Süleyman Seyyid Bey (1842-1913)

Yine aynı dönemde, artık Türk ressamı eski minyatür geleneklerinden tamamen ayrılarak, doğa ve nesnelere gözle görüldüğü gibi perspektif kurallarına uygun bir şekilde resimlemeye ve renkleri de aldıkları ışığın etkilerine göre yarım tonlar ve gölge ışıklarla işlemeye başlamışlardır. Bu tarihten itibaren, artık Avrupa tekniğinde yağlıboya ve sulu boya resimlere merak artmış ve Türk resmi yeni bir döneme girmiştir.

Osmanlı topraklarında Batılı anlamda resim yapan yabancı ve azınlık sanatçılardan sonra 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında ortaya çıkan Türk ressamı, Ferik İbrahim Paşa (1815-1889), Ferik Tevfik Paşa (1819-1866) ve Hüsnü Yusuf Bey (1817-1861) Türk resminin ilk kuşak sanatçılarıdır.

Bu sanatçılardan sonra gelen Şeker Ahmed Paşa, Osman Hamdi Bey ve Süleyman Seyyid gibi sanatçıların oluşturduğu kuşak ise belirli bir üslup ve üretkenlik ortaya koyarak ve bunun yanında kültürel etkinliklerde bulunarak ilk kuşak sanatçılarından ayrılır.

Süleyman Seyyid'in Yaşamı

1942 yılında Kartal Maltepe'sinde doğan Süleyman Seyyid'in babası, bölge eşrafından Hacı İsmail Efendi'dir. Ressamın ismini aldığı dedesi Süleyman Ağa da İstanbul'un ünlü sedef kakmacılarından. İlk öğrenimini Maltepe'de yapan Süleyman Seyyid, sonra Maçka Askeri Rüştüyesinde orta öğrenimini tamamlamıştır. Bu okullardaki eğitimi hakkında detaylı bilgi bulunmayan ressam 1862 yılında Harbiye'den Mülazım-ı Sani (teğmen) rütbesiyle mezun olmuştur.

Süleyman Seyyid'in daha İdadi ve Harbiye sıralarında yaptığı kara kalem ve suluboya resimlerinin, hocaları M. Gues ve M. Schranz tarafından beğenildiği bilinmektedir. İlk resim derslerini de aldığı bu hocalar sayesinde yeteneği keşfedilen ve resim sanatına yönelen Süleyman Seyyid, Harbiye'den mezun olduktan sonra, Sultan Abdülaziz'in de desteğini alarak itimamı tahsil için (eğitim ve öğretimini tamamlaması için) Ahmed Ali Bey (Şeker Ahmed Paşa), Ethem Bey (Paşa), Hafız Ali Bey (Paşa) ve Osman Hamdi Bey gibi geleceğe damgasını vuracak kişilerle beraber, Paris'teki Mekteb-i Osmani 'ye gönderilmiştir.

1835 yılından itibaren Batı'ya eğitim almak için gönderilen gençler, subay ya da askeri okul öğrencileri olmuştur. Önceleri Viyana, Berlin, Londra ve Paris gibi merkezlere dağıtılan bu gençlerden bir kısmı Paris'te, 1860-1861 yıllarında kurulmuş olan Mekteb-i Osmani'de bir araya getirilmiştir.

Değişik alanlarda eğitim almak için gelmiş öğrencilerin yer aldığı Mekteb-i Osmani'de okutulan dersler incelendiğinde, resme geniş yer ayrıldığı görülmektedir. Matematik, fizik, kimya, tarih, Fransızca ve beden eğitimi derslerinin yanında Resm-i Hatti, Resm-i Mücessem ve Resmi Taklidi gibi resim sanatına yönelik derslerde programda yer almaktadır. Okulun resim öğretmeni Rolobens adında bir Fransız'dır. Harbiye'den Mekteb-i Osmani'ye gönderilen öğrenciler arasında bulunan Süleyman Seyyid, Paris'teki ilk resim derslerini bu hocadan almıştır.

Süleyman Seyyid, Mekteb-i Osmani'de aldığı resim dersleri kadar tarih dersine de ilgilidir. Okulda, sevdiği bu iki alanı birleştirmiş, tarihi olayları renk ve çizgilerle belirleme yoluna gitmiştir. Okulda bu şekilde resim çalışmalarına başlayan Seyyid Bey'i resim yeteneği, Paris'in zengin sanat ortamı içine itmiş, kendini dönemin ünlü sanat atölyelerinde bulmuştur. Ressamın çalıştığı bu atölyelerin ustaları, ünlü oryantalistler Robert Flori, Gustave Boulanger ve Alexandre Cabanel'dir. Süleyman Seyyid, Ahmed Ali'nin Paris'teki hocası Jean Leon Gerome ile de çalışmıştır.

Yukarıda adı geçen oryantalist ressamların doğuya geziler yaptıkları bilinmektedir. Doğunun mistik havasının tadını alan ve bu tadı eserlerinde vermeye çalışan bu sanatçılar için İstanbul'dan gelen Osman Hamdi, Ahmet Ali ve Süleyman Seyyid gibi resim yetenekleri de olan gençlerin ayrı bir yeri olmalıdır. Nitekim; Boulanger, 1866 yılında sergilemek için yaptığı bir resminde, Süleyman Seyyid ve Osman Hamdi'yi model olarak kullanmıştır. Bu resimde, iki genç Osmanlı kıyafetleri giyerek poz vermişlerdir.⁴ 1867 yılında ilk defa bir Osmanlı Padişahı Fransa'ya ziyarette bulunmuştur. Bu ziyareti gerçekleştiren Sultan Abdülaziz'i, Paris'te, Mekteb-i Osmani öğrencileri karşılamışlardır. Bu öğrenciler arasında Süleyman Seyyid'de vardır. Abdülaziz onu, Versailles Sarayı karşısında çalışırken görmüş ve takdir etmiştir.

1870 yılında Prusya ordularının Paris'i işgali, Süleyman Seyyid'in ve arkadaşlarının yurda dönmesine sebep olmuştur. Bu arada Süleyman Seyyid'in sergilediği bir resmi ile Officer d'Academie nişanı aldığını ve güzel sanatlar okulunu bitirmiş olduğunu bilmekteyiz. Seyyid Bey'in Paris'ten ayrıldıktan sonra, bir süre de Roma'da sanat çalışmalarını sürdürdüğü iddia edilse de bu bilgi net değildir. Ayrıca yurt dışında kalış süresi de tam netlik kazanmamış bir konudur.

Paris'te kaldığı süre tartışılrsa da Süleyman Seyyid'in burada iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak yurt dışı eğitimi amacına ulaşmış sıra birikimlerini Türkiye'de değerlendirme aşamasına gelmiştir. Süleyman Seyyid, İstanbul'a döndüğünde, ilk olarak Mekteb-i Harbiye'de resim öğretmeni olan Osman Nuri Paşa'nın yardımcılığına atanmıştır. Bir süre bu göreve devam ettikten sonra Harbiye Mektebi'nde resim öğretmeni olan Abraham Bey'in ölümü üzerine Şeker Ahmed Paşa ile onun yerine getirilmişlerdir. Bir süre de bu göreve devam eden Seyyid Bey, Şeker Ahmed Paşa ile arasındaki çekişme yüzünden istifa ederek Kuleli Askeri İdadi 'sine geçmiştir. Harbiye'de öğretmenliği sırasında Seyyid Bey, Baltacı Mehmet Paşa'nın Prut Savaşı'nı anlatan bir resim yapmıştır. Sultan Abdülaziz'e sunulan ve onun tarafından çok beğenilen bu resim karşılığında ressam 500 lira ile beraber bir de nişan almıştır. Abdülaziz'in isteğiyle saraya asılması gereken tablo, Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın Yalısına asılmıştır. Bu olay Süleyman Seyyid'i çok üzdüğü tahmin edilmektedir.

Süleyman Seyyid'in hayatı üzerinde önemli etkisi olduğu anlaşılan Şeker Ahmed Paşa ile çekilmesinin temeli sanatçıların Paris'te geçirdikleri yıllara dayandırılmıştır. Aralarındaki bu anlaşmazlığın sebebi kesin olarak bilinmese de bir hikâye olarak anlatıla gelmiştir. Ahmed Ali mizacı gereği Şeker lakabını alırken, Süleyman Seyyid, huysuzluğu ile tanınmaktadır. Şeker Ahmed Paşa kısa sürede yaver ressamlık sıfatına ulaşmış, saray adına kültürel faaliyetlerde bulunmuştur. Halbuki; o dönemde yurt dışında eğitim görmüş askeri okul öğrencileri için olağan sayılabilecek bu rütbeyi, Süleyman Seyyid alamamıştır. Bunun sebebi, düşündüğünü söyleyen ve ileri bir görüşe sahip olan Seyyid Bey'in, Abdülaziz'in Fransa seyahatine Şehzade olarak katılan Abdülhamit ile

[sol sayfa]

Süleyman Seyyid

Kadın Portresi

tanışması ve Abdülhamit'in padişah olunca bu özellikleri ile tanıdığı Süleyman Seyyid'i mimlemesi olarak gösterilmiştir.

Şeker Ahmed Paşa ardı ardına rütbe alırken Süleyman Seyyid yerinde saymış bu durumda onun çalışmalarını olumsuz etkilemiştir. 10-12 yıl gibi uzun bir süre resim çalışmalarına ara veren ressamı akrabaları ve sevenleri ikna ederek tekrar sanat çalışmalarına döndürmüşlerdir. Rütbeleri alması geciken Süleyman Seyyid'in, öğrencisi Münir Paşa tarafından padişaha götürülen Alemdağ'dan Bir Manzara adlı tablo, onun yarbaylığa yükselmesini sağlamıştır. Bundan sonra ressam bir manzara ile de son rütbesi olan albaylığa yükselmiştir.

1880 yılında Kuleli Askeri İdadisine resim öğretmeni olarak atanan Süleyman Seyyid, 4 yıl süren bu görevden sonra 1884 yılında Askeri Tıbbiye idadisi resim öğretmenliği görevine getirilmiştir. 1910 yılına kadar devam ettirdiği bu görevin yanı sıra, İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nde ders nazırlığı, Orman ve Maden Mekteplerinde Fransızca öğretmenliği, Mahmudiye Rüştüye'sinde Fransızca ve resim öğretmenliği ve Mülkiye Mektebi'nin ilk kuruluşunda ders nazırlığı görevini üstlenerek okul programını oluşturmuştur. Sayılan bu resmi görevlerinin yanında, İstikbal ve Osmanlı gazetelerinde yazarlık ve tercümanlık yapmış, baz' ailelerin kızlarına resim dersi vermiştir. Ayrıca Fenn-i Menazır adlı bilimsel bir kitap yazmakta olduğu da bilinmektedir. Resimlerini kendinin yaptığı ve sekiz yüz sayfayı aşan, ancak tamamlanmamış bu kitabın bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Süleyman Seyyid'in belirli bir süre resim çalışmalarını bırakması ve Şeker Ahmed Paşa ile arasındaki çekişme onun düzenlenen sergilere katılma işini de etkilemiştir. Bilindiği gibi 1873 ve 1875 yıllarında olmak üzere Şeker Ahmed Paşa tarafından Türkiye'deki ilk resim sergileri düzenlenmiştir. Süleyman Seyyid'in bu iki sergiye de katılmadığı görülür. Elifba Kulübü'nün düzenlediği 1880 ve 1881 sergilerinden ise sadece ikincisine tamamlanmamış bir manzara ile katılmıştır.

İstanbul'daki çeşitli okullarda önemli görevler üstlenen Süleyman Seyyid, 1883 yılında kurulan Sanayii Nefise Mektebi'nin kadrosunda da yer almamıştır. Okulun kurucusu Osman Hamdi'nin, aynı zamanda arkadaşı da olan böylesine değerli bir eğitimci ve sanatçıdan neden yararlanmadığı da üzerinde durulması

gereken bir konudur. Okulun kadrosunda Şeker Ahmed Paşa da yer almamış, ancak kuruluş sırasında bazı küçük katkılarda bulunmuştur. Süleyman Seyyid, arkadaşları ve idareciler tarafından sevilme de 30 yılı aşkın meslek hayatında öğrenciler tarafından sevilen bir öğretmen olmuştur: “1910 senesine kadar yetişen zabıtlar ve doktorlar Süleyman Seyyid’i pek yakından tanırlar. Tatlı hikayeler, filozofane mütaalaları, devri tenkit edici nükteli sözleri ile talebenin fikirlerine nur veren, istikbale emniyet uyandıran bir hocadır.”

Öğrencileri ile arasındaki samimiyet çerçevesinde perspektif ve geometriye fazla önem verdiği için öğrencileri, ona metrologiste (ölçücü) lakabını takmıştır. Öğrencileri ilk defa açık havaya çıkartarak doğadan çalışmalar yaptıran da o olmuştur.

Kendisi de resim çalışmalarını daha çok doğada yapmaktan hoşlanmıştı. Çalışma yapacağı bölgeye filozof adını verdiği eşeği ile gidermiş. Bütün gününü çalışarak geçiren ressam urgan, pösteki, boya takımı, yiyecek ve büyük bir şemsiye gibi gerekli malzemesini de eşeğindeki heybede taşımış. Çalışmasını bir günde bitiremediği takdirde, ikinci gün aynı bölgeye tekrar gidermiş.

Süleyman Seyyid’in yaşlılık yıllarında ziyarette bulunan Sami Yetik, Hoca Ali Rıza ile beraber yaptığı bu ziyareti Ressamlarımız adlı kitabında şöyle aktarmaktadır:

“Üsküdar’ın Nuh kuyusu taraflarında büyükçe ahşap bir evde oturduğu seneler bir yaz günü Hoca Rıza ile birlikte ziyaretine gitmiştik. Kapıyı açan başı örtülü ihtiyar bir hizmetçi kadın bize üstadın biraz evvel pek yorgun bir halde eve geldiğini, henüz istiharata çekildiğini söylemişti. Biz de bittabi bu üstadın rahatını bozmamak arzusuyla geri döndük. Fakat arkamızdan nefes nefese koşarak yetişen hizmetçi efendisinin musirrane davet ettiğini haber verince iş değişti.

Seyit o sabah erkenden kendi tabirle (filozof) namını verdiği merkebine binerek Alemdağ civarındaki çoban ayazmasına gitmiş orada evvelce tasarladığı, pek beğendiği bir köşeyi etüd etmiş, birazda yorulmuş; gündüz uykusu pek adeti olmadığı halde yemekten sonra bir rehavet bastırmış.

(Kabanel) in öğrencisi olduğunu işittiğim bu üstadı ben o gün tamam ile Fransızların meşhur peyizajist (Harpinyi) sine benzetmişim. Divarları

Süleyman Seyyid

Şebboy

Tuval üzerine yağlıboya

55,5 x 38 cm

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

dolduran etütler bütün artistik eşyalar ortasında cevval nazarları, biraz anamik çehresini çevreleyen uzun beyaz sakalıyla B. Seyid, tam bir Türk Harpinyi'si idi.

Üstad bize çoban ayazması etüdünde yeşil renklerin tabiattaki rollerini anlatırken Rızaya Ebülhayır diye hitap ederek gözlerinin zaafından şikâyet ediyordu.” Bu görüşmeden oldukça etkilendiği görülen Sami Yetik, gördüğü çoban ayazması etüdünü şöyle anlatmaktadır;

“B. Seyid’in intihap ettiği mevzu pek şairane faktür pek pişkin bir faktürdü. Üstat bu eserinde (Hanri Biva) gibi yeşillerin derecelerini ayırmada mahir fırçasıyla ormanın zümrüdi derinliklerindeki uzak tonları bulmuş ve sade bir üslubun sihirli tuşlarıyla resmi tamamlamıştı. Yamaçlardan sarkan böğürtlen dallarının ziyaya tesadüf eden kısımları, erlerin rutubetli hali, sonra bu kimsesizlik içinde uyuyan köşeye billuri sesiyle daimî bir neşide söyleyen suyun dökülüğü fevkalade idi. Bu küçük etüt tabiatın nihayetsiz manzumelerinden intihap edilmiş manidar ve güzel bir mısra idi.

İşte insana bir yaz gününün gölgeli ve ferahlı, böyle sakin bir köşesinde tabiatta baş başa kalmak ve düşünmek ihtiyacını ihsas eden bir tablo”. Ressamın manzarasını bu şekilde anlatan Sami Yetik, onun bol sayıdaki natürmortlarını varlığını da yine onun dilinden anlatır:

“Müneccim Nostradamus devrinin büyüklerine kendini tanıttırınca kadar onları eğlendirmek mecburiyetinde kaldığını (Mikel Anj)’ın (Piyer de Medici)’nin zevkine hitap ederek kardan heykel yaptığını hikâye ederek arkasından bizde bizim mesleğin bir meslek olduğunu ekabiri zamana anlatabilmek için yemek salonlarına iştiha verici resimler hazırlıyoruz diye geçmiş maaşlarını kurtarmak maksadı ile hediye edilecek natürmortlar hazırladı”.

Çalışmalarını bu amaçlarla yapsa da resim yapmayı ne kadar sevdiği ve uğrunda nelere katlandığı Leylaklar adlı tablosunun yapım aşamasında başına gelenler örnek olmaktadır.

“Ressam bu tabloyu hazırlarken kapalı bir odada bulunuyormuş. Resme çalışırken kendinde bir rahatsızlık hissetmeğe başlamış, gözleri kararmış fakat şövalenin başından bir türlü ayrılamamış. Bu sırada- boya kokularının tesiri ile olacak – elindeki palet bir tarafa, kendi bir tarafa yuvarlanmış; evde bulunanlar

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti tarafından tasarlanıp yaptırılan Süleyman Seyyid'in mezar taşı.

bu gürültü üzerine odaya koşmuşlar ve B. Süleyman Seyyidi yerde baygın halde bulmuşlar. Bu hadiseyi anlatırken (Vaspenelli) gayri kabili teneffüs hava tabakalarını keşfedeceğim diye ilme kurban gittiği gibi bende çiçeklerin sanat sırrını bulacağım hırsı ile zehirleniyorum diye naklederdi.”

Onunla görüşme fırsatı bulan ve çok değerli bilgiler aktaran Sami Yetik'in de değindiği gibi, dönemi içinde çok farklı bir yeri olan Süleyman Seyyid; bir askerden çok aydın sanatçı kimliği ile karşımıza çıkar. Şeker Ahmed Paşa ve Osman Hamdi Bey gibi farklı kulvarlarda etkinlik göstermemiş, belki de gösterememiştir. Askerliği maaş aldığı iş olarak görmüş olmalıdır.

Hayatının son dönemlerine doğru, emekli olduktan sonra Üsküdar'dan Sarıyer'e taşınan Süleyman Seyyid, Edirne'de doktor olan oğlu Cevat Bey'in genç yaşta ölümü üzerine çok üzülmüş ve kendisi de 23 Eylül 1913 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Kabri bugün Sarıyer Ortaçesme mezarlığında bulunmaktadır.

Sanat yaşamı boyunca sadece bir sergiye katıldığı bilinen Süleyman Seyyid, ölümünden sonra bir natürmortu ile 1917

Viyana Sergisine katılmayı başarmıştır. Bugün hakkında bilgi olmayan Karpuz adlı resminin, böyle savaş konusunun ağırlığı olduğu bir sergide yer alması, Sanatçı'nın yaşarken elde ettiği sanatsal başlarının öldükten sonrada devam ettiği anlamına gelmektedir.

Süleyman Seyyid'in Resimleri

Natürmortlar: İki yüzden fazla eseri olabileceği tahmin edilen Süleyman Seyyid'in, çok sayıda natürmort yapmış olması bir çok sebeple açıklanabilir. Bu konuyu birçok kez tekrarlaması öncelikle üslupla ilgilidir. Geometriye aşırı önem veren ve ölçücü olarak adlandırılan ressam için; elma, armut, karpuz, kavun, incir, nar gibi meyveler formları itibariyle çok iyi birer malzemedir. Bu formları kendi özellikleri ile ele alan sanatçı, dilimlenmiş tek bir portakaldan bile sanat şaheseri yaratabilecek durumdadır. Süleyman Seyyid,

değişik şekillerde uyguladığı dilimlenmiş portakal resimlerine her seferinde farklı bir açıdan yaklaşmış, konuyu monotonlaştırmamıştır.

Ressamın, natürmortlarında yardımcı unsur olarak kullandığı ya da temel aldığı diğer bir obje de çiçeklerdir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında, İstanbul bahçelerinin hemen hepsinde rastlanan şebboy, lale, sümbül, fulya, leylak gibi türleri resimlerinde kullanan sanatçı, böylece sanatı ile günlük yaşam arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Bu resimlerin kendine özgü havalarda bu bağ ile ilgili olarak bir kültürü yansıtmaları ve nesnelere güzelleştirerek vermelerinden kaynaklanmaktadır.

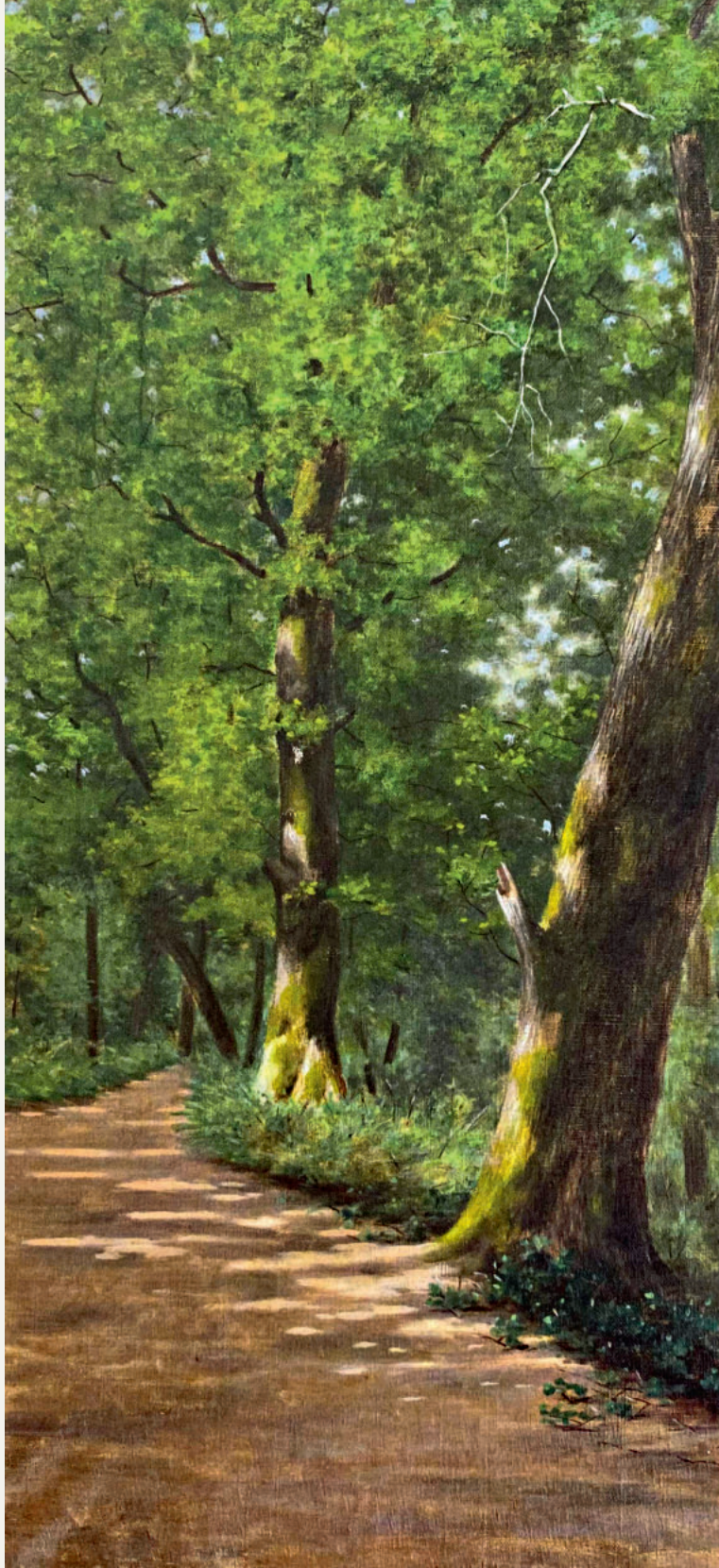
Süleyman Seyyid'in natürmortları ile alakalı ilginç bir nokta da dönemin sanat piyasasında alıcıların ya da aristokrat kesimin beğenileri hakkındadır. Bu konuda sanatçı, kendisine ziyarete gelen Sami Yetik ve Hoca Ali Rıza'ya şöyle yakınmıştır:

“Bizde, bizim mesleğin bir meslek olduğunu ekabiri zamana anlatabilmek için yemek salonlarına iştiha verici resimler hazırlıyoruz.”

Geçmiş maaşlarını nasıl kurtardığını anlattığı bu anekdot, yapılan resimlerin asıldığı odaları bildirmesinin yanında, Süleyman Seyyid'in sanat piyasası ile ilgili yakınmalarını da içerir.

Manzaralar: Natürmortlarının, tamamı olmasa da bir kısmını kendi bünyesi dışındaki isteklere göre yapan, ancak hepsine kendine özgü havasını ve zevkini katan Süleyman Seyyid'in, en fazla çalıştığı konulardan biri de manzaralardır. Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda oturan sanatçı, bugün yoğun bir şekilde yerleşime açık olan fakat o dönemde doğal güzelliği ile İstanbul'un mesire yerlerinden olan Çamlıca, Kısıklı, Bulgurlu, Hamamalı Ormanları, Dudullu Kayışdağı, Alemdağı gibi bölgelerden ilham almış ve buraların güzelliklerini betimlemiştir. Aldığı akademik eğitimin zıttı bir tavırla doğaya çıkarak manzaralar yapan Süleyman Seyyid'in böyle davranmasının sebebi, bulunduğu çevreye duyarsız kalamamasındandır. İstanbul Anadolu Yakası'nda yeşilin tüm tonlarını barındıran ormanlar ve yeşille mavinin buluştuğu Boğaz kıyıları, içinde sanatçı ruhu taşıyan bir insanın dayanamayacağı görüntülerdir. Filozof adlı eşeğine binip, resmini

Süleyman Seyyid

Alemdağ Yolu

Tuval üzerine yağlıboya

Özel koleksiyon

yapacağı uygun bölgeyi arayan ressam, genellikle bu çalışmalarından, bakana manzaranın içindeymiş gibi bir hava vermektedir.

Portreler ve Resimlerinde Figür: Süleyman Seyyid'in günümüze ulaşan resimlerinin arasında az sayıda portre çalışması vardır. Bu resimlerde figürler, doğal halleri ile verilmişlerdir.

Atölyesini gösteren fotoğrafta, nü'ler de yaptığı görülen Süleyman Seyyid'in bugün bu konuda tek bir örneği bilinmektedir. Fotoğrafta görülenlerden farklı olan bu örnek, Türkiye'deki Batı tarzı resim serüveninin bilinen ilk nü resmidir. Süleyman Seyyid, aldığı Batı eğitimi sayesinde çıplak çalışmış ve sanatçı olmanın verdiği anlayış ile dönemin dini ve ahlaki yargılarının baskısından sıyrılmış olmalıdır. Yine de bunları teşhir etmemesi ve atölyesinde kendine saklaması belirli bir çekinmenin sonucudur. Türk resim sanatında çıplaklığı konu olarak benimsediği kabul edilen 14 Kuşağı'ndan önce Sanatçı'nın nü çalışması önemli olmakla beraber, kendine tarz olarak benimsememesi ile onlardan ayrılır.

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Türk resminde, büyük boyutlu figürü ilk kullanan sanatçı olarak akla gelen Osman Hamdi; Gerome ve Boulanger ile çalışmasına rağmen manzara ve natürmorttu benimseyen Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid resmin konu sorunu ile uğraşmamışlardır. Şeker Ahmed Paşa, resmi görevlerinin verdiği yoğunluk ile resim çalışmalarına gereken önemi verememiştir. Açık havada çalışmayı sevmesine rağmen bunu sık yapamamış ve atölyesinde kendine bir doğa yaratarak, elindeki malzemeleri kullanma yoluna gitmiştir. Resmi kişiliği ile sanatçı kişiliğini birleştirmeye çalıştığı oto portresi ise figür alanındaki önemli bir çalışmadır. Osman Hamdi fotoğraflardan kareleyerek çalıştığı büyük boyutlu tablolarında, Oryantalizmin verdiği Türk insanını eleştiren, yargılayan etkiyi gidermeye ve değiştirmeye çalışmıştır. Bunlardan farklı olarak, daha çeşitli konu üzerinde çalıştığı anlaşılan Süleyman Seyyid'in, bu farklılığı kendini daha çok sanatçı hissetmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Halil Paşa

(1852-1939)

Mısır Saraylarına Modern Resmi Soka Sanatkâr

Taha Toros

MESLEĞİNİN zirvesinde, altın fırçasını uzun süre kullanan Halil Paşa, hakkında en çok yayın yapılan bir ressamımızdır. Halil Paşa'yı, gözlerinin feri zayıflamış, elleri titremeye başlamış, yaşlılığı döneminde tanıdım. Ama hafızası dipdiriydi.

Elimde Mısır'da Ehramların önünde develere binmiş Türk meşhurlarından oluşan birkaç fotoğraf vardı. Bunlarda Prens Abbas Halim Paşa ile, Şair Mehmet Akif ve Ressam Halil Paşa belirgin olarak görülmekteydi. Gruptaki develere binmiş diğer kişilerin kimler olduğunu Halil Paşa'dan öğrenmek istedim. Ressamımızı yakından tanıyan dostlarından İnas Sanayi-i Nefise'nin ilk öğrencilerinden olan- Ressam Mualla Hanım ile eşi, bir bayram günü, onun Boğaziçi'ndeki yalısına götürdüler. Halil Paşa gözlüğünü değiştirerek, fotoğraftaki arkadaşlarını hüzünlü bakışlarla tanıttı. Arkasından Mısır'da geçen yaşantısını anlattı. Büyük bir vefa adamı olan Prens Abbas Halim Paşa'nın konuğu olarak izlenimlerini, sonsuz bir özlem ve duygusallık içerisinde ifade etti. Halil Paşa'nın zevkli huzurunda tekrar bulunabilmek arzusu ile, gelecek bayramları sabırsızlıkla bekler olduk. Üstatla iki defa buluşmak saadetine kavuşmuştum.

Halil Paşanın hayatında Kahire'nin sıcaklığı ve mutluluğu vardı. Sanatkarımızın bu ılık ülkeden tuvallere geçirdikleri, Mısır Saraylarını, prens ve prenseslerinin salonlarını süsledi.

1 Hidiv, Arapça kökenli bir kelimedir. Mısır'ı yöneten valilere verilen bir ünvanıdır. Vaktiyle bu kelime sadrazamlık anlamına da kullanılmış. Yakın tarihimizde yalnızca Mısır yönetiminde yer almıştır. İmtiyazlı bir eyalet olarak Osmanlı yönetiminde babadan oğula geçen umumi valilik kabul edilmişti. Sultan Abdülaziz döneminde bu valiliğin adı (Hidiv)'liğe dönüştürüldü. Bu ailenin en yaşlısı Mısır'ı son Hidiv'i Abbas Hilmi Paşa'ydı. Birinci Cihan Savaşında İngilizler onu, Türkiye'ye eğilimli olduğu için görevinden aldılar ve Mısır Hidivliğine son verdiler. Yerine müstakil bir devlet kurarak, Fuat'ı kral ilan ettiler. Tarihimizde Hidiv ailesiyle Türkler iç içe yaşadılar. Aynı kültürü ve geleneği paylaştılar. Bu konuda dört başı mamur bir kitap Oxford Üniversitesi tarafından yayınlanan "Three Centuries Family Chronicles of Turkey and Egypt"dir. Bu kitap, aynı aileden gelen Prenses Nimetullah'ın kızı Emine Fuat Togay tarafından hazırlanmıştır. Emine Fuat Hanım, merhum büyükelçilerimizden Hulusi Fuat Togay'ın eşi idi. Mısır'daki devrim sırasında, orada sefire olarak bulunuyordu. Kitabında Abbas Halim Paşa ile Valide Paşa olarak tanınan prenses Emine hakkında bilgiler mevcuttur.

2 Abbas Halim Paşa (1866-1935).

Halil Paşa'nın Mısır'la birkaç yönden ilişkisi vardı. Önce Mısır'lı Prens Abbas Halim Paşa ile başlayalım.

Abbas Halim Paşa, Hidiv Halim Paşa'nın onbir çocuğundan biriydi. Kendisinden iki yaş büyük olan kardeşi Sait Halim Paşa İttihatçılar döneminde ve Birinci Dünya Savaşına girdiğimizde, Osmanlı İmparatorluğunun Sadrazamı (başbakanı) idi. Kendisi de bu kabine de Nafia Nazırlığına getirilmişti. Hidiv¹ ailesinin ünlü prensleri Türk kültürü ile yetişip ülkemizde önemli görevlerde bulundular. Abbas Halim Paşa bunlardan biriydi.²

Abbas Halim Paşa ömrünün uzun yıllarını İstanbul'da geçirdi. Yazları Heybeli Ada'da otururdu. Zarif kişiliği, ilim adamlarına ve sanatkarlara karşı derin saygısı, yoksulları koruması, fukaraperverliği, yardımseverliği ve cömert sefkati olan bir devlet adamıydı. Eğitimini Türkiye'de ve İsviçre'de yapmıştı. Fransızca'yı, İngilizce'yı, Arapça'yı tıpkı Türkçe derecesinde konuşur ve yazardı. Sultan Abdülhamit döneminde Devlet Şurası (Danıştay) azası, 1915 yılında ağabeyinin kurduğu hükümette Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) oldu. Bir aralık Bursa Valiliği yaptı.

Bazı ansiklopedilerde araştırmacı geçinen yazarların Abbas Halim ile son Hidiv Abbas Hilmi'yi birbirine karıştırmaları büyük bir hatadır. Nitekim ressamımız Halil Paşa'yı Mısır'da konuk eden kişinin Abbas Hilmi Paşa olduğunu yazanlar, yaptıkları hatanın farkında bile değildirler. Ressam Halil Paşa ile Abbas Hilmi Paşa'nın hiçbir ilişkisi ve dostluğu olmamıştır. Ressam Halil Paşa'nın Hidiv ailesinden tek dostu, onun uzun süre misafir eden, maddi ve manevi yardımını esirgemeyen Abbas Halim Paşa'dır.

Mısır manzaralarının, yeşilliklerinin Halil Paşa tarafından tuvale aktarılan tabloları, bu sıcak ülkede resim sevgisinin kökleşmesine neden olmuştur. Mısır Paşalarının konakları, Halil Paşa'nın tabloları ile donatılmıştır. Son Hidiv'in annesi Prenses Emine'nin de hem Kahire'deki sarayı hem yazları oturduğu Bebek'teki yalısı Halil Paşa'nın eserleri ile süslenmişti.

Ressam Halil Paşa'nın Mısır'la bir başka yönden ilgisi vardı. Yalnız Mısır'ın değil, bir zamanlar parıltılı yaşamı ile, dünyanın ünlü kadınlarından olan Prenses Şivekar, Halil Paşa'nın geliniydi. Zenginliği, güzelliği, kültürü yanında olaylı yaşamı ile de tanınan Prenses Şivekar'ın ilk eşi Mısır Kralı

Halil Paşa

Manzara Park Yolu
Tuval üzerine yağlıboya
41 x 32 cm
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Fuat'dı. Karı-koca aynı aileden gelmişlerdi ve akraba idiler. Prenses Şivekar'ın üç çocuğu olmuştu. İkisi küçük yaşta öldüler. Karı-koca ve kayınbirader arasında tabancalı geçen bir olay yüzünden yuvaları yıkıldı. Prenses Şivekar, daha sonra, bir Mısır Paşası ile evlendi. Ondan bir oğlu oldu. Ne var ki Prenses Şivekar, ondan da ayrıldı. Üçüncü kocası, ressamımız Halil Paşa'nın oğlu, Selim Bey'di. Evlendiklerinde Prenses Şivekar 35, Selim ise 19 yaşındaydı! Bir oğulları oldu. Ne var ki 25 Mart 1925 tarihinde Selim'den boşandı. İstanbul'da bir yabancı bankada, orta derecede, bir memur olan İlhami Bey'i dördüncü eşi olarak Mısır'a götürdü. Mısır hanedan mensubu prenseslerin, zaman zaman, başvurdukları gibi ona "Paşalık" unvanı sağladı.

Prenses Şivekar, 8-9 yıl kadar ressam Halil Paşa'nın gelini olarak kalmıştır. Bu bakımdan da sanatçımızın Mısır'la ilişkisi olmuştu. Ama Halil Paşa'nın Mısır'da uzun süre konuk edilmesinin temelinde tamamen Abbas Halim Paşa'nın dostluğu bulunmaktadır.

Halil Paşa'nın Aile Çevresi

Halil Paşa'nın aile kökeni, Rodos'ludur. Dedesi Rodos'tan göç etmiştir. Babası ünlü, kültürlü bir askerdir. Harp okulunun geliştirilmesinde büyük hizmeti olmuştur. Ansiklopedilerde ve bazı makalelerde Selim Paşa için "Ferik" ve "Müşir" rütbeleri kullanılmaktadır. Onun hakkında en doğru bilgi "Mir'at-ı Mühendishane"de yer almaktadır.³ Arşiv kayıtlarına göre Selim Paşa 1888 yılında ölmüştür.

Ressamımız Halil Paşa'nın doğum-ölüm tarihlerinde çelişkiler vardır. Doğum tarihi 1852'den 1858'e kadar, ölüm tarihi 1937'den 1940'a kadar değişiyor! Ansiklopedilerimiz genellikle, kendisinden evvel yayınlananlardan aynen alıntı yapmaktadır! Doğrusunu yazmak için, araştırma yapma zahmetine girmezler! Yazarlarımız ve araştırmacılarımız buna güvenerek yazılarında kaynak olarak kullanırlar. Halil Paşa'nın ölüm tarihi, kesin olarak, 1939 Ağustosudur. Bundan evvel ve bundan sonra ölüm tarihi olarak kullanılanlar gerçek dışıdır.

Doğum tarihinde de değişik rakamlar belirtilmektedir. İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olduktan sonra devlet tarafından Paris'e

³ Mirat-ı Mühendishane, sayfa 344.

Mehmet Akif Ersoy, Halil Paşa ve arkadaşları.

gönderilen ve oradaki eğitimi sırasında Jön Türklerle ilişki kuran, 1908 İnkılabından sonra yurda dönmeyip ileri yaşında ömrünü noktalayan ressam Galip Bey, ressam Halil Paşa'nın meslektaşı ve yakın dostlarından. Onun notlarına göre, Halil Paşa 1857 yılında doğmuştur. Pasaportunda 1852 yılı, doğum tarihi olarak gösterilmektedir. Bazı yayınlarda ise doğum yılı 1856, 1857 ve 1859 olarak da belirtilmektedir. Burada Halil Paşa'nın doğum tarihi üzerinde –titiz bir kültür ve sanat adamının kaleminden çıkmış – bir kitaptaki bilgiyi yansıtmak istiyorum.⁴ Osman Hamdi Bey'in kardeşi olan ve onun ölümünden sonra uzun yıllar müze müdürlüğünde bulunan Halil Ethem Bey, müzedeki bütün görevlilerin biyografisini derlemiştir. Ressam Halil Bey, Sanayi-i Nefise'de görev almadan önce müzede Halil Bey'in yanında çalışmakta idi. Bu bakımdan onun biyografisi, Halil Bey'in müzedeki personel şubesinde bulunuyordu. Bu açıdan Halil Ethem Bey'in, ressam Halil Paşa hakkında yazdıklarının-biyografisine vukufu bakımından-gerçek olması düşünülebilir. Müze müdürü Halil Ethem Bey, onun 1273 yılında doğduğunu belirtmektedir. Bu tarih, vaktiyle kullandığımız takvime göre "Hicri" veya "Mali-Rumi" olabilir. Eğer "Hicri" ise, miladi seneye dönüştürdüğümüzde 1856 yılına, mali seneye göre de 1857'ye tekabül eder.

⁴ Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu (Maarif Vekaleti Neşriyatından) 1924, sayfa 32.

(Sağ baştan deve üzerindeki)
Abbas Halim Paşa, Mehmet Akif,
Nuri Bey, Sami Paşazade, Halim
Bey, Halil Paşa, (önde papyon
kravatlı), Kadri Bey.

Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki eski bir kayda göre, Halil Paşa'nın doğumu 1857'dir. Nitekim bakanlıkça satın alınan tabloların yapıldığı takvimde, aynı tarih mevcuttur. Sanatkarımızın doğumundaki bu çelişkili yılların nedeni, belki de eski kullandığımız (Hicri ve Mali-Rumi) tarihlerin, (Miladi)ye çevrilisinde yapılan hatadan veya değişik tarihli kimlikler kullanılmasından kaynaklanmış olabilir.

Halil Paşa'nın aile efradına gelince: İleri yaşlarında ona şefkatle bakan eşi çevresinin saygın bir hanımefendisiydi.

Halil Paşa'nın üç oğlu olmuştur. Halil Paşa, ilk iki oğlunu asker, üçüncüsünü ressam yapmak istiyordu. İlk oğlu Selim Bey, Galatasaray'da okudu. 1913 yılında pekiyi derece ile diploma aldı.⁵ Genç yaşta, yukarıda değinildiği üzere-Mısır Kralı Fuat'tan boşanan-Prinses Şivekar ile evlendi. Bir çocukları oldu. Selim Bey'in zengin, güzel, şöhretli bir prensesle evlenmesi ile hayatı İstanbul ile Paris arasında geçti. Fransa'da ticaret ile uğraştı. Bu konuda Amerika ve İsviçre ile geniş ilişkileri oldu. Selim Özkan,⁶ Paris'te 42 Rue Pergolise'de oturdu. Genç denilebilecek bir yaşta, aşırı içki yüzünden öldü.⁷ Halil Paşa'nın ortanca oğlu Halim Bey, genç yaşta öldü.

⁵ Galatasaray'daki okul numarası 193'tür.

⁶ Paris'teki kayıtlara göre Selim Bey soyadı olarak "Özkan"ı kullanmıştır.

⁷ Selim Özkan, Paris'e Thiers mezarlığına gömüldü.

Halil Paşa

Dere Kenarında Üç Figür
Tuval üzerine yağlıboya
46,5 x 65 cm
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Halil Paşa

Manzara

Tuval üzerine yağlıboya

61 x 86 cm.

Özel Koleksiyon

Halil Paşa

Peyzaj
Tuval üzerine yağlıboya
50 x 70 cm.
1900
Can Has Koleksiyonu

[detay]

Halil Paşa
Peyzaj

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti
Gazetesinin Halil Paşa'ya
ayrılmış özel sayısı.
Numara 13
25 Mayıs sene 1328 (1912)

Halil Paşa'nın son oğlu Ali Halil Sözel,⁸ baba mesleğini seçti. Onun izinde yürüdü ve resim eğitimini Paris'te yaptı. İstanbul'daki son görevi Üsküdar Ortaokulu'nda resim öğretmenliği idi. 1925 yılında, babasının yanına, Kahire'ye giden Ali Bey, onunla birlikte doğaya çıkıp, resim çalışmalarında bulundu. Ali Halil Sözel, yetenekli bir ressamdı. Hatırladığıma göre, hat boyunda Kızıltoprak'ta istasyonun yakınında, yeşillikler içerisinde güzel bir evde otururdu. Sanıyorum üç çocuğu vardı.

Halil Paşa'ya Dair Eski Hareli Yayınlar

Eski ressamlarımıza dair eski harfli gazete ve mecmualardaki yayınların çoğunluğu Osman Hamdi Bey ile Halil Paşa üzerinde toplanmıştır. İkdam, Alemdar, Servet-i Fünun ve Osmanlı Ressamları Cemiyeti Gazetesinin muhtelif sayılarında Halil Paşa'dan sitayişle söz edilmektedir. Ülkemizdeki klişeleri Viyana'da yapılan-pırıl pırıl resimlerle uzun ömürlü tek dergi Servet-i Fünun'dur. Edebiyat-ı Cedide akımının gözde ve kültür ağırlıklı bu dergilerinde Halil Paşa'ya dair kapak fotoğrafları dahil birçok örnekler verilmiştir. Özellikle 1898 yılı Servet-i Fünun mecmuaları ressamımız için gerçek kaynaklardan birini oluşturur. Bu yazılar arasında enteresan olanı, bir dönemin ünlü edebiyat ustası, Recai Zade Mahmut Ekrem'in kaleminden çıkmış olanıdır. Bilindiği üzere, eski edebiyatçılarımız arasında tablolarıyla da meşhurdur. Konusu yalnız resim olan ve Osmanlı hanedanından güçlü bir ressam olarak yetişen Abdülmecit Efendi'nin himayesi altında yayınlanan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesinin 25 Mayıs 1328 (1912) tarihli 13. sayısında Halil Paşa'nın 12 tablosu yer almıştır. Bunların üçü Kahire'ye aittir. İki portredir. Manzaraların çoğu Boğaziçi ile ilgilidir.

Halil Paşa ile ilgili ilginç bir makale de dönemin yegane sanat eleştirmesi ve uzmanı Şahabettin Bey tarafından kaleme alınmış olanıdır. Bu Şahabettin Bey yüksek mimar ve eski eserler uzmanıdır. Kardeşi Prof. Dr. Feridun Nafiz Bey de aynı konularda bir üstattır. Bu iki bilim adamı, Mevlâna torunlarından. Uzluk soyadı ile kültür tarihimize hizmet etmişlerdir. Bunlardan Şahabettin Bey'in (eski ressamlarımızdan) seri halindeki yazısının biri Halil Paşa'ya dairedir.⁹ Ayrıca ilgilinin "Mevlevilikte Resim-Resimde Mevleviler" adlı eseri de değerli bir kültür yayınıdır.¹⁰

⁸ Ali Halil Bey'in soyadı "Sözel"dir. Ressamlarla ilgili bir ansiklopedinin, onun için, "Sözeri" soyadını kullanması ve bunu Halil Paşa'ya da izafe etmesi hatalıdır.

⁹ Alemdar Gazetesi, 17 Haziran 1921.

¹⁰ Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Seri 1, No. 5 Yıl 1957.

شکلی رسام جمعی غربیسی

۱۳۷ شماره ۱۳

۱۳۳۸ خرداد ۱۳

حاجل پاشان :
Professeur Hali Pacha
عصره بر روسی
Un chameau en Egypte

شکلی رسام جمعی غربیسی

۱۳۷ شماره ۱۳

۱۳۳۸ خرداد ۱۳

پایش ایچون عشقکله حریف ایتمدی دانی ، آتک صبردی
تجربین ایچون واردات کونمکن ، بیلی آکحیر آقیرلیتمیش
و در کورین بر شمنک بوک باقمسز شیره حرج ایچدیکنه
اسماعیلاً واقف اولسه باشمکنک اوقدر زور و جریبه تسلیم
ایتمدی باریکنه فرانسیسی اوقدر کوچ اویسی حاکم حکومت
آلمدیکنک بوک اسرافتمده پوتقاریته قاری لعل حدت
ایچدیکنک بیچمن .

بمنصطفه اولدیی اکلایمدهنی بوک ایتمدی ایچون شمودی
کابه هنی برتمه برتمک وقعی حیا ایتمشده کی حکمی
ادراک کن عاجز بالکر کی کلمدر . (پاشان) ک و اسنان
اسمه لایقه قلمقاری بر شینک خیالی اولان رسنه عجیب
اولیورل بوک مناسیر شیره بدمتی بخود لایق اولان
برینک (بیکل آتک) ک بیه رسنه قویاره انیسانی کولکلی
بر بیل چایر و دندار و کوریز ، قویاره بویا بر بیلش
انساز و طاسق همرا رسدی دین و اولحقه بیل نظر
لطف کور و شنگه بار کورین ، شمنک عاری و شینتمه
تاظرین عروم ، آقاسیز و مطشیر شیار ایفته آکفا
ایدن و لایق نکشتن لایق دین برحس خارته بختی
ایتمده بوک شینک خوش منظر پارچه بیلک اویری قکراره

حاجل پاشان :
Hali Pacha
ایچولول
(Sphinx)

شکلی رسام جمعی غربیسی

۱۳۷ شماره ۱۳

۱۳۳۸ خرداد ۱۳

موردیله کابولک بوکوه قدر آتک اوقی همدانه
ایسی اسکی رسامک بویری بادات اجهار و ترتیب اقلریه
عطف و انسداد ایچونک بوک اولحقه یو قلی اکلایر .
(لافان) (روسی) (بیکل آتک) (ایدوره) کی پون
اسنادا شمنک انکسایونریه دقت ایچدیله دنگره کیمسه
کادرلک حیرت ایچدیله (دور) ، روسک لایقسی خلقنده
رساره کوریک اویک تالوان خیشک بویق اولتور بدمتی .
فرانک همدانه سلاسی یق بیق آزردده کورمشده .
لکن بوگون اورنگره بیل رنگره وجوده کتیرین باخود
دورمون و بویریه دنگه اسلاری ایه قویه ایلمن رساره
عبارت کتیرک همدانه سلاسی حکم اویچدیکنک . رسدکر
بوقدده (بویری) بیل قوی ایچدیور . چونکه (بویری بوک
رسامک پاتزده بولده قوی اول امداد ایه هر سمانک
سایر جسی بو آکسان اکتک شرطیه - سرست قویری
انرا ایچدیور ، اترج قیسسه کجه (ایزت روز) کت
ویردی سولمت هر حله توی اکتک خلقنده . چونکه
ایشان ایچدیور ، هیچ اوتومار و کون (لکسوخ) مودسه
(تاشلی) ک شمود اری قویه این کتج بر رسام اوقدانه
قوللایری قیمر باریک قویانکسندن نکلت ایچدیور .
قویسده دوقی هر حله دنگه بختی تبیع ایچدی بر آتک
اویچدی ک قیمرین ایلان نکلتکسندی قوللایری باشل
اویچدی اری رسودنه ایزت ایتمدی . باندور . اکی

ملیق پاشان :
Hali Pacha
فین
Effet de neige

و دود . و سنکولار بو کویرتین بویری قلع مسده ایدرک
ایرلر و کجه ایشیا فطرس و درجه سایدی سینه کفیات
تسبیه بولمیلار . مللا لکله قلمقاری کویک
کویک ایزله ، اترج ایق (بویری) قاریقارک حل
حاضر اعملاتدن و اشکون شکتان اکتک باندور .

حاجل پاشان :
Hali Pacha
سلاچ
(une vue à Salsjö)

شکلی رسام جمعی غربیسی

۱۳۷ شماره ۱۳

۱۳۳۸ خرداد ۱۳

قاری و بو عیبه اطرت و بو رسام خلق ذی قدرت
تکلمنده هرده رسدک قدر اوقی بولمده یاشمده .
قاری رسامک چیه قوی اعلی ایدرک اولان مودور .
بویچه قلمقاری مدهمیل پازله مانه ایش اولان .
بویری سانی طبع بو عیبه اکتک بویری
کلمدر اتمک قی مودور قی تصویر
تجربده دوقان طرفه اکتک ایدرک دوات اولان
بویچده ذلک اسی (حمد) دور . اولی شینده ، قلی طریق
سغان یازمده بولان قاریچ هر سمدکی کلمده قاری ایفته
اشتک ایدرکدن (قاری) اوقدر ایشار ایشدر .
بازی حریف کورده مانی باش اولان قاری حمد ایدی
بو سمنده دواس طیشده کی
بولایته شکت کورمیکدن
قاری سونوریش اوجی شکتی
بویچس دست مانه ایشدر .
قاری و رسد کتکجه
پارلاش حریف شیر شکتک
هر طرفه سایدی شدر .
رسام حمد ایدی ، عوول
بوی ایه رسم یازدی . صورتک
ایشا اوشوخ ایه طاسلانی
بازر ، سوکر ، اوجیت مره
اویزیه اولانک اکتک همدانه
ایچدی ممان اولسه باری .
دسلفده داتاشور قاری
تلقب ایدی .
بوتلر رسامک اختیار ایچدی
شو اسول تسبیه و وجود
کتیرکی آتک - ایران اریان
سنانک کتب مودور شنده
کویس قاری کی - قی طری اویسی آکلسون
بویچو ممانک منظر دایری قی تصویر ، بختی معانی
ویتمدی اطلایه موانده .
قاری حمد ایدی ، ذکر ، کوه آرسلان ، قیلار رسامی
بایدی . لکن اسل معانی کورمده .
رسامک بویچده ممانک بویچسرت بر قاری اریان
ایشدر . اورو بیلک قی طری رسامک داتاشیه بایشدر
مدانه کتیرکی رسامی اریان نظری اهل ایچدی
دقیق اری وجود کتیرک موانک ایشدر .
قاری حمد ایدی کتیرک شمدیبه قدر سونور ایچدی

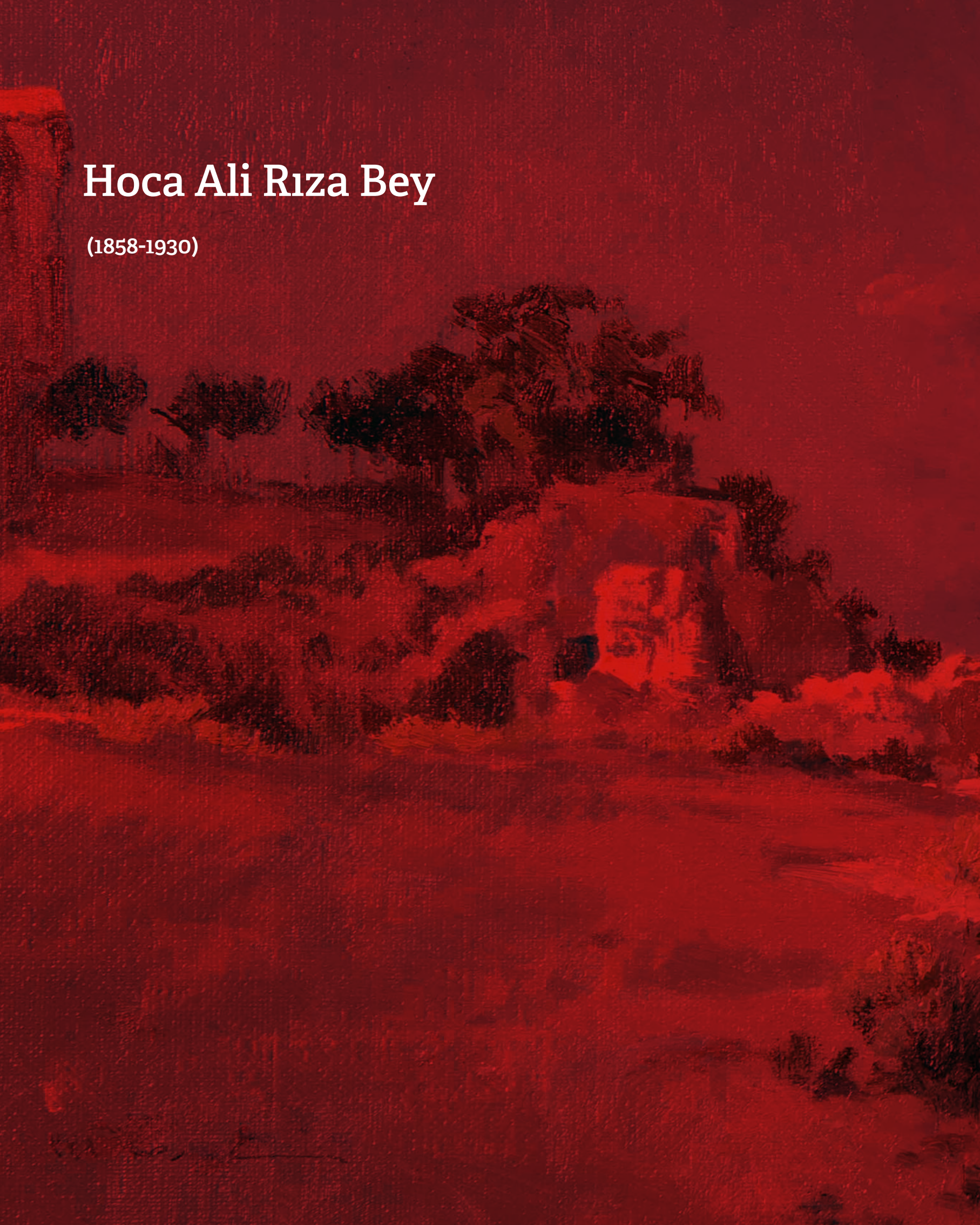
چوبک ایدان عیله ایشا . . .
Hali Pacha au travail .

عیدالری سنل جسر نریکنه قاری حمد ایدی رسامی
کورمک آرزوی ایشار بویری مودور .
شو موانک عیله هیچ کیمسه بلی نکدر .
و شنده سنانیه نایر اوار ایش اولان قاریچنده
برق حیا و سلطان عوول جسر نریکن اوشا سمانده
دیگر بر دوات کوه سلطان عیله ایشا حایر نریکن اولان
سمنده اقلایر ایشدر .
دوس ایچده بولده دوقی بویچسرت
دوقی ایل سمنه سوز حایر .
۱۳۳۸ مارس ۱۳
عریف عیدالری زده
حسین هاتم

Hoca Ali Rıza Bey

(1858-1930)

Üsküdar'lı Bir Ressam; Hoca Ali Rıza Bey

Erkan Doğanay

*“Ressamlık tabiattan çizmektir. Modelden çizmeğe çalışan,
tabiattan çizerken muvaffak olamaz.”*

Üsküdarlı Hoca Ali Rıza

SANAT ve doğa birbirinin içinde gizli iki kavram olarak düşünülebilir. Tarih boyunca sanatçılar doğadan etkilenmişlerdir. Hatta sanatçıların ilham kaynağı çoğunlukla doğa olmuştur diyebiliriz. Doğadan tasvire en uzak sanatçılar bile doğadan bir şekilde etkilenerek sanata ilk adımlarını atmışlardır. Doğaya ve çevreye sanatçı gözüyle bakmak sanatsal öğrenmenin de başlangıcıdır. Görsel alanın son noktası sayılabilecek “soyutlama” dahi doğadan kopuk değildir aksine doğanın sınırsızlığını gösterir. Böylece sanat bir anlamda doğayı taklitten doğar ve var olur. Doğanın kendisi de bir sanat eseridir: Doğada var olan renkler, çizgiler, estetik sürekli ve canlı bir şekilde sanatın en güzel örneklerini sunar. Sanatçılar da bir bilim insanı titizliği ile üretim süreçlerinde mutlaka doğayı incelerler. Doğadaki sınırsız şekil ve form örneği sanatsal üretimlerinin yönünü, konusunu belirler.

Doğayı rehber edinenlerden biri de Türk resminin ilklerinden Ali Rıza Bey'dir. Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey olarak da anılan sanatçı, yaşamı boyunca gerek mütevazı kişiliği gerekse sayısız eserleriyle resim sanatının

Hoca Ali Rıza

sevilerek yaygınlaşmasında önemli rol oynadı. Aslen Rumeli kökenli olan Üsküdarlı Süvari Binbaşı Mehmet Rüştü Efendi'nin oğlu olan Ali Rıza, 1858'de, Üsküdar'ın Ahmediye Mahallesi'nde dünyaya geldi. Küçük yaşlarda başlayan resim yapma tutkusunu kuşkusuz babasının hattatlığı ve yazı sanatına olan ilgisi derinleştirmiştir. İptidâî ve Rüştiye eğitimini Üsküdar'da tamamlayan Ali Rıza Bey, ardından Harbiye'den Mülâzım-ı Sani (Teğmen) rütbesiyle mezun olmuştur. Daha sonra resim muallim muavini göreviyle Harbiye'ye Osman Nuri Paşa'nın yardımcılığına atanmıştır. Burada ömrünün kırk yedi yılını eğitimcilikle ve sayısız resim yaparak geçirir. 1911'de, Kaymakam (Yarbay) rütbesiyle emekli oldu.

Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Açık alanda küçük ebatlı farklı yüzeylere sürekli “nefes alır gibi” resim çalışan Hoca Ali Rıza, İstanbul görünümleri arasında yoğunlukla Üsküdar resimleri, Boğaziçi, Çamlıca, Ünalın, Kız Kulesi gibi yerler çoğunluktadır.

Meslek yaşamı boyunca sayısız öğrenci yetiştiren Hoca Ali Rıza, önemli görevler üstlendi. Bunlardan 1909'dan 1912'ye kadar sürdürdüğü, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Başkanlığı ilgi çekicidir. Dostları, öğrencileri, meslektaşları arasında eğitimcilik yönüyle saygı uyandıran “Hoca” sıfatıyla tanınırdı. Genç öğrencilerine verdiği öğütlerle vatan ve sanat sevgisi aşılamıştır. Çok sevdiği öğrencisi Süheyl Ünver'e bir öğüdünde şöyle söylemiştir: “...En ufak bir kâğıdı bile atma. Hoşa giden her şeyi kaydet. Memleketimizin millî abide ve evlerini tespit et. Dostlara ağırlık verme ve onları sık sık taciz etme. Fakirlere acı! Bize hizmet eden zavallıları minnetle yâd ederek gönüllerini şad et. Onların yardımına koş. Derviş olmayarak dervişmeşreb ol. Daima faydalı şeylerle meşgul olarak çalış. Güzel sözlerle ruhunu incelt. Güzel resimli defterler doldur. Küçükleri sevindir. Her türlü mahlûka acı. Örnek bir vatanperver ol!”

Kendisi gibi Üsküdarlı ve ressam olan İsmail Hakkı Bey'in kız kardeşi Nadide Hanım ile evlenen Ali Rıza Bey'in dört çocuğu olur. Çocuklarından Ayşe Kadriye hariç Fatma Hamide, Mehmet Nasır, Fatma Nimet'de resim sanatıyla ilgilenmişlerdir. Hoca Ali Rıza'nın çok sevdiği kayınbiraderi İsmail Hakkı Bey Osmanlı deniz ressamı arasında yer alır.

[sağ sayfa]

Hoca Ali Rıza atölyesinde çalışırken.

Doğadan çalışmayı çok seven Hoca Ali Rıza, öğrencilerinin kırkambar adını verdikleri, içinde boyaların, kalemlerin, kağıtların ve gerekli her türlü malzemenin bulunduğu çantasını alıp İstanbul sokaklarını, bağlarını, bahçelerini gezerek yaptığı gözlemleri eserlerine aktarmıştır.

Açık alanda küçük ebatlı farklı yüzeylere sürekli “nefes alır gibi” resim çalışan Hoca Ali Rıza, İstanbul görünümüleri arasında yoğunlukla Üsküdar resimleri, Boğaziçi, Çamlıca, Ünalın, Kız Kulesi gibi yerler çoğunluktadır. Bundan dolayı da Türk resim tarihine “Üsküdarlı” adıyla geçmiştir.

Malik Aksel, çoğunluğu Üsküdarlı olan Türk ressamlarının peyzaj çalışmalarını da bu çevrede gerçekleştirdiklerini ve bu devirde Üsküdar’ın, “*ressamlar diyarı*” olduğunu söyler. Bu ressamlar “...Türlü mahrumiyetler içinde en ücra köylere gitmişler, güneşli, açık havada Nuhkuyusu, Değirmendere, Merdivenköyü, Nakkaştepe, Dudullu nihayet Gebze’yi karış karış resimlemişlerdir. Buralarda harman yerleri, köhne çınarlı çeşme başları, küçük ahşap evler arasında asma çardakları, yosunlu damlar, kenar mahallelerden sonra çoban kulübeleri, mısır tarlaları, su değirmenleri...” gibi görünümüleri seçmişlerdir. Bu resamlardan Hoca Ali Rıza Bey (1858-1930), Süleyman Seyyid Bey (1842-1913), Şeker Ahmet Paşa (1841-1907) ve Hüseyin Zekai Paşa (1859-1919)’nın; Üsküdar’ın tanınmasında önemli rolleri olmuştur. Bu açıdan Malik Aksel, Türk Resmi’nin Üsküdar’dan doğmuş olduğunu söylemekle mübalağa olmayacağını belirterek; Üsküdar’ın Türk Sanatı için ne kadar önemli olduğunu vurgular. Osman Hamdi Bey ve Halil Paşa gibi Üsküdarlı olmayan; ancak yine Malik Aksel’in deyimiyle “*Üsküdar Ekolü*”nün etkisiyle, çalışmalarını bu çevrelerde gerçekleştiren ünlü sanatçıların olması da Üsküdar ve çevresinin dönem sanatçıları için önemini göstermektedir.

[sağ sayfa]

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti
Gazetesi

Numara 18

1 Temmuz 1330 (1914)

Ressam Rıza Bey Özel Sayısı
Gazete kapak görseli, Muhterem
üstadın kayınbiraderleri
ressam İsmail Hakkı Bey’in
albümünden.

Dursun Gürlek Arşivi

Üsküdar’dan çok sayıda sanatçı yetişmiştir. Hoca Ali Rıza Bey ve çağdaşlarının dışındaki bazı sanatçıların isimleri de şöyledir: Üsküdarlı Abdi (?-?), Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali (?-?), Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938), Üsküdarlı Cevat (1871-1939), Osman Asaf (1869-1935), Müfide Kadri (1889-1911), Üsküdarlı Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (1871-1946), Üsküdarlı Osman (1866-1921), Ali Sami (1867-1917), Yüzbaşı Nurettin (1868-), Üsküdarlı Mahmut (1878-1917), Mehmet Necmettin Okyay (1884- 1976), Selâmi

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

١٨

١٨

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

٢٨٨

مَلِكُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ

١٨

مَلِكُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

٢٨٨

مَلِكُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ

١٨

مَلِكُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

مَلِكُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

رَسَّامُ رَسَّامِيكُ
عَمْرُ السَّادِكُ الْوَالِيُّ بَرَادِرُ رَسَّامِ الْفَيْسَلِيَّيْنِ مَلِكُ الْكُوَيْتِ

Hoca Ali Rıza

Eski İstanbul Evleri
Kağıt üzerine suluboya
27 x 39,5 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Hoca Ali Rıza

Üsküdar Vapur İskelesi
37 Mart 1307 (12 Nisan 1891)
Kağıt üzerine suluboya
10 x 25 cm.
Ankara Milli Kütüphane
Koleksiyonu

Barutçu (1897-), Mithat İnsel (1911-)(Aksel, 1971: 277-278; İslimyeli, 1965; 1967; 1969).

Yukarda da isimleri anılan Üsküdarlı sanatçılar arasında en yoğun çalıştığı bilinen isim Hoca Ali Rıza Bey'in eserleri incelendiğinde, beş bin civarında resminin arasında en fazla Üsküdar'ı konu olarak yüzeylerine taşıdığını görürüz. Ayrıca Hoca Ali Rıza'yı diğerlerinden ayıran başka önemli bir özelliği de Hoca Ali Rıza'nın resim sanatının hemen hemen bütün tekniklerini kullanarak, bütün türleriyle ilgilenmesidir. Çalışmalarını doğadan, hayalden ve doğa dışı çalışmalar olmak üzere üç grup halinde değerlendirmek mümkündür. İstanbul'un Boğaziçi'ne hâkim tepeleri, Adalar ve Çamlıca gibi pitoresk çevreler, onun peyzajlarında bambaşka görülür. Hoca Ali Rıza, İstanbul peyzajlarının yanı sıra sosyal yaşam ortamını yansıtan betimlerle de karşımıza çıkmaktadır; ancak onun eserlerinde Avrupalı Oryantalist sanatçıların eserleri gibi şehrin kalabalık meydanlarını yansıtan betimler değil, daha çok kent dokusunu gösteren mahalle çevreleri görülür. Üsküdar'a bağlı Bulgurlu Karyesi (Köyü), Çamlıca ya da Alemdağ gibi şehir merkezine bağlı kırsal çevreler de görülmektedir. Peyzajlarının bir bölümünde de Boğaziçi'nin eşsiz güzelliklerini

[detay]

Hoca Ali Rıza
Üsküdar Vapur İskelesi

ساحل صاف

Hoca Ali Rıza

Tarla ve İnsan

Mukavva üzerine yağlıboya

32 x 20 cm.

Ankara Milli Kütüphane

Koleksiyonu

görmek mümkündür. Kır kahvehaneleriyle, yalılarla olan samimiyet ve paylaşım duygusu bu tür peyzajlarında canlanır.

Peyzajlarında sadece doğa görünümünü betimlemekle kalmamış, tarihî dokuya da özel bir önem vermiştir. Cami, çeşme, harabe, mezarlık, köprü, konak ve Üsküdar'ın sembolü durumundaki Kız Kulesi... gibi herkesin tanıyabileceği mimarî yapıları realist bir (yaklaşım)la betimlemiştir.

Hoca Ali Rıza Bey'in peyzajlarında görülen; ancak bugün yerlerinde bulunamayan birçok mimarî eser, plânsız kentleşme nedeniyle yitirilmiştir. Ayakta kalanlar ise doğal yapılarına uymayan düzenlemelerle yalnız bırakılmıştır. Bu mimarî eserlerin orijinal durumlarını sanatçının peyzajlarında görmek ve günümüzdeki durumlarıyla karşılaştırmak mümkündür. Bu anlamda Üsküdar'da gerçekleştirdiği bazı çalışmaları örneklendirebiliriz.

Hoca Ali Rıza ve Sami Yetik
(Ortak Eser)

Karpuzlu Natürmort
Tuval üzerine yağlıboya
31 x 45 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu

Hoca Ali Rıza

Kız Kulesi ve Boğaz
Tuval üzerine yağlıboya
20 x 56 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu

Hüseyin Zekai Paşa

(1860-1919)

Arkeoloji, Korumacılık, Müzecilik, Fotoğraf ve Sanata Dair Düşünceler

ÇOK küçük yaşlarda resme ilgi duyan Hüseyin Zekai Paşa, Askeri Rüştîye'yi ve Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra 1881/1880'de Harbiye'den mezun olur. İlk resim derslerini Kuleli Askerî Lisesi'nde Osman Nuri Paşa'dan ve Harbiye'de Süleyman Seyyid'den alan Zekai Paşa'nın üzerinde 1866-1846 yılları arasında Harbiye'de desen ve yağlıboya dersi veren Mösyö Ques (Kess)'in gözleme dayalı gerçekçi anlayışının da etkisi olduğu bilinmektedir.

1898'de Alman İmparatoru II. Wilhelm'in çıktığı Suriye Gezisi'ne eski eser uzmanı olarak atanır. İran Şahı Muzaffereddin'in 1900'de İstanbul'a yaptığı resmî ziyareti belgeleyen komisyonun başkanı olarak saraya 340 fotoğraftan oluşan bir albüm sunar.

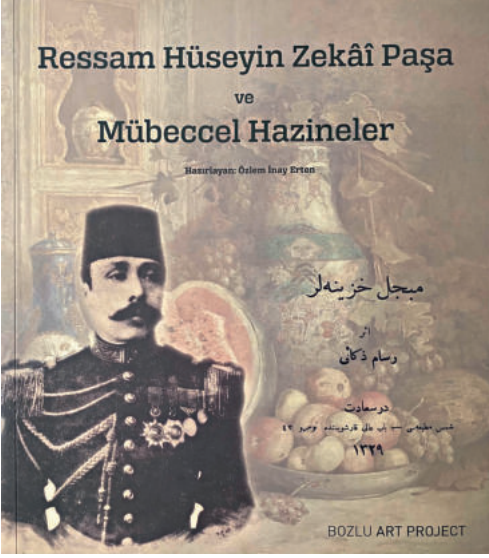
Fotoğrafçılık ve eski eserlerle ilgilenen Hüseyin Zekai Paşa, Bursa ve çevresinde eski eserlere ilgi duyar ve arkeolojiyle ilgilenir. Bursa ve çevresini, tarihî ve doğal güzellikleriyle ele alan fotoğraflardan oluşan bir albüm hazırlayarak padişaha sunar. II. Abdülhamid'in isteği üzerine oluşturulan fotoğraf komisyonlarında görev alır ve birçok komisyonun başkanlığını yapar.

Sultan II. Abdülhamid'in yaverler sınıfına katılan sanatçı, savaşlar ve ekonomik kriz nedeniyle Avrupa'ya gönderilen

Hüseyin Zekai Paşa
Mektebi Habriye mezuniyeti

Ressam Hüseyin Zekai Paşa ve Mübeccel Hazinesi
Hazırlayan: Özlem İnay Erten,
Bozlu Art Project, 2018

öğrenciler arasında yer alamaz. Mabeyn baş ressamı Şeker Ahmed Paşa ile çalışır, onun ölümünden sonra 1907'de saray ressamlığına ve yabancı misafirler teşrifatçılığına atanır ve Sanayi-i Nefise Encümen üyeliği yapar. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra bu görevinden alınarak Birinci Redif Liva (Tugay) komutanlığına atanan Hüseyin Zekai, 1910'da emekliye ayrılır.

Yıldız Porselen Fabrikası resimhanesinin çalışmalarına katılan Hüseyin Zekai Paşa, eski eserlere olan ilgisini ve bu konudaki araştırmalarını paylaştığı 1913 tarihli *Mübeccel Hazinesi*, dönemin ilk sanat tarihi kitabı ve denemesi olarak değerlendirilmiştir. Ulusal onur ve uygarlık için herkesin çevresini bilgilendirmesi gerektiğine vurgu yapan kitap, Osmanlı aydınınının “medeniyetçilik” ve “milliyetçilik” temelli tarih ve bellek anlayışını tartışan, kültürel mirasın korunması gerekliliğini savunan Osman Hamdi'nin,

arkeoloji, tarih ve müzecilik anlayışını destekleyen önemli bir yayındır.

1916'da başlayan Galatasaray sergilerine üç kez katılır, 1917/1918 Viyana Sergisi'nde bir eseri sergilenir.

Söğüt Ertuğrul Gazi Türbesi adlı iki yapıtı, Hüseyin Zekai Paşa'nın arkeoloji, korumacılık, müzecilik, fotoğraf ve sanata dair düşüncelerini bir araya getirir. Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin Bilecik'in Söğüt ilçesindeki türbesini, önce harap haliyle olduğu gibi fotoğrafik bir gerçekçilikle yansıtmış, sonra eseri zihninde restore ederek yeniden resmetmiştir.

Kaynak: Ankara Resim ve Heykel Müzesi / Editör: Zeynep Yasa Yaman, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012

Hüseyin Zekai Paşa

Çamlıca Sırtlarından

1325 (1909)

Tuval üzerine yağlıboya

37,5 x 55 cm.

Özel Koleksiyon

Hüseyin Zekai Paşa

Manzara Mescid

Tuval üzerine yağlıboya

78 x 100 cm.

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

Hüseyin Zekai Paşa

(Hüseyin Zekai Paşa'nın
tamamlayamadığı resmi)
Tuval üzerine yağlıboya
128 x 103 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu

[sağ sayfa]

Hüseyin Zekai Paşa

Natürmort
Tuval üzerine yağlıboya
140 x 140 cm.
Özel Koleksiyon

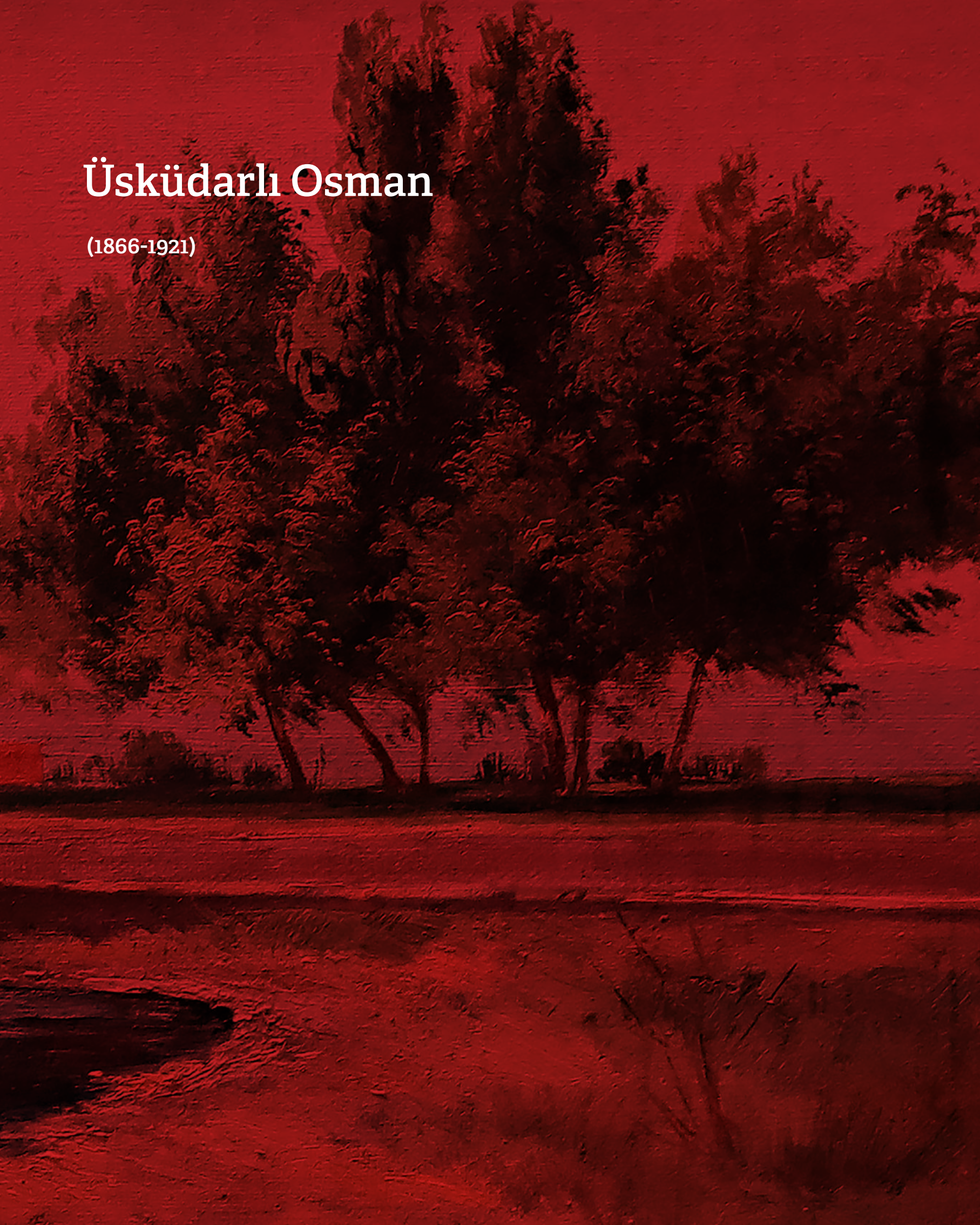

Üsküdarlı Osman

(1866-1921)

“Millî Mücadele’ye Katılan Ressam Osman Asaf Bora”

OSMAN Asaf Bora’nın gündeme getirilmesi, yakın dönem resmimizin gün ışığına çıkarılması ve kuşaklar arası kopukluğun önlenmesi bakımından olumlu bir girişimdir.

Osman Asaf Bora da Cevat Göktengiz gibi çevresinde geniş bir hayranlar ve öğrenciler topluluğu bulunan Üsküdarlı Hoca Ali Rıza’nın izleyenleri arasındadır. Aralarında Ahmet Ziya Akbulut, Ali Rıza Bayazıt, Sadık Göktuna, Cevat Karsan gibi ressamların yer aldığı Hoca Ali Rıza kuşağı diye adlandırılan bu topluluk genellikle İstanbul’un Anadolu yakasındaki kırsal ve tarihsel görünümlere “uhrevi” denebilecek bir tutkuyla bağlanmıştır.

1868’de Saraybosna’da doğan Osman Asaf, orada gümrük müdürlüğü yapan Kamil Bey’in oğludur. On yaşındayken babasının ölümü üzerine annesi Nuriye Hanim ve kardeşi Eşref”le birlikte İstanbul’a gelerek Fatih’e yerleşmişti. 1889’da Sanayii Nefise Mektebi Alisi’ne (Güzel Sanatlar Akademisi) girerek burayı ilk bitirenler arasında yer alan Osman Asaf, ülkemizdeki ilk sanatçı topluluğu olan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin kurucularından arasındadır. 17 Eylül 1909’da Üsküdar’da kurulan bu dernek, Galatasaray Lisesi’nde düzenlediği karma sergilerle resim sanatının yurdumuzda yerleşmesinde öncü olmuş bir kuruluştur. Derneğin yayın organı olan Osmanlı Ressamlar Mecmuası’nın sorumlu yönetmenliğini de Osman Asaf üstlenmişti. Birinci Dünya Savaşı

Osman Asaf Bora atölyesinde çalışırken.

Osman Asaf Resim Sergisi
Katalogu, 16 Aralık 1991 - 9 Ocak
1992. Yapı Kredi Kazım Taşkent
Sanat Galerisi.

yıllarında Bandırma Belediye Başkanlığında bulunan Osman Asaf, “Millî Mücadele”ye de katılmış bir sanatçımızdır. Bandırma Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde 40 guaj resimden oluşan bir Bandırma Albümü hazırlanmıştı.

Cumhuriyet döneminde “Numune-i Terakki Mektebi”nden başlayarak birçok rüştiye ve lisede resim öğretmenliği yapan Osman Asaf Bora 1932 yılında Pertevniyal Lisesi’nden emekliye ayrılmıştı. 1935 yılının Ocak ayında Kızıltoprak’taki evinde dünyaya gözlerini yummuştur.

Ressamlığı profesyonel bir uğraş olarak saymayan bir geleneğin alçakgönüllü üyelerinden biri olan Osman Asaf Bora’nın uzun yıllar ailesinin koleksiyonunda saklı kalan resimlerinden genişçe bir toplam uzunca bir aradan sonra bu sergiyle gözler önüne seriliyor. Yağlıboya, guaj ve suluboya tekniğinde elli dolayında resmi bir araya getiren bu sergide Hoca Ali Rıza kuşağının tarihsel ve kırsal pitoreski betimleme eğilimine o da kendine özgü renk zenginliği ve tam bir içtenlikle katılmaktadır. Üsküdarlı Hoca’nın yakın dostu olan Osman Asaf’ın çoğu çalışmalarını onunla birlikte yaptığı söylenir. Erenköy, Kızıltoprak, Acıbadem, Dudullu, Kalamış, Fenerbahçe, Maltepe, Kağıthane ve Göksu dereleri gibi İstanbul dolaylarındaki doğanın çekici ve gizemli bir suskunlukla yüklü köşelerini, eski konakları, ağaçlı yolları, kayalıklar izlenimcilerden esinlenmiş renkçi bir paletle ayrıntıcı, titiz bir “tasvir duygusuyla saptamaktadır. Akademiyi bitirme resmi olduğu söylenen bir görünüm Claude Monet’nin ünlü bir peyzajını çalışmasına karşın, onun doğa karşısındaki çok özenli, ölçülü ve içtenlikle bir gözlemciliği atölyesinde tamamlayan tutumunu örnekliyor. 1915 yapımlı “Erenköy’de - Bir Köşk” adlı bir yağlıboya ile “Üsküdar’da Bir Sokak” (1920) adlı bir guaj, kendi kuşağının tarihsel pitoreski betimleme eğiliminde onun ışık ve renk değerlerini çok titiz ve nesnel bir gözlemcilikle birleştiren ustalıklı tekniğinin bir tanığıdır. Hoca Ali Rıza gibi figür ve portreye pek yanaşmayan Osman Asaf’ın “Dilenci” adlı yerel giysili bir zenci figürünün yer aldığı tablosu Osman Hamdi Bey’e özgü objektif bir gerçekçilik ve oryantalist özelliklerle ilgi çekicidir.

Üsküdarlı Cevat Sergisi’nden sonra Yapı Kredi galerisinde resim sanatımızın temel taşlarını oluşturan yakın dönem sanatçılarından Osman Asaf Bora’nın gün ışığına çıkarılmasını da değerbilir bir davranış saymalıyız.

*Osman Asaf Sergisi, Katalog metni, Yapı Kredi Kazım Taşkent Sanat Galerisi,
(16 Aralık - 9 Ocak 1992)*

Osman Asaf Bora

Deniz Kıyısı

Tuval üzerine yağlıboya

25 x 65 cm.

Bilfen Şirketler Topluluğu

Koleksiyonu

Osman Asaf Bora

Natürmort

Tuval üzerine yağlıboya

32 x 47 cm.

Folkart Koleksiyonu

Osman Asaf Bora

Cami içi

Tuval üzerine yağlıboya

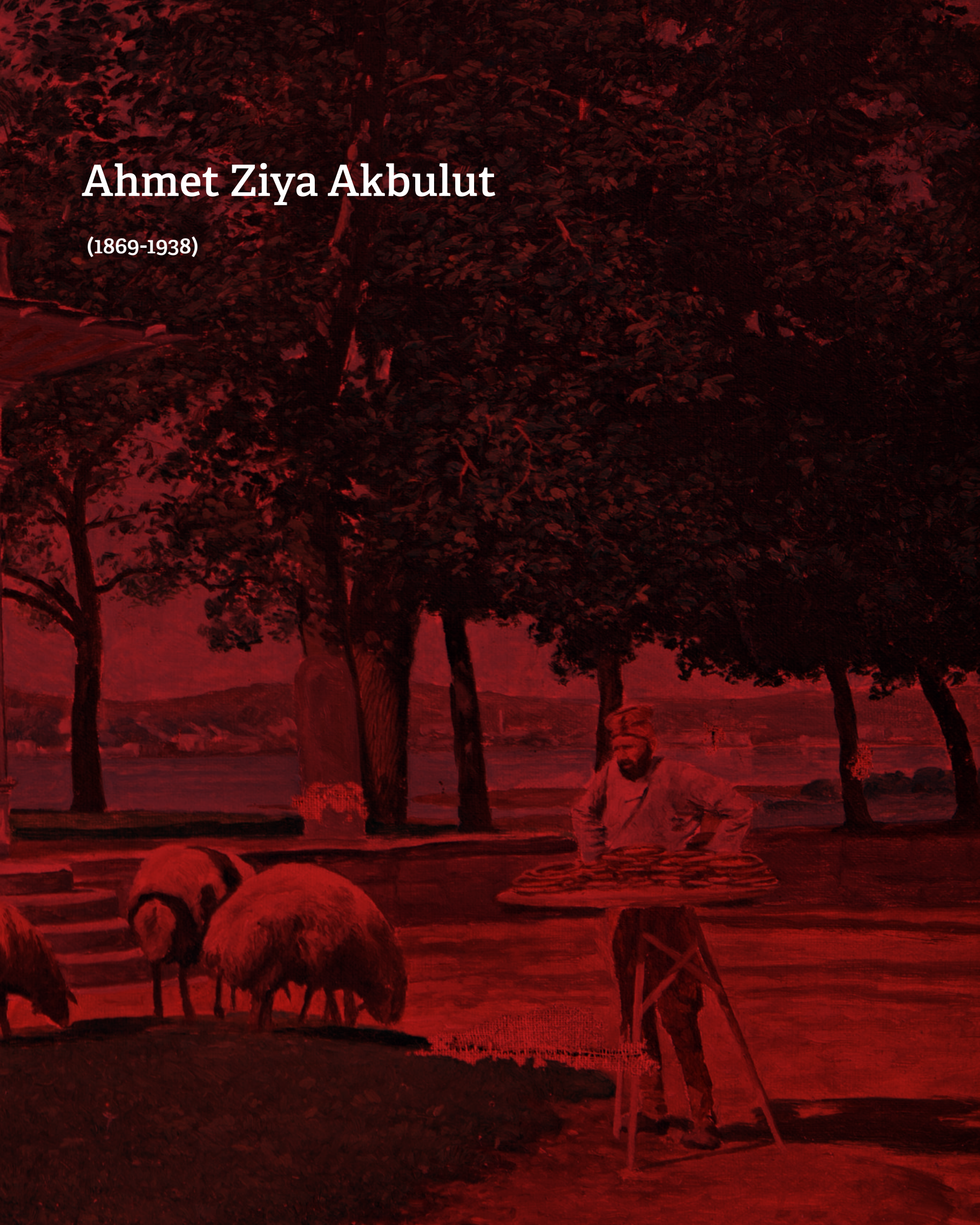
39 x 25 cm.

Remzi Gür Koleksiyonu

Ahmet Ziya Akbulut

(1869-1938)

“Perspektifçi Ziya”

ASTRONOM, matematikçi ve hattat olan Ahmed Ziya Akbulut, resimle çocuk yaşta ilgilenmeye başladı; Kuleli Lisesi’nde Nuri Paşa’dan, 1887’de bitirdiği Harbiye’de ise Hoca Ali Rıza’dan ders aldı.

1892’de girdiği Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi Resim Bölümü’nden 1897’de mezun oldu ve bu okuldaki perspektif ve matematik hocalığını 1938’e kadar sürdürdü. Dönemin izlenimcileri İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Feyhaman Duran gibi sanatçılarla dostluk kurdu.

Edirne’de 2. Kolordu Komutanlığı’ndaki görevi sırasında resim ve matematik öğretmenlikleri yaptı. Erkan-ı Harp Dairesi’nde haritalar üzerinde çalıştı. Koca Mustafa Paşa İdadisi, Kuleli Askeri İdadisi, Gülhane Askeri Lisesi, Darüşşafaka İdadisi, Askeri Tıbbiye İdadisi ve Sanayi-i Nefise Mektebi’nde Fransızca, geometri, perspektif, resim, astronomi, mekanik, matematik gibi farklı alanlarda dersler verdi. Tophane-i Amire Resimhanesi’nde ve Metakib-i Askeriye Matbaası’nda müdür olunca Kuleli’deki öğretmenlik görevini bıraktı. Askeri Sanayi Mektebi’nin İmalat-ı Harbiye müdürlüğünü yaptı. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti İdare Heyeti Başkanlığı yapan sanatçının, cemiyetin çıkarmış olduğu gazetede perspektifi anlatan yazıları yayımlandı.

1919’da Kandilli Rasathanesi Müdür Yardımcılığına atandı. 1906’da Mahmud Şevket Paşa tarafından kurulması tasarlanan Eski Silahlar Müzesi

Komisyonunda, Hoca Ali Rıza ve Hüseyin Zekai Paşa ile birlikte çalıştı. Türk İslam Müzesi'nin üçüncü müdürü olarak görev yapan Akbulut, İstanbul Belediyesi'nce açılması planlanan İnkılap Müzesi'ni kurmakla da görevlendirildi.

Astronomi alanında öğretmen ve muvakkit (güneşe bakarak namaz vakitlerini bildiren kimse) olarak çalıştı; 1924'te Paris Astronomi Derneği üyeliğine kabul edildi. Bir tanesi bugün Kandilli Rasathanesi'nde bulunan pek çok rubu tahtası ve güneş saati hazırladı; 1927'de baş muvakkit oldu.

Ahmed Ziya Akbulut, Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu olmasına karşın mezuniyeti için yaptığı *Lehimci Yahudi* ve *Yaşlı Adam* gibi birkaç figürlü resmi dışında konu seçimi ve üslup açısından *Asker Ressamlar Okulu*'na yakın bir anlayışı benimsemiş; fotoğrafik ve ayrıntıcı bir fırça ile perspektifi önemsemiştir. Konu olarak seçtiği Mimar Sinan Türbesi de II. Abdülhamid Döneminde Avrupa karşısında sürdürülen Osmanlılık/İslamcılık ideolojisinin resimsel yansımasıdır. Osmanlı/İslam mimarisinin fotoğraflarla belgelendiği bu dönemde, asker ressamların çoğu uygar, gelişmiş bir Osmanlı yaratma ülküsüne bağlanmışlar; bu kimliğin oluşumuna katkı sağlayan saray, köşk, kasır, cami, türbe, çeşme gibi sivil ve dini mimari, eski eserler ve İstanbul'un güzellikleri başta olmak üzere manzaralar resmetmişlerdir.

Arkadaşlarınca "Menazırcı Ziya" (Perspektifçi Ziya) lakabıyla anılan sanatçı, *Amel-i Menazır* (1896) ve *Usul-u Ameliye-i Fenni Menazır* (1922) adlı iki kitap yazdı; Takvim-i Ziya adlı bir takvim çıkardı. Fransızca, Almanca, İngilizce ve Arapça bilen, mücellitlik, marangozluk ve demircilikle de uğraşan Ahmed Ziya Akbulut önemli bir bilim insanıydı.

Kaynak: Ankara Resim ve Heykel Müzesi / Editör Zeynep Yasa Yaman, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012

[sağ sayfa]

Ahmet Ziya Akbulut

Üsküdar Mihrimah Sultan Camii

Tuval üzerine yağlıboya

100 x 81 cm.

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

Ahmet Ziya Akbulut

Beyazıt Eski İmaret Binası

Kağıt üzerine suluboya

54 x 36,5 cm.

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

Ahmet Ziya Akbulut

Manzara, Köy Evi
Mukavva üzerine yağlıboya
40,5 x 26,5 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

[sol sayfa]

Ahmet Ziya Akbulut
Kozlu Mezarlığı
Tuval üzerine yağlıboya
50 x 40 cm
1925
Özel Koleksiyon

Ahmet Ziya Akbulut

Beyazıt Eski İmaret Binası
Tuval üzerine yağlıboya
66 x 90,5 cm
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

[detay]

Ahmet Ziya Akbulut
Beyazıt Eski İmaret Binası

Ahmet Ziya Akbulut

Küçüksu Çeşmesi ve Koyunlar

Tuval üzerine yağlıboya

65 x 46 cm

Bilfen Şirketler Topluluğu

Koleksiyonu

[detay]

Ahmet Ziya Akbulut
Küçüksu Çeşmesi ve Koyunlar

Üsküdarlı Cevat Gökteniz

(1892-1939)

“İşte Kuleli'nin Ressamı Üsküdarlı Cevat Efendi Bu Efendi”

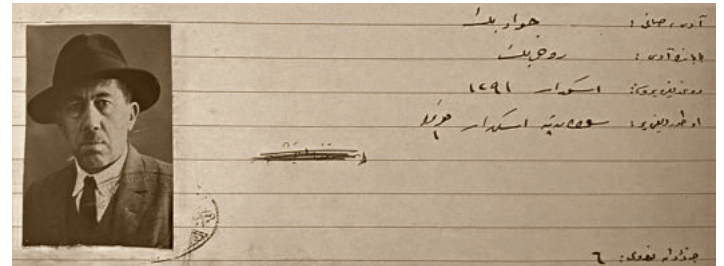
BEN onu Kuleli Askeri Lisesi'nin daha ilk sınıfında iken tanımıştım. Resim merakımın coşkun deliliğini bilen arkadaşlarım mektebin son sınıfında bulunan bu Üsküdarlı genci, “İşte Kuleli'nin ressamı Üsküdarlı Cevat Efendi bu efendi” diye bana göstermişlerdi.

Otuz-kırk sene evvel asker mektebinin nizamperver havası içinde güzel bir şöhretle namı dalgalanan Üsküdarlı Cevat bugünün san'at muhiti içinde de kudret ve liyakati ile tanınmış bir ressamdır.

Cevat (1892) neşet tarihinden tekaütlüğüne kadar Edirne'den başlayan zabıtlık hayatında Meriç vadilerinin tabii güzelliklerini, iştirak ettiği Yunan muharebesinde Tırhale ve Yenişehir'in tarihi parçalarını, İzmir ve Selanik'te geçirdiği zamanlar oraların pitoresk köşelerini, Yemen'de devam eden seneleri ateşli iklimlerin parlak renklerini etütten hali kalmamıştır. Gezdiği gördüğü yerlerin sayısız hatıraları ile dolu albümleri onun hummalı mesaisini gösteren birer san'at vesikalarıdır. Her çizgisinde hayata veda eden bir saatin boş geçmediğini gösteren bu vesikalar münkir nazarları, münkir lisanları iskata davet eden zihayat birer şahitdirler.

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Türk Sanayi-i Nefise Birliği
Resim Şubesi Âza Kayıt
Defteri'nde Cevat Bey'in üyelik
kayıdı. Güzel Sanatlar Birliği
Resim Derneği Arşivi.

Ressam Cevat ilk terbiyeyi Rıza Bey ekolünden almış, fakat asil üstadının tabiat olduğunu anlayarak onun layufna bedayii karşısında vecetler geçirmiş, çalışmış daima çalışmıştır. Eserleri hep tabiatten müntehap parçalardır.

1932 Kanunu evvelinde Beyoğlu'nda Etuval Sineması karşısında kendi eserlerinden mürekkep bir sergi açarak veludiyetini göstermiş, bu sergiden sonra Ankara Halkevi'nde diğer bir hususi sergi tertip etmiştir.

İlk Türk Ressamlar Cemiyeti'nin müessislerinden olan ressam Cevat güzel sanatların memleketimizde tamim ve intisar maksadı ile maddi ve manevi hizmetlerden çekinmeyerek uğraşanlardandır. Mesleğinin haysiyet ve vekarını vicdanın namus ve itiyadını hiçbir menfaat lekesi ile kirletmiyerek herkesle samimi ve herkese karşı hayırhah hisler besleyen bu sanatkar arkadaşın 1939'da birdenbire vefatı muhitinde unutulmaz bir acı bırakmıştır.

Cevat, tekaütlüğünden sonra Çamlıca Kız Lisesi'nde, Maltepe ve Kuleli Askeri Liseleri'nde resim muallimliği yaptı. İki-üç senedir göğüs rahatsızlığından muztarip bir hayat geçirdiği için istediği gibi çalışamadığından şikayet ederdi.

Sami Yetik

Ressam Sami Yetik'in 1940 yılında "Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi Neşriyatı" tarafından yayınlanan "RESSAMLARIMIZ" adlı eserinden alınmıştır.

Üsküdarlı Cevat Göktengiz
açıkhavada resim çalışırken.

Üsküdarlı Cevat sergi kataloğu,
Galeri Mart, 2008.

Üsküdarlı Cevat Göktengiz
Boğaziçi'nden
Kağıt üzerine suluboya
35,5 x 24 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Boğaziçi'nden

Kağıt üzerine suluboya

26 x 38 cm

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

[detay]

Üsküdarlı Cevat Göktengiz
Boğaziçi'nden

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Üsküdar'da Bit Pazarı

Kağıt üzerine suluboya

26,5 x 42 cm.

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Eski Üsküdar Sokağı
Tuval üzerine yağlıboya
55 x 38 cm., 1909
Özel Koleksiyon

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Üsküdar'da Bit Pazarı

Kağıt üzerine suluboya

26,5 x 42 cm.

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

[sağ sayfa]

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Cami Girişi

Tuval üzerine yağlıboya

50 x 40 cm.

Özel Koleksiyon

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Üsküdar'dan
Kağıt üzerine suluboya
24 x 16 cm., 1938.
Özel Koleksiyon

[sağ sayfa]

Üsküdarlı Cevat Göktengiz

Cami Kapısı
Mukavva üzerine yağlıboya
55,5 x 43,5 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Müfide Kadri

(1890-1912)

Üsküdarlı Ressam Müfide Kadri

Seyfettin Ünlü

ÜSKÜDAR alimler, şairler, hattatlar mekanı olduğu kadar ressamlar mekanıdır. Hatta Malik Aksel Şadırvan Mecmuası'nda yayımladığı ve sonradan Sanat ve Folklor adlı eserine aldığı bir makalesinde Türk resmi Üsküdar'dan doğmuştur demektedir. İşte erken dönem Türk resminde önemli bir yeri olan ressamlardan biri de Müfide Kadri Hanım'dır.

Bilindiği üzere II. Meşrutiyet'le birlikte özellikle İstanbul çevresinin varlıklı ve Batı kültürüne dönük kesiminin içinde resim öğrenimi konusunda yoğun bir ilgi gözlemlenir. Aileler çocuklarına özel resim dersleri aldırırlar. Açılan resim sergilerinde aldıkları derslerle öne çıkan ressamların resimleri de sergilenir beğeni toplar hatta teşvik ve taltif edilir. Güzel sanatlara olan bu ilginin sonucunda 1914 yılında Beyazıt'ta İnas Sanayi-i Nefise Mektebi kurulur. Sanayi Nefise Mektebi 1883'te açılmasına rağmen, kız mektebinin açılması biraz daha zaman almıştır. Okul o yıllarda sanatsal ve toplumsal açıdan önemli roller üstlenir. Resim atölyesinin hocalarının başında Mihri Müşfik Hanım gelir (1887–1950). Bu mektebin açılmasından önce vefat eden ancak adı daha o yıllarda sanat çevrelerinde kalıcı bir biçimde öne çıkan bir kadın ressamımız vardır ki o da erken dönem Türk resminde dünden bugüne bir çizgi çekildiğinde bu çizgi içinde resimlerinin desen ve renk disiplini yönünden olduğu kadar sanatı ve şahsiyetiyle de unutulmayacak bir yer edinen Müfide Kadri Hanım'dır.

Müfide Kadri

İlk kadın ressamlarımızdan Müfide Kadri (1889-1911) Hanım dönemin ressamlar içinde öne çıkan ve Malik Aksel tarafından ilk kadın ressam olarak değerlendirilen bir öncü ressamdır.

Kısa süren hayatına baktığımızda Müfide Kadri'nin yoğun bir resim hayatı bulunduğunu görürüz bu durum biraz da kanaatimce anne ve babasını bebek yaşta kaybetmesinin sonucunda adeta resme sığınmasıdır.

1889 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. Annesi ve babası muhtemelen daha sonra kendisini evlat edinecek olan Kadri Bey'in yakın çevresindedir. Daha bebeklik çağındayken anne ve babasını kaybeden Müfide Kadri, o yıllarda dini bilgisi ve büyük servetiyle tanınan ve Altunizade'nin bütün mal varlığının gelir gider kayıtlarına ve hesap işlerine bakan Kadri Bey'dir. Çamlıca'da oturan Kadri Bey, doğduktan hemen sonra annesi ölen Müfide'yi evlat edindi.

Müfide Hanım'ın eğitimini Kadri Bey özel dersler marifetiyle yaptırır. O yılların varlıklı ailelerinin başvurduğu bir yöntemdir. Bu yüzden Müfide Hanım'ın hiçbir okula gitmesine gerek kalmaz. Daha 7-8 yaşlarından itibaren güzel sanatların her alanında olağanüstü bir yeteneği bulunduğu ortaya çıkan Müfide Kadri'nin bu yetenekleri çevresinde dikkat çeker. Aldığı özel eğitimin ardından 10 yaşlarına geldiğinde yaptığı resim çalışmaları resim yeteneğinin de ortaya çıkıp anlaşılmasını sağlar. Suluboya ile yaptığı ilk eserler görenleri bir hayli şaşırtır. Rauf Yekta Bey Şehbal Dergisi'nin 1328 3. cildinde s. 254'te bu gözlemlerini aktarmaktadır.

Bir rastlantı sonucu Müfide'nin resimlerini gören dönemin Müze Müdürü büyük ressam Osman Hamdi Bey, Kadri Bey'in de aile dostu olduğundan ona özel ders vermeye başlar. Osman Hamdi Bey'in çok başarılı bulduğu Müfide Hanım'ın bu yeteneği Akademi'nin İtalyan asıllı Profesörü Valeri tarafından da takdir edilirdi. Müfide Hanım bir süre Profesör Valeri'den de suluboya ve karakalem desen dersleri almaya başlar. Prof. Valeri, Müfide'nin bir resmine karma bir sergide yer verir. Resim görenlerin ilgisini çeker.

Daha sonra ressam Osman Hamdi'nin teşvikleri sonucu bir başka resmi Almanya'nın Münih şehrinde yapılan Osmanlı ressamları sergisine gönderilir.

Resim büyük ilgi görür ve bir ödül kazanır ve Müfide Hanım'a verilmek üzere Maarif Nezareti kanalıyla bir altın madalya gönderilir. Bu olay o yılların sanat çevrelerinde duyulur ve büyük yankı uyandırır. Herkes bu ünlü ressam hanımın kimliğini merak eder.

Madalya bir heyet tarafından Kadri Bey'in evine kadar getirilir. Bütün bu gelişmelerin ardından Müfide hanımın resimleri Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin dergisinde de çıkmaya başlar. Bunun sonucu Müfide Hanım'ın resimleri daha çok ilgi çekmeye başlar. Bu olaydan sonra İstanbul'da Beyoğlu İtalyan Kulübü'nde 4 resmi sergilenir.

Resim alanındaki üstün yeteneği ve bu alanda sağladığı başarılar Müfide Kadri Hanım'a resim öğretmenliği yolunu açar.

Önce Nümune mekteplerinde 1 yıl kadar resim dersleri verir. Daha sonra da Süleymaniye'deki Nümune-i İnas adlı kız okulunda resim, nakış ve musiki hocalığı yapar (Müfide Kadri, resim de olduğu kadar müzikte de başarılı olmuştur. Ut, keman ve kemençe çalmanın yanı sıra besteler de yapmıştır. Sözleri Ali Selahaddin Bey'e ait olan "tenan-i şebab" adındaki bestesi dönemin ünlü sanat dergilerinde yayınlanmıştır). Bu arada II. Abdulhamid'in kızı Adile Sultan'a sarayda resim dersleri vermeye başlar. Müfide Kadri hiç evlenmemiştir. Bir ara asker resamlardan Sami Yetik ile evlendirilmek istenmişse de sağlık problemleri nedeniyle bu olay gerçekleşmemiştir. İleri derecede tüberküloz olması bu evliliğe engel olmuştur. Müfide Kadri, 1912 yılında (1330 yılının şaban ayının 14. Gecesi) 22 yaşında öldü. Ölümü üzerine devrin kültür ağırlıklı gazete ve dergilerinde duygusal yazılar yayınlandı.

En duygusal olanları aynı okulda birlikte çalıştığı Fahriye Osman ile Nejat Tahsin'in kaleminden "Rebap" Dergisi'nde yayınlananlardır

Rauf Yekta isimli ünlü bir musikişinasın "Şehbal"deki yazıları da okuyanları duygulandırır. Olağanüstü sanat yeteneği bulunan Müfide'nin ölümü İstanbul'un aydın çevresini de çok etkiledi. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, anısına bir mezar yaptırdı. Bir sanat abidesi şeklindeki mezarın başucuna bir palet yaptırıldı. Türkiye'de ilk defa bir ressamın mezarına mesleğinin simgesi konulmuştu. Ve bu yaptığım araştırmalara göre resim alanında bir ilktir ve Osmanlı mezartaşları içinde ikinci bir örneği yoktur.

Tuğrakeş İsmail Hakkı'nın eseri olan bu kitabe demirden bir parmaklıkla çevrili değildir. Demir parmaklıklar zaman içinde yok olmuştur. Hakkında ki bütün makalelerde yer alan OSMANLI RESSAMLAR CEMİYETİ AZASINDAN MÜFİDE KADRİ HANIMIN HAZİRESİDİR 1330 İBARESİ'nin bugün için geçerliliği yoktur. Çünkü bu ibare demir parmaklığın üzerinde yer almaktaydı.

Kitabesine baktığımızda şunları görüyoruz:

Palet resminin altında yer alan yazıda;

“kitabete, resim ve musiki fenlerinden sahibe-i kemal iken 19 yaşında vefat eden İnas İdadiye ve İnas Nümune-i Rüşdiye muallimesi, Kadri Bey'in kerimesi Müfide Hanım'ın ruhu için Fatiha.

Yevm Pazar 1330 Leyleiberat 14

Ressam Müfide Hanım'ın 19 yaşında ölmüş olduğunun belirtilmesinde bir yanlışlık olduğu kesindir. Öldüğü sırada 3-4 yıllık hoca olması, ailenin çok yakını olan Rauf Yekta Bey'in Müfide Hanım hakkında yazdığı makale de bunu kanıtlamaktadır. Taha Toros'da bu yanlışlığa işaret eder ve öldüğünde 3-4 yıllık resim öğretmeni oluşu ile doğumunun 1305 rumi 1889 miladi yıla tesadüf ettiğini belirtir.

Kısa yaşamı süresince ressamın kırka yakın eser yaptığı tahmin edilmektedir. Bu resimler, ölümünden sonra babası tarafından sergilenip satılmak üzere Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne verilir. 1921'de Sultanahmet Bahçesi'nde, belediyeye ait bir yapıda sergilenir ve gelir cemiyete bağışlanır. Müfide Kadri'nin “ravza-i mutahhara” (kutsal türbe) isimli bir resmini saraya armağan olarak verdiği biliniyor. Ayrıca Rauf Yekta Bey'in oğlunun bir portresini yapıp hediye ettiği de kayıtlarda bulunmaktadır.

Eserleri

1. Güzide Duran Portresi (1910) – İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
2. Sahilde Aşk (1908) – İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
3. Vazolu Ölüdoğa (özel koleksiyon)
4. Tefli Kız – (özel koleksiyon)
5. Pişano çalarken – (özel koleksiyon)
6. Köylü kızı – (özel koleksiyon)
7. Natürmortlar – (özel koleksiyon)
8. Kırdı Genç Kızlar (1910) - Ankara Resim ve Heykel Müzesi.

1 adet Antik AŞ. ve 2 adet Artı Mezat 20 Ekim 2002 olmak üzere bugüne kadar 3 tablosu resim müzayedelerde görülmüştür. Bunlar şunlardır: Müfide Kadri'nin resimleri naif biraz çekingen bir yapı özelliği gösterir. Döneminde genel eğilimin portre tarzında yoğunlaşmış olması Müfide Kadri'yi portrelerde daha başarılı kılmıştır. Manzara Resimlerinde ki yoğun duygusallık portrelerdeki çocuksu ve masumiyet duruşlu ifade biçimi etkileyicidir. Eczacıbaşı sanal müze için önerilen Türk resminin Meşrutiyetten Cumhuriyete 50 başyapıtı içinde Müfide Kadri de yer alır. Değerlendirmeyi yapan Haşim Nur Gürel, Müfide Kadri'nin iki eserini listeye dahil etmiştir. Bunlar 1908 yılında yaptığı “Sahilde Aşk”, 38x55 tablosu ile MSGSÜ, İRHM. 1910 yılında yaptığı “Piknik” tablosudur. 38x55, Ankara-RHM: Bu tebliğimizde kısaca hayatına ve sanatına değindiğimiz Müfide Kadri'nin gerek Üsküdarlı oluşu ve gerekse mezarının da Üsküdar da bulunması sebebiyle olduğu kadar özellikle sanatındaki başarısıyla Üsküdarlı şahsiyetler içinde önemli bir mevki de saymaktayız.

Müfide Kadri

Tuval üzerine yağlıboya
61 x 43 cm.
Bilfen Şirketler Topluluğu
Koleksiyonu

[sağ sayfa]

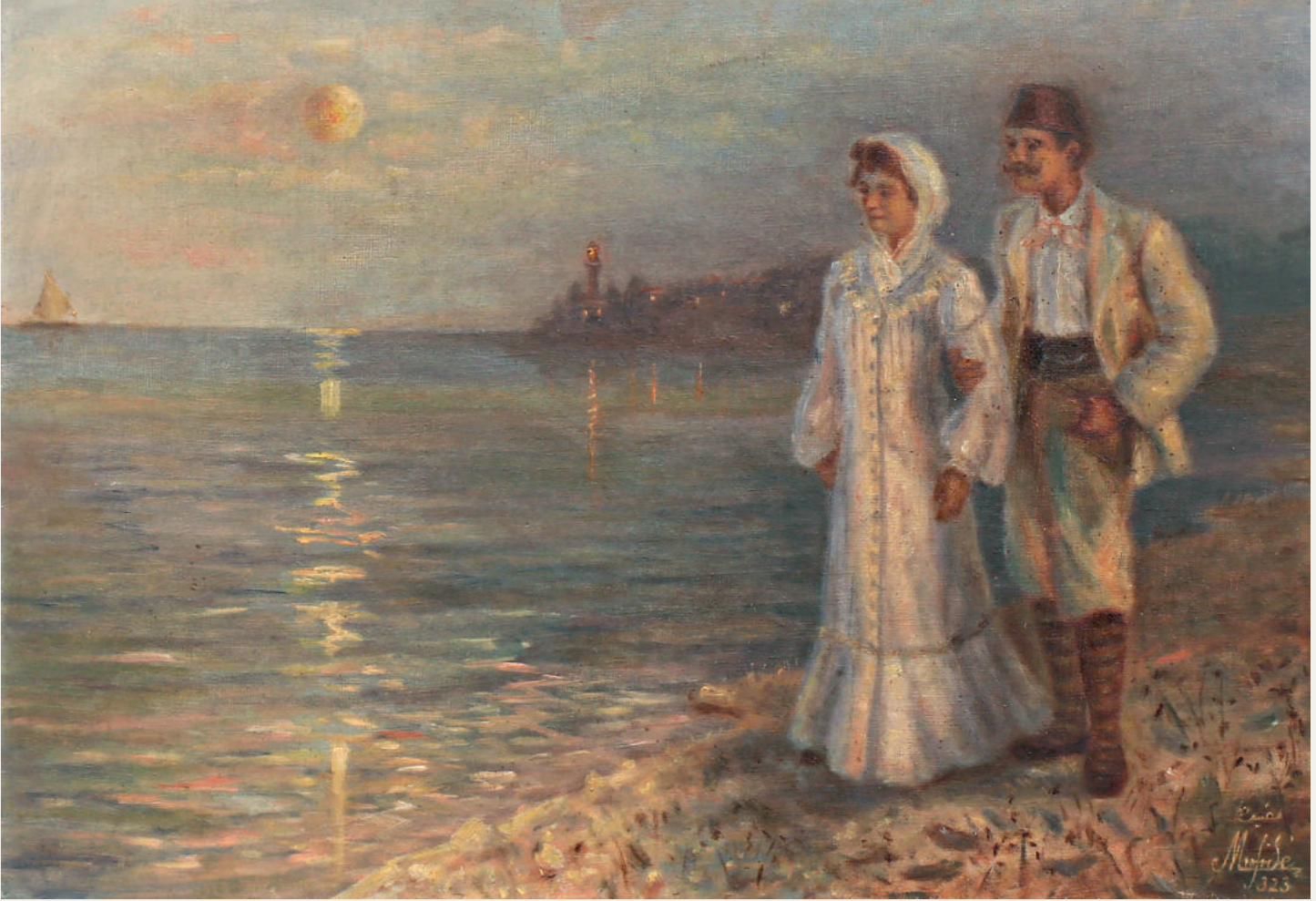
Müfide Kadri

Güzin Duran'ın Portresi
Kağıt üzerine pastel
38,5 x 28,5 cm.
İstanbul Resim ve Heykel
Müzesi Koleksiyonu

Müfide Kadri

Sahilde Aşk

Tuval üzerine yağlıboya

38 x 55 cm.

İstanbul Resim ve Heykel

Müzesi Koleksiyonu

[detay]

Müfide Kadri
Sahilde Aşk

Müfide
323

Münif Fehim Özarman

(1899-1983)

“Bab-ı Ali’yi Resimleyen Adam”

1899 yılında Üsküdar’da doğdu. Babası, ünlü tiyatrocuların Ahmet Fehim Efendi’dir. Üsküdar Sultânîsi’ni ve Güzel Sanatlar Akademisi’ni bitirdi. Çok küçük yaştan itibaren babasının yanında, sanat dünyasıyla iç içe büyüdü. Tiyatro sahnelerinin dekor resimlerini ve afişlerini hazırladı.

1. Dünya Savaşı sırasında askere alındı. Görevlendirildiği askeri sinemada filmlerin yazı ve resim bölümlerini yaptı. 1916’dan itibaren mizahi ve dekoratif desenlerle yayın dünyasında kendini tanıttı. Afiş ve reklam işleri yaptı. İlk desenleri bir edebiyat-felsefe dergisi olan Fağfur’da yayınlandı. Daha sonra Ümit adlı bir dergide çizgileri görüldü. Namık İsmail’in gazeteden ayrılmasıyla birlikte İleri gazetesinde basın hayatına atıldı (1921). Karikatürcülüğü kısa bir süre bırakarak, ressam ve illüstratör olarak çalıştı. İkdam, Vakit, Son Posta, Ayine, Aydede, Akbaba, Yedigün, Yirminci Asır, Mizah gibi dergi ve gazetelerde çalıştı. İbnülrefik Ahmet Nuri, Reşat Nuri, Yesarizade Mahmud Esad ile birlikte Kelebek dergisini yayımladı ve bu derginin başçizerliğini yaptı. Özellikle Aydede’de yayınlanan divan şiirlerini yorumlarken çizdiği kompozisyonları sayesinde tüm Bâbîâli’de tanındı. Askerliğinin ardından Mâlûl Gâziler Film Stüdyosu’nda çalıştı.

İlk sergisini Ramiz Gökçe ve Cemal Nadir’le birlikte Taksim’de Kristal Gazinosu’nda açtı (25 Ağustos 1936). Aynı yıl Londra’da İngiltere kralının taç

Münif Fehim

Münif Fehim, uzun çizim hayatı boyunca sayısız resim çalışmasına imza attı. Kitap kapakları, illüstrasyonlar, afişler ve asıl tutkusu olan karikatürler.

giymesi münasebetiyle bir sergi daha açtı. Mizah çizerliği de yapmış olmasına karşın ressamlık yanını daha fazla önemsiyordu.

1914 kuşağının belli başlı isimlerinden sayılmıştır. 1940'da Elli Türk Büyüğü ve Dünden Hatıralar adlı kitapları resimledi. 1945 yılında Çocuk Gözü dergisine çok sayıda illüstrasyon kazandırdı. 1950'li yıllarda Resimli Tarih Mecmuası'nın çizerliğini yaptı. M. Faruk Gürtunca'nın Çocuk Sesi dergisinde hem Abdullah Ziya Kozanoğlu başta olmak üzere çeşitli yazarların tefrikalarını resimlemiş hem de derginin pek çok kapağını çizmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra pek çok kitap kapağı, iç resimleri hazırlamıştır. Fehim'in 1945 yılında Çocuk Gözü dergisinde Rıza Çavdarlı'nın senaryosundan çizmeye başladığı Topuz Hakan başlıklı tarihi çizgiroman, diyaloglarında alt yazılarla desteklenmiş bir tarzda sunulmuştur. Bu dergiye çok sayıda illüstrasyon da hazırlamıştır.

1950'lerin ortasında Yaşar Kemal'in kaleminden çıkan Karacaoğlan başlıklı çizgi romanı Cumhuriyet Gazetesi için çizmiştir. 1958'da Renk ve ardından da Hafta, 7 Gün, Yirminci Asır ve benzeri dergiler için çoğu tarihi atmosferli sayısız illüstrasyon hazırlamış, ilk nüshası 24 Nisan 1961'de yayınlanan Zaman Gazetesine çeşitli resimlemeler ve M. Faruk Gürtunca'nın kaleme aldığı 'Bu Aslana Dokunmayın' adlı şiir kitabını resimlemiştir. Münif Fehim'in gerçekleştirdiği bir diğer çizgiroman çalışması ise, 1947 yılında yeniden yayınlanmaya başlayan Çocuk Sesi dergisine yapılmıştır. Bir Abdullah Ziya Kozanoğlu senaryosu olan Altınbağ Kahramanı tarihi atmosferiyle dikkat çekmiştir.

Uzun çizim hayatı boyunca sayısız resim yapmış olmasına rağmen çok aralıklı olarak çizgi roman çalışması yapan Münif Fehim'in bir sonraki çalışması ise 1970'de Günaydın Gazetesinde yayınlanmış olan Hazreti Muhammed'in Hayatı olmuştur.

Fotoğraf çalışmalarına Fatih Halkevi'nde başladı. 1940 yılında Eminönü Halkevi'nde açtıkları sergiyle Türkiye'de fotoğraf sergiciliğinin ilk örneğini verdi; fotoğrafın güzel sanatlar içindeki yerine dikkati çekerek gelişmesine katkı sağladı. Halide Edip Adıvar'ın İzmir'in işgali nedeniyle ünlü Sultanahmet mitinginde yaptığı konuşmayı filme aldı.

Gazeteciler Cemiyeti üyesiydi. Kültür çevrelerinde ‘Bâbîâlî’nin usta sanatçısı’ olarak nitelenmiştir. Reşat Ekrem Koçu’nun ifadesiyle ‘On parmağında on marifet olan’ bir şahıstı. Sanatkâr kişiliğinin yanı sıra yakın çevresinde gülcülüğe merakıyla da tanınırdı. “Ergenekon’dan Çıkış” “Sarayda Saz Âlemi”, “Çarşıya Giden Kadınlar”, “Zeyrek’te Eski Medrese” adlı yağlıboya çalışmalarının yanı sıra Elli Türk büyüğü, Tuna Gülü, Osmanlı Tarihinin Panoraması, Osmanlı Tarihi gibi çalışmaların resimlemesini yaptı. Eski İstanbul ve saray hayatından kesitler sunan yağlıboya tabloları da vardır. Tarihî kıyafetlere ve hayatlara uygun olarak sembolize ettiği duyarlı desen çalışmaları dekoratif alandaki çalışmalara kaynak teşkil etmektedir.

Elli yılı aşan gazete ve dergi çizirliği boyunca (ki haftalık ve aylık dergilerin dışında bazı dönemler aynı anda dört gazeteye çizdiği söylenir) bir sigortası ya da emekli aylığı olmadan yaşayan sanatçı, son günlerine kadar yaşamını sürdürebilmek için yağlıboya resimler yapmış, sergiler açmıştır.

Münif Fehim Özarman, 6 Kasım 1983 tarihinde aramızdan ayrılmıştır.

Kaynakça

- <http://www.turkishpaintings.com>
- Prof. Dr. Nâzım H. Polat, *Fağfur Dergisi*.
- Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü – 3, Adam Yayınları, İstanbul, 1991.*
- Turhan Selçuk, *Grafik Mizah, İris Yayınları, İstanbul, 1998.*
- Semih Balcıoğlu, *Memleketimden Karikatürcü Manzaraları, Can Yayınları, İstanbul, 2003.*

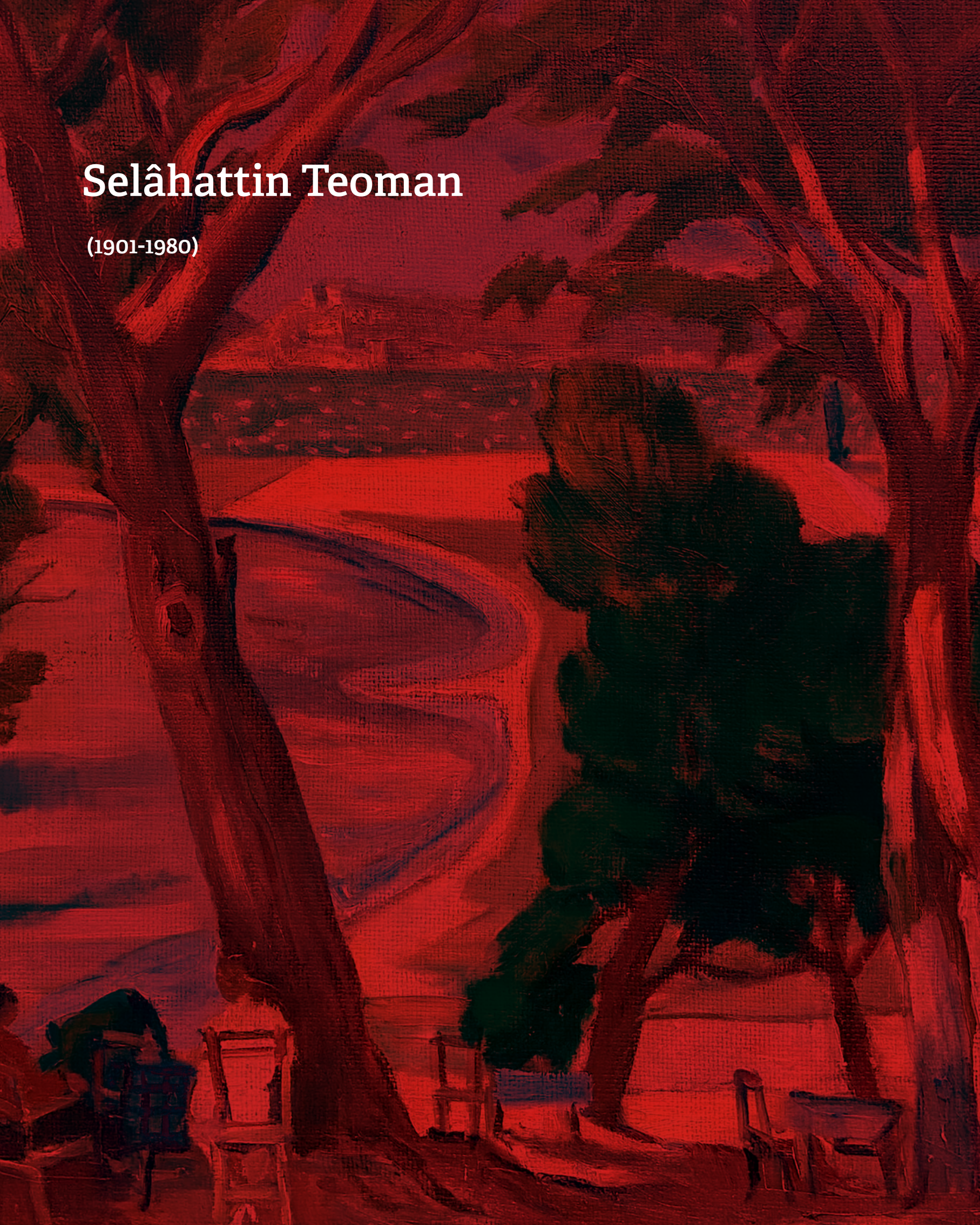

Münif Fehim’in çalışmalarından örnek.

Selâhattin Teoman

(1901-1980)

“Halil Paşa'nın Komşusu ve Öğrencisi”

1901 yılında, İstanbul Çengelköy'de doğdu. İlköğreniminden sonra gittiği İstanbul Öğretmen Okulu'ndan 1920'de mezun oldu. Bu okulda öğrenci iken Ressam Şevket Dağ'dan resim dersi gördü. Bu arada Çengelköy'den komşuları olan Ressam Halil Paşa'dan da resim konusunda yararlandı. -1953 1954 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam ederek Ressam Ali Avni Çelebi Atölyesi'nde çalışmalarını sürdürdü. Empresyonizm ve Realizm türünde yapıtlar meydana getirdiği gibi yeni arayışlara da yöneldi. Her yıl açılan Devlet Resim ve Heykel sergilerinin çoğuna katıldı.

Güzel Sanatlar Birliği üyesi olan sanatçı, bu birliğin 6 Ocak-20 Ocak 1976 tarihleri arasında, Taksim Sanat Galerisi'nde düzenlediği 59. yıl İstanbul sergisinde “Enteriyör” ve “Sabah” adlı iki yapıtı aynı yıl 53. Ankara Sergisinde ise üç yapıtı sergilendi. 16 Nisan-28 Nisan 1976 tarihleri arasında Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde düzenlenen bu sergideki üç yapıtın ikisi enteriyör, diğeri de ‘Çengelköy'de Sokak’ idi.

Son yıllarda 4. Levent Akasyalı Sokak'ta oturan Selâhattin Teoman'ın yapmış bulunduğu resimlerin pek çoğu Boğaziçi'nden çeşitli görüntüleri yansıtmaktadır. Uzun yıllar ressam Hikmet Onat ile Boğaz sırtlarında peyzaj çalışan sanatçı, bir süre de Topkapı Sarayı'na bağlı olan Rumeli Hisarı Müzesi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Yakınlarının yanına yerleşen Selâhattin Teoman 1980 yılında yine Amerika'da vefat etmiştir. Yapıtları müzelerde, banka koleksiyonlarında ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

---

*Selâhattin Teoman Sergisi
Katalog Metni, Destek Sanat
Galerisi, 6 Ocak – 31 Ocak
1987, Maçka, İstanbul.*

Selahattin Teoman

Salacak İskelesi

Kontraplak üzerine yağlıboya

50 x 64.5 cm.

Özel Koleksiyon

Selahattin Teoman

Kanlıca Sırtlarından
Tuval üzerine yağlıboya
60 x 73 cm., 1957
Özel Koleksiyon

[sol sayfa]

Selahattin Teoman

Hamid'in Pembe Odası
Tuval üzerine yağlıboya
80 x 65 cm.
Özel Koleksiyon

Selahattin Teoman

Kontraplak üzerine yağlıboya
46 x 55 cm.
Mehmet Çebi Koleksiyonu

Ali Halil Sözel

(1904-1974)

SANAYİ-İ Nefise Mektebi Alisi'ni bitirdikten sonra

Paris'e giderek Devlet Güzel Sanatlar Akademi'sinde resim öğrenimini pekiştirmiştir. Yurda dönüşünde İstanbul'da orta öğrenim kurumlarında resim öğretmenliği yaptığı bilinmektedir. Ali Halil Sözel, kendinden önceki kuşakla başlayan ve 1914 kuşağı ressamlarınca yaygın biçimde tatbik edilen izlenimci anlayış doğrultusunda resimler yapmıştır.

Bazı peyzajlarında babası Halil Paşa'da rastladığımız, görsel etkiler ve izlenimci yorum özelliklerinin, Ali Halil Sözel'ide etkilemiş olduğunu iddia edilebilir.

Daha çok, Boğaziçi görüntülerini içeren açık hava ressamlığı geleneğini devam ettiren Ali Halil Sözel'de, daha panoramik bir bakış ve resmin bütünlüğü adına ayrıntıdan ödün veren bir yaklaşım egemendir.

Halil Paşa'nın üç oğlundan en küçük olanı Ali Halil Sözel'de, baba mesleğini seçti. Onun izinde yürüdü ve resim eğitimini Paris'te yaptı. İstanbul'daki son görevi Üsküdar Ortaokulu'nda resim öğretmenliği göreviydi. Daha sonra babasının yanına, Mısır'a Kahire'ye gitti.

Halil Paşa ve Oğlu Ali Halil
Kahire'de, 1925.

